



Over dit boek

Dit is een digitale kopie van een boek dat al generaties lang op bibliotheekplanken heeft gestaan, maar nu zorgvuldig is gescand door Google. Dat doen we omdat we alle boeken ter wereld online beschikbaar willen maken.

Dit boek is zo oud dat het auteursrecht erop is verlopen, zodat het boek nu deel uitmaakt van het publieke domein. Een boek dat tot het publieke domein behoort, is een boek dat nooit onder het auteursrecht is gevallen, of waarvan de wettelijke auteursrechttermijn is verlopen. Het kan per land verschillen of een boek tot het publieke domein behoort. Boeken in het publieke domein zijn een stem uit het verleden. Ze vormen een bron van geschiedenis, cultuur en kennis die anders moeilijk te verkrijgen zou zijn.

Aantekeningen, opmerkingen en andere kanttekeningen die in het origineel stonden, worden weergegeven in dit bestand, als herinnering aan de lange reis die het boek heeft gemaakt van uitgever naar bibliotheek, en uiteindelijk naar u.

Richtlijnen voor gebruik

Google werkt samen met bibliotheken om materiaal uit het publieke domein te digitaliseren, zodat het voor iedereen beschikbaar wordt. Boeken uit het publieke domein behoren toe aan het publiek; wij bewaren ze alleen. Dit is echter een kostbaar proces. Om deze dienst te kunnen blijven leveren, hebben we maatregelen genomen om misbruik door commerciële partijen te voorkomen, zoals het plaatsen van technische beperkingen op automatisch zoeken.

Verder vragen we u het volgende:

- + *Gebruik de bestanden alleen voor niet-commerciële doeleinden* We hebben Zoeken naar boeken met Google ontworpen voor gebruik door individuen. We vragen u deze bestanden alleen te gebruiken voor persoonlijke en niet-commerciële doeleinden.
- + *Voer geen geautomatiseerde zoekopdrachten uit* Stuur geen geautomatiseerde zoekopdrachten naar het systeem van Google. Als u onderzoek doet naar computervertalingen, optische tekenherkenning of andere wetenschapsgebieden waarbij u toegang nodig heeft tot grote hoeveelheden tekst, kunt u contact met ons opnemen. We raden u aan hiervoor materiaal uit het publieke domein te gebruiken, en kunnen u misschien hiermee van dienst zijn.
- + *Laat de eigendomsverklaring staan* Het “watermerk” van Google dat u onder aan elk bestand ziet, dient om mensen informatie over het project te geven, en ze te helpen extra materiaal te vinden met Zoeken naar boeken met Google. Verwijder dit watermerk niet.
- + *Houd u aan de wet* Wat u ook doet, houd er rekening mee dat u er zelf verantwoordelijk voor bent dat alles wat u doet legaal is. U kunt er niet van uitgaan dat wanneer een werk beschikbaar lijkt te zijn voor het publieke domein in de Verenigde Staten, het ook publiek domein is voor gebruikers in andere landen. Of er nog auteursrecht op een boek rust, verschilt per land. We kunnen u niet vertellen wat u in uw geval met een bepaald boek mag doen. Neem niet zomaar aan dat u een boek overal ter wereld op allerlei manieren kunt gebruiken, wanneer het eenmaal in Zoeken naar boeken met Google staat. De wettelijke aansprakelijkheid voor auteursrechten is behoorlijk streng.

Informatie over Zoeken naar boeken met Google

Het doel van Google is om alle informatie wereldwijd toegankelijk en bruikbaar te maken. Zoeken naar boeken met Google helpt lezers boeken uit allerlei landen te ontdekken, en helpt auteurs en uitgevers om een nieuw leespubliek te bereiken. U kunt de volledige tekst van dit boek doorzoeken op het web via <http://books.google.com>

BC10

B.4.10.463.

UNIVERSITEITSBIBLIOTHEEK GENT



000064141

Digitized by Google

GRAMMATIC A

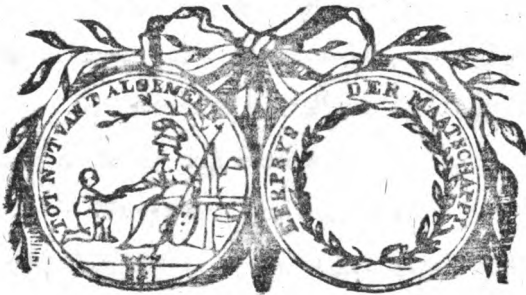
O F

NEDERDUITSCH E SPRAAKKUNST,

UITGEGEVEN DOOR DE

M A A T S C H A P P I J:

TOT NUT VAN 'T ALGEMEEN.



TE LEYDEN, DEVENTER EN GRONINGEN, BIJ
D. DU MORTIER EN ZOON,
J. H. DE LANGE, EN
J. O O M K E N S.
M D C C C X I V.



V O O R B E R I G T.

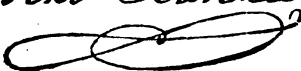
De Maatschappij: Tot nut van 't Algemeen, onder hare overige werkzaamheden, als eene der voornaamsle tellende de zorg voor eene juiste en regelmatige kennis onzer, zoo schoone Moedertaal, gaf, te dien einde, eerst eene Rudimenta en vervolgens eene Syntaxis uit; om nu alles, wat tot het Schoolonderwijs in dit opzigt, gevorderd wordt, volledig te maken, voegt zij hierbij eene Grammatica of Nederduitsche Spraakkunst.

Hara



Hartelijk hoopt de Maatschappij, door het een en ander, het voorgeselde doel te helpen bereiken, en alzoo de liefde voor de Vaderlandsche Taal, zoo naauw met de liefde voor het Vaderland zelve verbonden, meer en meer te ontvonken.

Op last der Maatschappij:

Aend. P. Rarckes

Secretaris.

AMSTERDAM,
den 24 van Zomermaand
1814.

NE

NEDERDUITSCHĒ SPRAAKKUNST.



I N L E I D I N G.

§. 1. Niets is er, dat den mensch meer van de dieren onderscheidt en hooger boven dezelve verheft, dan het vermogen om zijne denkbeelden en gewaarwordingen, door duidelijke en bepaalde klanken, aan anderen mede te deelen. Dit heerlijk vermogen, dat aan alle menschen gemeen is, draagt den naam van *spraak*; welk woord in zoo verre in beteekenis van *taal* verschilt, als door dit laatste meer bepaaldelijk het bijzonder samenstel van klanken en woorden verstaan wordt, waarvan een volk zich, in onderscheiding van andere, tot uitdrukking van zijne gedachten bedient.

§. 2. De voortreffelijkheid van het spraakvermogen maakt het onderzoek van alles, wat tot spraak of taal betrekking heeft, voor den redelijken mensch hoogst belangrijk. In 't bijzonder is het van de uiterste noodzakelijkheid te weten, uit welke beginselen eene taal zij zamengesteld, en wat men in acht moete nemen, om dezelve wel te spreken en te schrijven. De wetenschap, welke dit leert, wordt bij ons *spraakunst* geheeten; eene benaming, die *geepszins*

A

■ *Nederduitſche Spraakkunſt.*

zins ongepaſt is, naardien het meefte, dat daartoe behoort, voor alle talen gemeen is. De algemeenheid der benaming wordt voorts nader gewijzigd door bijvoeging van den naam der tale, voor welke een ſpraakkuſtig opſtel bijzonder is ingerigt, en in dien zin ſpreekt men van eene *Nederduitſche, Franſche, Engeliſche Spraakkunſt* enz.

§. 3. Het tegenwoordig opſtel heeft bijzonder de Nederduitſche taal ten voorwerp, als waaromtrent het voor elk Nederlander bovenal van het hoogſte belang is, dat gene te weten, 't welk wij boven zeiden, dat in de *Spraakkuſt* geleerd wordt. Ten einde aan het oogmerk van een dergelijk opſtel, zoo veel mogelijk, geheel te voldoen, zullen wij het onze in drie Hoofdstukken verdeelen. Het eerſte zal *over de letters*, of de enkele klankteekenen, waarvan men zich in het Nederduitſch bedient, mitſgaders *over derzelyer ſamenvoeging tot lettergrepen en woorden* handelen; in het tweede zullen wij de onderſcheidene *deelen* of *ſoorten van woorden*, uit welke onze moedertaal is zamengeſteld, en 't geen tot de volledige kennis en het regte gebruik van dezelve behoort, voordragen; het derde eindelijk zal eene ontvouwing behelzen van de voornaamſte *regelen voor de ſpelling*, of het wel ſchrijven der Nederduitſche taal. De laaſte worden veelal vooraan geplaatſt; doch, daar de meefte derzelve niet, dan na eene voorloopige kennis der onderſcheidene taaldeelen, verſtaanbaar zijn, achten wij het voegzamer dezelve op de verhandeling van deze te doen volgen. —

L

L H O O F D S T U K.

OVER DE LETTERS EN DERZELVER
ZAMENVOEGING TOT LETTER-
GREPEN EN WOORDEN.

A. *Getal der letters.*

§. 4. **H**et getal van letteren of klankteeken-
nen, die wij tot het ſchrijven van echt Ne-
derduitſche woorden noodig hebben, bedraagt
niet meer dan drie en twintig, te weten: A,
B, D, E, F, G, CH, H, I, (J), K,
L, M, N, O, P, R, S, T, U, V, W,
IJ, Z. Buiten deze bedienen wij ons, doch
alleen in woorden van vreemde herkomst, nog
van vier andere letteren, namelijk C, Q, X
en Y, als in *Cicero*, *ocean*, *Quirinus*, *Xer-
xes*, *Egypte*, enz.

§. 5. De bovenſtaande opgave verſchilt ee-
nigzins van de gewone, waarbij de C onder
de Nederduitſche letters geteld, en de CH niet
als een enkelvoudig klankteeken opgegeven
wordt. Doch de C behoort, gelijk wij reeds
aanmerkten, op zich zelve niet tot het Ne-
der-

derduitſche Abé, en de CH, hoezeer aan het oog eene vereeniging van twee letteren aanbiedende, drukt echter inderdaad slechts een' enkelen klank uit; weshalve wij geene zwaarigheid gemaakt hebben, dit dubbelvormig klankteeken onder het getal der letteren, als aanduidingen van enkelvoudige klanken, op te nemen.

B. Soorten der letters.

§. 6. De letters zijn verdeeld in twee hoofdforten. De eerste hoofdfort bevat die letters, welke op zich zelve, zonder behulp van eenige andere, een volkomen geluid geven; de tweede die, welke niet, dan door medewerking van eenige der eerste, eenen vollen klank vormen. De eerste worden *klinkers*, de laatste *medeklinkers* genoemd.

C. Over de klinkers.

§. 7. De *klinkers* zijn, naar de thans aangenomene uitspraak, zes in getal, te weten, *a, e, i, o, u* en *ij*. Volgens de ware en oorspronkelijke uitspraak nogtans, hebben wij er slechts vijf, als moettende de laatste, welke thans algemeen eenen klank heeft, nabij komende aan dien van *ei*, eigenlijk als eene dubbele *i* worden uitgesproken. Dan, daar deze echte uitspraak, in de algemeene spreek- en schrijftaal, door de andere geheel verdrongen is, wordt de *ij*, met regt, als een zesde klinker opgegeven. Voor de *ij* schrijft men ook wel *y*; doch dit klankteeken behoort alleen in wietheemsche woorden gebruikt te worden,

den, waar het bij de uitſpraak den klank van *i* heeft, als *Cyrus*, *Euryalus*, *Egypte* enz.

§. 8. De vijf eerſtgenoemde klinkers hebben, met uitzondering van de *i*, welke, naar de tegenwoordige uitſpraak, in echt Nederduitſche woorden altijd kort is (*), een kort en lang geluid. Dus is de *a* kort in *dag*, *zak*, lang in *dagen*, *zaak*; de *e* kort in *aarde*, *bel*, *dewijl*, lang in *beek*, *been*, *leven*; de *o* kort in *bot*, *mol*, *wolk*, *kolk*, lang in *boom*, *door*, *koken*; de *u* kort in *dun*, *munt*, lang in *duur*, *vuur*.

§. 9. Behalve het aangewezen, valt ten aanzien der *e* en *o* nog een ander verſchil van klank op te merken. Beide deze klinkers namelijk hebben, zoo wel kort als lang zijnde, ook een zacht, en ſcherp geluid. Dus is de *e* zacht-kort in *aarde*, *gezin*, *troffel*, ſcherp-kort in *fel*, *gezel*, *snel*. Dezelfde letter is zacht-lang in *beek*, *week* (tijd van zeven dagen) en in de eerſte lettergreep van *geven*, *leven*, ſcherp-lang in *been*, *week* (zacht) en in de eerſte lettergreep van *keeren*, *leeren*.

Des-

(*) Sedert men de dubbele *i* of *ij* der ouden, nagenoeg als den tweeklank *ei*, heeft begonnen uit te ſpreken, heeft men de lange *i* alleen in eenige woorden van vreemde herkomst, als *Origines*, *Zacharia*, *juſtitie* enz. Miſchien zal iemand hiertegen inbrengen, dat de *ie* tegenwoordig onder ons vrij algemeen, als eene verlengde *i*, klinkt, en, in vele gevallen althans, als zoodanig beſchouwd moet worden. Zonder dit laaſte geheel te ontkennen, zien wij echter geene reden, om niet, in overeenkomst met het algemeene gevoelen, de *ie* onder de tweeklanken te rangſchikken.

A 3

Desgelijks is de *e* zacht-kort in *bol*, *vol*, *wolk*, scherp-kort in *kok*, *mol*, *volk*; en zacht-lang in *door*, *molen*, scherp-lang in *boom*, *loopen*.

§. 10. Ten aanzien van het onderscheid der zacht- en scherp-korte *e* en *o* is geene bedenking, daar hetzelfde zich, bij de uitspraak, aan een' iegelijk kenbaar maakt. Doch het onderscheid der zacht- en scherp-lange *e* en *o* is, in de uitspraak der meeste Nederlanders, geheel verloren gegaan; weshalve sommigen het wezenlijk bestaan daarvan in de algemeene of lands-taal, in onderscheiding van de stedelijke of gewestelijke, in twijfel trekken. Kundige taalbeoefenaars echter hebben dit bestaan, door vergelijking van de oude vermaagschapte talen, door bijbrenging van het gezag van vele vroegere en latere schrijveren, door beroeping op de uitspraak der Zeeuwen, der bewoners van den Maaskant en van vele andere streken van ons vaderland, door aanvoering eindelijk van vele gebruikelijke klankverwisselingen, waarin zich, ten aanzien der zacht- en scherp-lange *e* en *o* een standvastig onderscheid voordoet, zoo onwederlegbaar bevestigd, dat men daaromtrent geenen redelijken twijfel voeden kan. Welken invloed het opgemerkte onderscheid tusschen de zacht- en scherp-lange *e* en *o* op de spelling behoort te hebben, zullen wij in 't vervolg nader aanwijzen.

§. 11. Eindelijk moet omtrent den klinker *z* nog worden aangemerkt, dat dezelve, aan het begin van een woord voor een' anderen klinker komende, door de schielijkheid der
uits

uitspraak, een geluid verkrijgt, waardoor hij eenigzins naar een' medeklinker zweemt. Ook wordt hij, gelijk bekend is, in dat geval met een' langen ſtaart geſchreven.

D. Over de medeklinkers.

§. 12. Wij hebben te voren reeds met een woord gezegd, dat de *c*, *q* en *x* niet te pas komen, dan in woorden van vreemde herkomst. In oorspronkelijk Nederduitſche woorden, vervangt de *s* of *k* de plaats der *c*, de *kw* die der *q*, en de *ks* die der *x*, als *ſieren*, *kel-der*, *kwaad*, *reeks*. De *c* echter, voor zoq verre zij als *s* luidt, is door het gebruik nog behouden in eenige woorden, die, offchoon eigenlijk van vreemden oorsprong zijnde, nogtans door inlijving het Nederduitſch burgerregt ontvangen hebben, als *occaan*, *officier*, *citroen* enz. Doch hierover in 't vervolg nader.

§. 13. De *h* is niets meer dan eene ſcherpe uitblazing van den adem voor eene klink-letter, en kan dus naauwelijks onder de medeklinkers geteld worden. Van daar, dat zij in fommige gewesten van ons vaderland, bij de uitspraak, wordt weggelaten, waar de algemeene uitspraak die laat hooren. Dus zeggen de Zeeuwen en die van Gouda *aan*, *ond*, *uis*, voor het gewone *haan*, *hond*, *huis*. Ook in de algemeene ſpreek- en ſchrijftaal, laat men de *h*, die in *hooren* voorkomt, in *oor* weg.

§. 14. Eenige der bovengenoemde medeklinkers verſchillen onderling niet anders, dan in zachtheid- of ſcherpte van uitspraak, en

¶ *Nederduitſche Spraakkunſt.*

worden dus, met regt, *verwantschapt*e medeklinkers genoemd. Tot deze klasſe behooren

b en *p*,
d en *t*,
g en *ch*,
v en *f*,
z en *s*.

Van welke de vijf eerste zacht, de vijf laatste ſcherp zijn. Dit verſchil van uitspraak doet zich voor in *bad* en *pad*, *bek* en *pek*, *tob* (tobbe) en *top*; in *dak* en *tak*, *doch* en *toch*, *moed* en *moet*; in *jagen* en *juichen*, *logen* en *loochenen*, *dog* (hond) en *doch*; in *vaam* en *faam*, *veilig* en *feilen*; in *sagen* (verſagen) en *zagen*, in *zullen* en *sullen* (ſollen). Van deze zijn de *v* en *z* altijd te zacht gekeurd, om eene lettergreep te ſluiten; weshalve men, in *geef* en *geeft*, *lees* en *leest*, eene *f* en *s* gebruikt, niettegenſtaande men *geven* en *lezen* ſchrijft. Anders is het met de drie overige zachte letters *b*, *d* en *g*, gelegen. Doch in het vervolg zullen wij hierover meerder zeggen.

E. Zamenvoeging van klinkers, en bijzonder over de twee- en drieklanken.

§. 15. De zamenvoeging van klinkers geſchiedt, of om denzelfden klank te verlengen, of om een' gemengden klank uit te drukken. Tot het eerste oogmerk moet men zich van twee gelijke klinkers bedienen, als *maan*, *been*, *door*, *muur*. Tot het laatstgenoemde einde worden onderscheidene klinkers bijeengevoegd.

uit

uit welke bijeenvoeging twee- en drieklanken geboren worden.

§. 16. Tweeklanken ontſtaan door vereening van de enkele *a*, *e*, *i*, *o* en *u*, met *e*, *i* of *u*, als

au, in *dauw*, *Paus*, *Laurens*.

ei, in *leiden*, *reizen*, *weiden*, in onderſcheiding van *lijden*, *rijzen*, *wijden*.

eu, in *geur*, *kleur*, *reuk*.

ie, in *brief*, *lief*, *ziel*, *zien*.

oe, in *doen*, *goed*, *moed*, *zoet*.

ou, in *goud*, *koud*, *vrouw*.

ui, in *huid*, *huis*, *ruit*.

Oudtijds was, bij de genoemde, nog een *twee-klank ai* in gebruik; doch deze is thans uit de ſchrijftaal verbannen, welke daarvoor den twee-klank *ei* in plaats ſtelt. Dit geldt ook omtrent *ei* (tuſſchenwerpfel) en *Mei*, zoo als men, in ſtede van *ai* en *Mai*, behoort te ſchrijven.

Voorts verkrijgt men inſgelijks *tweeklanken* door zamenvoeging van de dubbele *aa*, *ee*, *oo* met *i* of *u*, als

aai, in *baai*, *fraai*, *taai*.

aaui, in *blaauw*, *gaauw*, *ſlaauw*.

eeui, in *eeuw*, *leeuw*, *ſneeuw*.

ooi, in *dooi*, *kooi*, *prooi*.

§. 17. *Drieklanken* ontſtaan door vereening van *ie* en *oe* met *u* of *i*, als

ieu, in *kieuw*, *nieuw*.

oei, in *bloei*, *groei*, *maei*.

F. *Zamenvoeging van medeklinkers.*

§. 18. Het verdient hier insgelijks opmerking, dat er in onze taal een aantal medeklinkers zijn, die, in verschillende zamenvoegingen, zonder tuschenkomst van een' klinker, elkanderen kunnen voortdrijven, en een woord of eene lettergreep aanvangen. Hieruit ontstaat eene menigte van zamengestelde medeklinkers, waarvan de meeste ons eene vereeniging van twee, enkele ook van drie medeklinkers aanbieden. De medeklinkers, welke op die wijze door andere kunnen voortgedreven worden, zijn *ch, l, m, n, p, r, s, t* en *w*. Van deze ontvangt de *ch* de *f* voor zich in *schaap* enz., de *l* een groot aantal van medeklinkers, als de *b* in *blauw*, de *f* in *flits*, de *g* in *glimp*, de *k* in *klinken*, de *p* in *plant*, de *s* in *saan* en de *v* in *vlam*. Desgelijks wordt de *m* voortgedreven door de *f* in *smaak*; de *n* door de *k* in *knecht*, door de *f* in *snuit*; de *p* door de *f* in *sput*; de *r* door de *b* in *breed*, door de *d* in *dragen*, door de *g* in *gras*, door de *k* in *krasen*, door de *p* in *praten*, door de *t* in *trekken*, door de *v* in *vreugd*, en door de *w* in *wreken*; de *s* door de *p* in *psalm*. De *t* eindelijk krijgt, op gelijke wijze, de *f* voor zich in *saan*, en de *w* de *d* in *dwingen*, de *k* in *kwaad*, de *t* in *twijfel*, en de *z* in *zwenken*. De vereeniging eindelijk van drie medeklinkers, die, in den aanvang van een woord of lettergreep, elkanderen voortdrijven, doet zich voor in *schrik*; *spraak* en *strand*, waar de *f* beurtelings in zamenvoeging met *ch* en *r*, met *p* en *r* en met *t* en *r* voorkomt.

§. 19. Voorts zij, bij deze gelegenheid, nog met een woord aangemerkt, dat wij, in uitheem-

heemſche woorden, ook ſomwijlen eene vereeniging van medeklinkers gebruiken, die anders aan onze taal vreemd is, als van *ph*, in klank gelijk aan onze *f*, in *Phebus*, *Phedra*, van *th* in *Themiſtocles*, *apotheker*, enz.

G. Zamenvoeging van klinkers en medeklinkers tot lettergrepen en woorden.

§. 20. Door vereeniging van klinkers en medeklinkers ontſtaan lettergrepen en woorden. Een klinker nogtans kan ſomwijlen, op zichzelf, eene lettergreep, ja een woord uitmaken, als de *a* en *o* in *ader*, *over*, het *ij*, de *s* (eene rivier), *u*, voornaamwoord enz. Meestal echter komen, ter vorming van eene lettergreep, ten minſte één klinker en medeklinker bijeen; dikwerf ook ontſtaat dezelve, of door vereeniging van onderscheidene klinkers, of van klinkers en medeklinkers, op verſchillende wijze zamengevoegd, gelijk uit de volgende voorbeelden blijken kan: *gij*, *wij*, *nu*; *ik*, *op*, *uw*, *ei*, *ooi*; *zee*, *zie*, *koe*; *aan*, *een*, *ook*; *man*, *bek*, *bok*, *lijk*; *gaan*, *been*, *boom*, *muur*, *boek*, *buik*; *band*, *melk*, *lint*, *bont*, *munt*; *baars*, *weent*, *loopt*, *huurt*; *markt*, *werkt*, *bindt*, *torscht*, *heerscht*; *ſlag*, *vlug*; *ſtaan*, *bleek*, *bruin*; *draai*, *groei*; *brand*, *ſtond*; *ſtaart*, *gloort*; *ſtrand*, *ſprank*; *ſpreidt*, *ſtroemt*.

§. 21. Eéne lettergreep, en, als zoodanig, ook één klinker kan, blijkens de opgegevene voorbeelden, een woord uitmaken. Veelal nogtans beſtaan de woorden uit twee of meer lettergrepen, als *vader*, *beſtuurder*, *regtvaardigheid*, *goedertierenheid*, *ongeregtigheden*, *Konſtan-*

ſantinopolitanen, *overalometgenwoordigheid*; welke woorden ons van twee tot negen lettergrepen aanbieden.

H. Over eenvoudige, of zamengeſtelde woorden.

§. 22. De woorden zijn *eenvoudig*, of *zamengeſeld*. Tot de *eenvoudige* behooren niet alleen die woorden, welke men *ſtam-* of *wortelwoorden* noemt, omdat zij niet van andere, meer of min bekende, woorden zijn afgeleid, als *berg*, *huis*, *groot*, *goed* enz., maar ook de afgeleide, als *gebergte*, *huisfelijk*, *grootheid*, *goedheid* enz. — *Zamengeſelde* woorden daarentegen zijn die, welke uit twee of meer woorden tot een zijn zamengeſmolten, als *berggrot*, *huisdier*, *grootmoedig*, *goedwillig*, *huisgodsdienst*. Men kan ook vier, ja vijf woorden tot een zamenvoegen, als blijkt uit *veerariſenijkunſtoefenſchool*; doch over 't geheel zijn die zamenſtellingen, welke uit meer dan drie woorden beſtaan, als onbehagelijk en duister af te keuren.

§. 23. Daar de meeste der onderscheidene taal- of rededeelen, die wij ſtraks nader zullen doen kennen, voor verſchillende zamenſtellingen vatbaar zijn, is het getal van zamengeſelde woorden zeer aanzienlijk. Zie hier eenige voorbeelden tot eene proeve. Twee of drie zelfſtandige naamwoorden vindt men bijeen in *huisdier*, *huisgodsdienst*; twee bijvoegelijke naamwoorden in *grootmoedig*, *goedwillig*; een zelfſtandig en bijvoegelijk naamwoord in *goudgeel*, *gunstrijk*, en omgekeerd in *hoogmoed*, *grootſpreker*; een voorzetsel en zelfſtandig naamwoord

woord in *overmoed*, *tegenſpoed*; een werkwoord en zelfſtandig naamwoord in *drinkgeld*, *rekenkunſt*; een werkwoord en bijvoegelijk naamwoord in *gedenkwaardig*.

§. 24. Voorts moet, ten aanzien der zamenſtellingen, nog worden opgemerkt, dat hetgeen de beteekenis van het geheele woord het meest bepaalt, daarbij altijd voraan geplaatst wordt. Dus beteekent *huisdier* een dier, dat bij menſchen verkeert, in tegenſtelling van die, welke, uit hunnen aard, dezelve ſchuwen. Van daar ook, dat, bij voorbeeld, *werkhuis* geheel iets anders beteekent dan *huiswerk*, als gevende het eerste een huis te kennen, geſchikt om te werken, het laaſte een werk, dat in huis ver-
rigt wordt.



 II. HOOFDSTUK.

 OVER DE ONDERSCHIEDENE TAAL
 OF REDEDEELEN.

 A. *Algemeen overzigt van dezelve.*

§. 25. **D**e woorden, welke het zamenſtel eener tale uitmaken, zijn van onderſcheiden aard, en dragen verſchillende benamingen. Die, welke eenig, op zich zelf beſtaand, levend, of levenloos voorwerp aanduiden, of ook een voorwerp, dat wij ons, als op zich zelf beſtaande, voorſtellen, dragen den naam van *zelfſtandige naamwoorden*. — Wil men een perſoon of zaak nader bepalen, of ook algemeen beſchouwen, zoo bedient men zich van *lidwoorden*. — De eigenschap of hoedanigheid der perſonen of zaken, van welke men ſpreekt, wordt door *bijvoegelijke naamwoorden* uitgedrukt. — Om het getal van zekere voorwerpen aan te duiden, maakt men van *telwoorden* gebruik. — Ten einde in eene zamenhangende rede, door het gedurig herhalen van de namen

men der voorwerpen, de aandacht niet te vermoeijen en te verwarren, bedient men zich van kleinere woorden, die de plaats van dezelve vervangen, en, uit dien hoofde, den naam van *voornaamwoorden* dragen. — Die woorden, welke dienen, om de werking van een voorwerp, en in 't algemeen alles, wat men daarvan zeggen wil, uit te drukken, worden *werkwoorden* genoemd, en maken, nevens de zelfſtandige naamwoorden, het gewigtigſt deel der rede uit, aangezien geen volkomene zin zonder dezelve kan plaats hebben. — De werking, toestand, of wat het zijn moge, door de werkwoorden, of ook de hoedanigheid, door het bijvoegelijk naamwoord uitgedrukt, heeft dikwerf eene nadere wijziging of bepaling noodig. Ten dien einde, gelijk mede om eenige omſtandigheid van tijd, plaats en wat dies meer zij aan te duiden, bedient men zich van *bijwoorden*. — Eene andere klasſe van woorden, die den naam van *voorzetsels* dragen, is geſchikt, om de betrekking der voorwerpen op elkander, of ook om, met achtervoeging van een zelfſtandig naamwoord, eenige omſtandigheid uit te drukken. — Ten einde het onderling verband van onderſcheidens zinsneden, of ook van geheele volzinnen aan te duiden, bedient men zich van eene ſoort van woorden, welke, uit hoofde van deze hunne beſtemming, *voegwoorden* genoemd worden. — Wanneer het eindelijk enkel te doen is, om zekere aandoening of gewaarwording uit te drukken, heeft de taal ook daarvoor eene bijzondere klasſe van woorden, die den naam van *tusſchenwerpsels* dragen.

Alle de opgenoemde ſoorten van woorden komen,

men, met uitzondering van de lidwoorden, waarvan ſommige talen verſtoken zijn, in alle talen voor, en maken de noodzakelijke beſtanddeelen van dezelve uit.

§. 26. Volgens de boven gedane opgave, heeft de Nederduitſche taal, met de meeste talen, de tien volgende taal- of redsdeelen gemeen.

1. *Zelfſtandige naamwoorden.*
2. *Lidwoorden.*
3. *Bijvoegelijke naamwoorden.*
4. *Telwoorden.*
5. *Voornaamwoorden.*
6. *Werkwoorden.*
7. *Bijwoorden.*
8. *Voorzetsels.*
9. *Voegwoorden.*
10. *Tuſſchenwerpsels.*

Over elk dezer taaldeelen zullen wij, naar de voorgestelde orde, afzonderlijk nader ſpreken.

B. *Over de zelfſtandige naamwoorden.*

§. 27. *Zelfſtandige naamwoorden* dienen, om een' perſoon of zaak, waarvan geſproken wordt, uit te drukken, het zij die, als zelfſtandigheid, met der daad in de natuur aanwezig zij, het zij, als zoodanig, alleen in onze beſchouwing beſta, als *man, vrouw, boom, huis, tafel, deugd, ſchoonheid* enz.

§. 28. Men kan de zelfſtandige naamwoorden in twee hoofdſoorten onderscheiden, *eigene* namelijk, en *gemeene*. *Eigene* zijn die, welke

ke slechts aan één persoon of zaak, met uitsluiting van andere, behooren, als *Jan, Pieter, Nederland, Amsterdam, Parijs*; gemeene worden die gene genoemd, welke op alle voorwerpen van dezelfde soort passen, of althans aan meerdere gemeen zijn, als *mensch; man; vrouw, dier, hond, stad, land, deugd, gerechtigheid* enz.

§. 29. Voorts zijn er onder de zelfstandige naamwoorden ook zoodanige, die een voorwerp *verkleind* uitdrukken, en die den naam van *verkleinwoorden* dragen. Deze verkleining geschiedt door *je, tje* of *pje* achter de woorden te voegen, als *dorpje, kuetje, boompje*. Voor *je* of *jen* gebruikt men ook wel *ken*, als *kindeken, jongken*. Oudtijds waren ook de verkleiningsuitgangen *kijn* en *lijn* in gebruik, als *windekijn, maagdelijn, oogelijn*.

§. 30. Verder moeten wij, met opzigt tot de zelfstandige naamwoorden, nog op drie bijzonderheden acht geven, en wel 1) op hunne *geslachten*, 2) op hunne *getallen*, 3) op hunne *naamvallen*. Beginnen wij met de *geslachten*:

z. Over de geslachten der zelfstandige naamwoorden.

§. 31. De opmerking, dat in alle levende voorwerpen in de natuur zich tweederlei geslacht voordoet, heeft de menschen reeds vroeg en vrij algemeen, op het denkbeeld gebragt, om ook in de talen, en met name in die deelen van dezelve, of die woorden, welke een persoon of zaak aanduiden, eene soortgelijke

B

on

onderscheiding in te voeren. Daar men echter begreep, dat niet alle voorwerpen, of liever niet alle benamingen van dezelve, gevoegelijk onder een der beide geſlachten konden gebragt worden, heeft men eenige van deze rangſchikking uitgezonderd, en dezelve, als *onzijdig* of tot geenerlei geſlacht behoorende, aangemerkt. Voor zoo verre echter deze laatſten, even zeer als de beide eerſten, door een bijzonder kenmerk onderscheiden zijn, heeft het gewone gebruik aan de meeste talen, en onder deze ook aan de onze drierlei geſlacht toegekend, het *mannelijke* namelijk, het *vrouwelijke* en het *onzijdige*. — Welke de grond dezer verſchillende geſlachtsbepaling voor de talen in 't gemeen, en voor de onze in het bijzonder zij, kan hier niet onderzocht worden; genoeg zij het, eenige aanmerkingen voor te dragen, geſchikt ter onderkenning van de drie geſlachten, welker waarneming wij in onze taal, reeds van de vroegſte tijden af, ſtandvastig aantreffen.

§. 32. Het onderscheiden geſlacht onzer zelfſtandige naamwoorden is voornamelijk kenbaar in de lidwoorden, die dezelve veelal voorafgaan, en hunne verbuiging, en wel het meest in het lidwoord *de*, als waarvan het onzijdige *het* de woorden, die tot dit geſlacht behooren, zeer zichtbaar van de overige onderscheidt. Om het geſlacht van ieder woord te kennen, en zich voor ſtootende miſſlagen in dezen te hoeden, moet men noodzakelijk eene woordenlijſt raadplegen, waarin het geſlacht der woorden, volgens het eenparige gebruik der netſte ſchrijveren, is opgegeven. Er zijn echter eenige algemeene regelen en waarnemingen hierom-

omtrent door kundige taalbeoefenaars voorgesteld, die wij, voor zoo verre zij niet aan te veel uitzonderingen onderhevig zijn, hier kortelijk zullen volgen laten.

§. 33. Mannelijk zijn:

1. Alle eigennamen van mannen, als *Jakob*, *Pieter*, *Willem*, enz.

2. Alle namen van mannelijke eigenschappen, waardigheden en bedieningen, als *broeder*, *vader*, *heer*, *koning*, *vorst*, *koopman*, enz.

3. Alle zelfstandige naamwoorden, op *aar*, *er* en *ier* uitgaande, die, hetzij van werkwoorden, hetzij van andere zelfstandige naamwoorden afgeleid; eenen werkenden mannelijken perfoon aanduiden, als *makelaar*, *wandelbaar*, *kuiper*, *verwer*, en *logenaar*, *zondaar*, *koetsier*, *tuinier*, enz.

4. Die zelfstandige naamwoorden, op *er* uitgaande en van werkwoorden afgeleid, welke van den werkenden perfoon ter beteekenis van het werktuig, waarmede men iets verrigt, zijn overgebracht, als *snuiter*, *stoffer*, *veger*, *wijzer* enz.

5. Zulke woorden, die, offchoon op zichzelf van een ander geslacht zijnde, ter aanduiding van mannen, in zekere betrekking of hoedanigheid beschouwd, gebruikt worden, als *bloed*, *ondeugd*, *booswicht*, *blaaskaak*, *breespel*, *lidmaat*, *voorspraak*, en meer anderen.

6. De namen van steenen, wanneer zij een' bijzonderen steen aanduiden, als *agaat*, *diamant*, *saffier*.

7. De woorden, die op *dom* uitgaan, wanneer zij eene gesteldheid, magt of staat uitdrukken, als *adeldom*, *eigendom*, *ouderdom*,

rijkdom enz. — Van andere woorden op *dom*, die onzijdig zijn, zal ſtraks nader geſproken worden.

8. Woorden, die op *em* en *ſem* uitgaan, als *adem*, *bodem*, *balfem*, *blikſem*; gelijk ook die, welke uit *lem* en *rem* tot *lm* en *rm* zijn ingekort, als *galm*, *halm*, *helm*, *walm*, *arm*, *ſcherm*, *ſtorm* enz.

§. 24. Vrouwelijk zijn:

1. Alle eigennamen van vrouwen, als *Cornelia*, *Maria*, *Elizabet* enz.

2. Alle namen van vrouwelijke eigenschappen, waardigheden of bedieningen, als *zuster*, *dienſtmaagd*, *baker*, *kamenier* enz. Hiervan is alleen *het wif* uitgezonderd.

3. Zulke woorden, die van mannelijke zelfſtandige naamwoorden, met achtervoeging van *in*, *eſe* en *ſter*, zijn afgeleid, of ook den mannelijken uitgang *er* in *ſter* veranderen, en eene vrouw aanduiden, als *koningin*, *vriendin*, *minnaresſe*, *zondaresſe*, *herbergierſter*, *tuinierſter*, *voedſter*, *loopſter*, *zangſter* enz.

4. De namen van bijzondere letteren, als *de a*, *de b* enz.

5. De cijfergetallen, wanneer zij op zichzelfe ſtoffelijk uitgedrukt worden, als *de zes*, *de negen*, *de dertig*, enz.

6. De woorden, op *ſchap* uitgaande, die, van bijvoegelijke naamwoorden afgeleid, eene hoedanigheid aanduiden, als *blijdſchap*, *dronkſchap*, *gramſchap*; — ook die op denzelfden uitgang, welke, van zelfſtandige naamwoorden afkomstig, eene algemeenheid van perſonen in een vergaderd ligchaam te kennen geven, als *broederschap*, *prieſterschap*, *vroedschap*.

ſchap. Van de onzijdige woorden op *ſchap* zullen wij ſtraks nader ſpreken.

7. De woorden, die den uitgang *heid* achter een bijvoegelijk naamwoord of deelwoord hebben, en eene hoedanigheid beteekenen, als *goedheid*, *regtvaardigheid*, *wellevendheid*, *welſprekendheid* enz.

8. De woorden, op *ij* uitgaande, en van zelfſtandige naamwoorden afgeleid, die eenen ſtaat, eene bediening of werking aanduiden, als *abdij*, *artſenij*, *burgerij*, *dicverij*, *maatſchappij*, *ſchilderij*, voor welk laaſte wel eens verkeerdelijk *het ſchilderij* gezegd wordt.

9. De woorden, die op *ing* uitgaan en, van werkwoorden herkomstig, derzelver dadelijke werking aanduiden, als *aanſporing*, *beloofning*, *toezegging*, *vermaning* enz.

10. De woorden op *nis*, die, van werkwoorden, of ook van zelfſtandige naamwoorden of deelwoorden herkomstig, eene daad of geſchiedheid beteekenen, als *geſchiedenis*, *behoudenis*, *belijdenis*, *geloftenis*, *geheimenis*, *gedachtenis*, *geſteltenis*. Hiervan is *vonnis* uitgezonderd, dat onzijdig is, welk geſlacht ook dikwijls in *getuigenis* gehoord wordt.

11. De woorden, op *te* eindigende, die van bijvoegelijke naamwoorden of deelwoorden afkomen, als *hoogte*, *diepte*, *gedaante*, *gedachte* enz. — gelijk ook die op denzelfden uitgang, welke hunnen oorsprong van werkwoorden hebben, als *begeerte*, *behoefte*, *klagte*, *ſchaamte* enz. Hetzelfde geſlacht houdt, ook bij afkapping der *e*, in de meeste woorden van dien oorsprong ſtand, als *dragt*, *drift*, *klagt* enz.

§. 35. *Onzijdig* zijn

B 3

I. De

1. De namen van landen, plaatsen en steden, die, wanneer zij, zonder nadere omschrijving, voorkomen, geen lidwoord vooraan nemen, als *Holland, Frankrijk, Engeland, Amsterdam, Parijs, Rijswijk* enz. Voor deze een bijvoegelijk naamwoord plaatsende, zegt men het *magtige Frankrijk, het volkrijke Parijs, het vrede stichtend Rijswijk* enz. Die namen van landen en plaatsen daarentegen, die een lidwoord voorop hebben, schikken zich, in hun geslacht, naar hunnen inwendigen aard of bijzonderen uitgang, als *de Betuw, de Veluw, de Krim, de Lemmer, het Gooi* enz.

2. De woorden, die eene algemeenheid van stoffe of erts aanduiden, als *het doek, graan, diamant, koper, goud, steen, ijzer* enz.

3. Bijvoegelijke naamwoorden, als zelfstandige gebruikt, bij voorbeeld, *het diep, rond, ruim*; ook zulke woorden, die, eigenlijk de onbepaalde wijze van een werkwoord uitmakende, voor zelfstandige gebruikt worden, als *het drinken, eten, leven* enz.

4. Zelfstandige naamwoorden, welke een verkleinenden uitgang hebben, als *het meisje, mannetje, jongskén, kindekén* enz.

5. De woorden, welke, op *sel* uitgaande, en van werkwoorden afkomstig, eene voortgebrachte zaak, werking of werktuig beteekenen, als *baksel, brouwsel, maaksel, schepsel* enz.

6. De woorden, op *te* uitgaande, die van een ander zelfstandig naamwoord afstammen, als *gebeente, gebergte, gedeelte, gevogelte* enz.

7. De woorden, die van de onbepaalde wijze der werkwoorden, met wegwerping van *en*, en voorzetting van *ge*, afkomen, en de werking van

van dezelve, of ook de bewerkte zaak aanduiden, als *het gyaas, geroep, gerij, gedonder, gejammer, gebak, gebouw, gebraad* enz. Het voorvoegſel *ge* echter wordt weggelaten in woorden, afkomstig van werkwoorden, die met onſcheidbare voorzetsels zijn zamengeſteld, als *het beleg, berouw, ontwerp, verblijf* enz.

8. Die woorden op *ſchap*, welke eene bediening, waardigheid of geſteldheid aanduiden, als *het burgerschap, meesterschap, priesterschap* enz.

9. Die woorden op *dom*, welke een algemeen ligchaam of gezelfſchap van perſonen beteekenen, als *het christendom, heidendom, priestardom*, enz.

§. 36. Behalve deze algemeene regelen tot onderkenning der geſlachten, moeten wij nog eenige bijzondere waarnemingen, rakende dezelve, voordragen.

1. Er zijn eenige zelfſtandige naamwoorden, die *gemeenſlachtige* genoemd worden, omdat zij, of mannelijk, of vrouwelijk zijn, naar mate zij van een' man, of eene vrouw gebruikt worden. Hiertoe behooren *bode, boel, gemaal, gezel, gids* enz., gelijk ook de woorden met *genoot* zamengeſteld, als *deſtgenoot, echtgenoot, lotgenoot*, mitsgaders die, welke op *ling* eindigen, als *jongeling, kweekeling, vondeling* enz.

2. Deſgelijks zijn er zelfſtandige naamwoorden, die *gelijk-* of *zelfſlachtige* genoemd worden, omdat zij, van welke der beide ſekſen zij ook gebruikt worden; altijd het hun eigen, het zij mannelijk, het zij vrouwelijk, het zij onzijdig, geſlacht behouden. Zoo zijn *arend, kemel, leeuwerik, olifant, vink, vos* en meer

anderen altijd mannelijk, offchoon zij ook van wijfjes gebezigt worden. Daarentegen blijven *duif*, *kraai*, *musch*, *ſlang* en meer anderen altijd vrouwelijk, offchoon zij ook van mannetjes gebruikt worden. Desgelijks worden de onzijdige woorden *kind* en *paard* onverschillig van een' jongen of meisje, een' hengst of eene merrie gebezigt.

3. Sommige zelfſtandige naamwoorden hebben door den tijd eenige verandering van geſlacht ondergaan, en komen daardoor in twee, en een enkel zelfs in drie geſlachten voor. Dus waren *dood* en *tijd*, die thans veelal mannelijk zijn, oudtijds ook vrouwelijk, als blijkt uit de ſpreekwijzen *te dier tijd*, *in der tijd*, *ter dood brengen* enz. *Beest* en *feest*, thans doorgaans alleen onzijdig, waren oudtijds meestal vrouwelijk; en van daar nog de ſpreekwijzen *de beest ſpelen*, *ter feest gaan*. Hetzelfde geldt omtrent *oog* en *oor*; van welk laatste het vrouwelijke geſlacht zich nog voordoet in de ſpreekwijze, *ter oore komen*. *Oorlog* komt in alle drie de geſlachten voor; doch het mannelijke is daarin wel het algemeenſte.

b. Over de getallen der zelfſtandige naamwoorden.

§. 37. De zelfſtandige naamwoorden komen in twee getallen voor, naarmate een perſoon of eene zaak algemeen genomen, of meerdere van dezelfde ſoort bedoeld worden. Het eerſte noemt men *het enkelvoudige*, het laatste het *meervoudige* getal.

§. 38. Het *meervoud* wordt gevormd door ach-

achtervoeging van *n* of *en*, en *s* achter het enkelvoud.

1. De woorden, die in het enkelvoud op de zachte *e* uitgaan, nemen in het meervoud doorgaans eene *n* achter zich, als *einden*, *begeerten*, *beloften*, *gedachten* enz. van *einde*, *begeerte* enz. — Sommigen voegen in deze woorden wel eens de *s* achter de *n*, als *eindens*, *begeertens*; doch dit gebruik is af te keuren, als behelzende eene nuttelooze zamenvoeging van twee kenteekenen van het meervoud.

2. De woorden, op eenen medeklinker eindigende, hebben in het meervoud veelal *en* achter zich, als, *boeken*, *menschen*, *troonen*, *vrouwen*, *vruchten* enz. van *boek*, *mensch*, *troon*, *vrouw*, *vrucht*.

3. In eenige zelfſtandige naamwoorden wordt het meervoud alleen door achtervoeging van *s* gevormd, voornamelijk in die, welke in het enkelvoud op *en* eindigen, gelijk mede in de verkleiningswoorden, als *genoegens*, *verlangens*, *mannetjes*, *wijfjes*, *kindekens*, enz.

4. Andere zelfſtandige naamwoorden vormen hun meervoud op tweederlei wijze, als *mans* en *mannen* van *man*, *zoons* en *zonen* van *zoon*, *broeders* en *broederen* van *broeder*, *vaders* en *vadaren* van *vader*, *appels* en *appelen* van *appel*, *ſchepfels* en *ſchepſelen* van *ſchepſel*, enz.

5. Eindelijk zijn er zelfſtandige naamwoorden, die, in het meervoud, bij hunnen regelmatigigen uitgang ook dien van *ers* of *eren* aan nemen, of alleen ook de laatste uitgangen hebben, als *volken* en *volkeren* van *volk*, *bladen*

en *bladers* of *bladeren* van *blad*, *beenen* en *beenders* of *beenderen* van *been*, *kinders* of *kinderen* van *kind*, *runders* of *runderen* van *rund*, enz. — Ten aanzien van deze woorden echter moet aangemerkt worden, dat hun meervoud op *ers* en *eren* niet regelmatig van het thans gebruikelijke enkelvoud, maar van een verouderd op *er* komt. Dus behooren *bladers*, *bladeren*, *kinders*, *kinderen*, *beenders*, *beenderen*, *runders*, *runderen*, eigenlijk tot het ongebruikelijke enkelvoud *blader*, *kinder*, *beender*, *runder* enz.

c. Over de naamvallen.

§. 39. De zelfſtandige naamwoorden, in betrekking tot elkander, of ook tot andere woorden komende, ondergaan in onze, even als in vele andere talen, eenige verandering of verbuiging in hunnen uitgang, door welke die betrekking wordt aangeduid. Die veranderingen worden *naamvallen* genoemd.

§. 40. Op zichzelve beſchouwd, hebben onze zelfſtandige naamwoorden eigenlijk slechts twee dergelijke veranderingen, door achtervoeging namelijk van *s* of *en*, beide ter aanduiding van den zogenaaften *genitivus* of tweeden naamval dieneude, en dus inderdaad niet dan twee onderscheidene vormen van denzelfden naamval uitmakende. Men merkt dezelve op in de uitdrukkingen *Vondels treurspelen*, *de wet des Heeren*, *'s menschen leven* en meer dergelijke. De *s*, die thans gemeenlijk alleen in zelfſtandige naamwoorden van het mannelijke of onzijdige geslacht gebruikt wordt, behoorde

oud.

oudtijds ook tot het vrouwelijke, als blijkt uit *Mariaas beeldenis, zusters dochter*, gelijk mede uit de zamengeſtelde woorden *ſtadspoort, zonsondergang* enz.

§. 41. Voor meer verbuigingen zijn de lidwoorden *de* en *een* vatbaar, die meestal voor onze zelfſtandige naamwoorden geplaatst worden. Zij ſtrekken derhalve ter aanvulling van hetgeen in dezen aan de laatſtgenoemde ontbreekt, en wijzen den naamval aan, waarin een zelfſtandig naamwoord, volgens het verband der rede, moet voorkomen. Op derzelver veranderingen, in vereeniging met die van het zelfſtandig naamwoord, achtgeyende, kan men in onze taal vier naamvallen onderscheiden, aan welke wij liefst den naam van eerſten, tweeden, derden en vierden naamval geven. Gemeenlijk onderscheidt men, in navolging der Latijnen, zes naamvallen, en noemt dezelve, op hun voorbeeld, *nominativus, genitivus, dativus, accusativus, vocativus*, en *ablativus*. Doch de Latijnen hadden goede redenen voor deze onderscheiding, omdat hunne zelfſtandige naamwoorden inderdaad voor zes verbuigingen vatbaar waren. Wij daarentegen missen het vermogen, om de twee laatſtgenoemde naamvallen door verbuiging aan te duiden, daar de *vocativus*, die in toefpraken gebruikt wordt, bij ons altijd met den *nominativus* of eerſten naamval overeenkomt, en hunne *ablativus* in onze taal altijd door behulp van voorzetselen wordt uitgedrukt. Met hunne verdeeling laten wij billijk ook hunne benamingen der naamvallen varen, op welker juistheid buitendien niet weinig valt aan te merken.

§. 42.

§. 42. De tweede en derde naamval wordt bij ons ook met behulp van voorzetselen uitgedrukt, of liever omſchreven. Dus zegt men, voor *eens* of *des konings*, *eener* of *der zaak*, *eens* of *des woords*, ook *van eenen* of *van den koning*, *van eene* of *van de zaak*, *van een* of *het woord*. Eene gelijke omſchrijving met het voorzetsel *aan* gebruikt men bij den derden naamval, waar dezelve, vooral in woorden van het vrouwelijke en onzijdige geſlacht, nog gemeenzamer is, dan bij den tweeden. Ten voorbeelde diene *aan eenen* of *den koning*, *aan eens* of *de vrouw*, *aan een* of *het land*, waarvoor men, in het eerste geval, ook *eenen* of *den koning*, in het tweede (doch alleen in den deſtigen ſtil) *eener* of *der vrouwe* zegt. Nog zeldzamer (ſchoon in den verhevenen ſtil niet geheel ongemeen) is het gebruik van *eenen* of *den lande*.

§. 43. Het gebruik der naamvallen vereiſcht ook eene korte opheldering. De eerste heeft dan plaats, wanneer een perſoon of zaak, op zichzelf en zonder eenige betrekking tot iets voorafgaands, als het onderwerp der rede voorkomt, waarvan eenig bedrijf, lijden, eenige toestand, eenig zijn of worden, beſchreven wordt; bij voorbeeld, *de vader ſpreekt*, *de hond wordt geſlagen*, *het kind ſlaapt*, *de lelie is wit*, *de boom wordt groot* enz. Dezelfde naamval wordt onder ons bij aanſpraken gebezigd, als *geloof mij*, *o koning*; *hoort naar mij*, *kinderen*.

§. 44. De tweede naamval dient, om de betrekkingen der zelfſtandige naamwoorden te elkanderen aan te duiden; en, daar deze betrek-

trekkingen menigvuldig zijn, is ook het gebruik van dezen naamval zeer onderscheiden. Dus drukt dezelve eene werkende oorzaak uit in *Dauids Psalmen, Vondels gezangen*; een' eigendom in *de heer des huizes, 's konings goederen*; een ondergaan of lijden in *Jobs plagen, 's Heilands lijden*; de foort, of het geheel, waartoe iets behoort, in *een teug waters, eene menigte volks*, en eene menigte andere betrekkingen, welker opgave te lang zou vallen.

§. 45. De derde naamval dient, om het doel of einde van eene handeling nit te drukken. Men plaatst daarin die perſonen of zaken, aan welke iets gegeven of ontnomen wordt, ten wier gevalle, tot wier nut of naadeel iets geſchiedt, als: *ik geef u dit boek; ontnem hem dien ſtok; doe mij het genoeg; de meester overhoort den kinderen hunne les; de wandeling heeft hem goed gedaan; die wonde veroorzaakt mij veel pijn*. Ook wordt dezelve gebruikt, om eene gelijkheid aan te duiden, als: *beide leerlingen zijn elkanderen gelijk in vorderingen*.

§. 46. De vierde naamval dient tot aanduiding van die voorwerpen, op welke de handeling, door het werkwoord uitgedrukt, onmiddellijk overgaat, als: *de man ſlaat zijnen hond; de meester onderwijst den leerling; de deugd brengt haar loon mede*.

Voorts krijgen de voorzetselen, in onze taal, algemeen den vierden naamval achter zich.

C. Over de lidwoorden.

§. 47. De lidwoorden worden voor de zelfſtan-

standige naamwoorden geplaatst, en dienen, om de voorwerpen, door dezelve uitgedrukt, of bepaald, of onbepaald voor te stellen. Zij zijn tweederlei, het bepalende en niet bepalende. Het eerste luidt *de* voor het mannelijke en vrouwelijke; en *het* voor het onzijdige geslacht; het tweede *een* voor het mannelijke en onzijdige, en *eene* voor het vrouwelijke geslacht.

§. 48. Deze lidwoorden zijn uitnemend dienstig, om aan de voorstelling onzer denkbeelden eene meerdere juistheid en naauwkeurigheid te geven. Wanneer ik, bij voorbeeld, zeg, *geef mij brood*, zoo verlang ik in 't algemeen dat voedsel te hebben, 't welk men *brood* noemt. Met het zeggen *geef mij een brood*, vraag ik naar eene der onderscheidene hoeveelheden van dat voedsel, die *brooden* heeten, zonder of de grootte, of de soort nader te bepalen. Zeg ik eindelijk: *geef mij het brood*, zoo vraag ik naar eene bepaalde, en in hare soort en grootte reeds bekende hoeveelheid van hetzelfde voedsel.

§. 49. Verder dienen de lidwoorden, zoo als wij te voren reeds aanmerkten, om, bij hunne plaatsing voor zelfstandige naamwoorden, derzelve geslacht aan te duiden, en het onvolkomene van derzelve verbuiging eenigermate aan te vullen. Ter opheldering hiervan zal het noodig zijn, de verbuiging der lidwoorden in de onderscheidene geslachten op te geven. Bij deze opgave zullen wij het lidwoord telkens van een zelfstandig naamwoord doen vergezeld gaan, waardoor het te voren gezegde omtrent de naamvallen tevens enig nader licht ontvangen zal.

§. 50.

§. 50. Voorbeeld der verbuiging van het lidwoord *de* met een zelfſtandig naamwoord, voor het enkelvoud en meervoud, in de drie geſlachten.

| Enkelvoud. | | |
|---------------------------------------|--|--|
| Mannelijk. | Vrouwelijk. | Onzijdig. |
| 1. Nv. <i>De man.</i> | <i>De vrouw.</i> | <i>Het kind.</i> |
| 2. — <i>Des mans, of van den man.</i> | <i>Der vrouw, of van de vrouw.</i> | <i>Des kinds, of van het kind.</i> |
| 3. — <i>Den, of aan den man.</i> | <i>De vrouw, der vrouw, of aan de vrouw.</i> | <i>Het kind, den kinde, of aan het kind.</i> |
| 4. — <i>Den man.</i> | <i>De vrouw.</i> | <i>Hez kind.</i> |

| Meervoud. | | |
|------------------------------------|--|---------------------------------|
| Mannelijk. | Vrouwelijk. | Onzijdig. |
| 1. Nv. <i>De mannen.</i> | <i>De vrouwen.</i> | <i>De kinderen.</i> |
| 2. — <i>Der, of van de mannen.</i> | <i>Der vrouwen, of van de vrouwen.</i> | <i>Der, of van de kinderen.</i> |
| 3. — <i>Den, of aan de mannen.</i> | <i>De, der, of aan de vrouwen.</i> | <i>Den, of aan de kinderen.</i> |
| 4. — <i>De mannen.</i> | <i>De vrouwen.</i> | <i>De kinderen.</i> |

§. 51. Voorbeeld der verbuiging van het lidwoord *een* met een zelfſtandig naamwoord, voor het enkelvoud, in de drie geſlachten.

Mau-

| Mannelijk. | Vrouwelijk. | Onzijdig. |
|---------------------------------------|--------------------------------|--|
| 1. Nv. Een vader. | Eene daad. | Een geſlacht. |
| 2. — Eens vaders, of van eenen vader. | Eener, of van eene daad. | Eent geſlachts; of van een geſlacht. |
| 3. — Eenens, of van eenen vader. | Eener, eene, of aan eene daad. | Eenen geſlachte; een, of aan een geſlacht. |
| 4. — Eenens vader. | Eene daad. | Een geſlacht. |

D. Over de bijvoegelijke naamwoorden.

§. 52. Bijvoegelijke naamwoorden worden die woorden genoemd, welke de hoedanigheid of eigenschap van een perſoon of zaak, door een zelfſtandig naamwoord uitgedrukt, aanduiden, als *schoon, helder, liefelijk* enz., en tot dat einde bij de zelfſtandige naamwoorden gevoegd worden, bij voorbeeld, *eene ſchoone bloem; een helder water; eene liefelijke ſtem.*

§. 53. Zij zijn, of oorspronkelijk, als *groot, klein, ſmal, ſchoon, breed, goed, kwaad* enz. of door afleiding en zamenſtelling gevormd; als *eerlijk, heilzaam, goeddadig; barmhartig; zachtmoedig.*

§. 54. Tot de afgeleide bijvoegelijke naamwoorden behoren ook de deelwoorden, die van werkwoorden hunnen oorsprong hebben; als *beminnende* en *bemind* van *beminnen*, *leerende* en *geleerd* van *leeren*, *zingerende* en *gezongen* van *zingen*. Zij worden, even als de overige bijvoegelijke naamwoorden, bij zelfſtandige naamwoorden gevoegd, bij voorbeeld, *de beminnende moeder, de beminde dochter; het lee-*

leerende kind, de geleerde man; de zingende vogel, het gezongene lied.

§. 55. De voornaamſte uitgangen der afgeleide, of zamengeſtelde bijvoegelijke naamwoorden zijn: *baar, ig, lijk, loos, zaam, achtig en haſtig*. Derzelve beteekenis vereiſcht eene korte verklaring.

1. De uitgang *baar*, afkomſtig van het werkwoord *baren*, dragen, voortbrengen, heeft een' werkenden zin, wanneer hij bij zelfſtandige naamwoorden gevoegd wordt, als, *dankbaar, vruchtbaar, blijkbaar*; doch een' lijdenden, wanneer hij achter het zakelijke deel van een werkwoord komt, als, *eetbaar, kenbaar, leesbaar*, dat is, *die of dat gegeten, gekend, gelezen kan worden*.

2. De uitgang *ig* duidt den aard van, of eene geneigdheid tot iets aan, als blijkt in *haaſtig, levendig, willig, vlijtig, hoofdig, handig* enz.

3. De uitgang *lijk*, afkomſtig van *lijken, gelijken*, wordt zoo achter zelfſtandige en bijvoegelijke naamwoorden, als achter werkwoorden gevoegd. In het eerſte geval duidt dezelve den aard of het wezen der zake aan, als: *goddelijk, koninklijk, eerlijk, ziekelijk, zinnelijk*; in het laaſte drukt dezelve de geſchiedheid of het vermogen uit om iets te doen of te lijdén, als: *behagelijk, betamelijk, bedriegelijk, ſerfelijk, verleidelijk, verachtelijk* enz.

4. De uitgang *loos*, geſproten uit den onvolmaakt verledenen tijd van het oude *liezen*, dat in *verliezen* overig is, geeft eene berooving of ontbering te kennen, en komt, of achter zelfſtandige naamwoorden, als *hopeloos*;

magteloos, moedeeloos, vruchteloos; of achter het zakelijke deel van een werkwoord, als: *achteloos, reddeloos*, enz.

5. De uitgang *zaam*, achter zelfſtandige naamwoorden komende, duidt eene gelijkheid, of ook de geneigdheid tot iets aan, als: *deugdzaam, heilzaam, minzaam*, enz. Bij het zakelijk deel van een werkwoord gevoegd, geeft dezelve de geſchiktheid of het vermoegen tot iets te kennen, als: *groeizaam, leerzaam, gehoorzaam, ſpaarzaam*, enz.

6. De uitgang *achtig* heeft tweederlei beteekenis, naar mate dezelve den klemtoon al, of niet ontvangt. In het eerste geval beteekent dezelve zoo veel als hebbende, als: *deelachtig, woonachtig, waarachtig*. In het laaſte, wanneer de klemtoon op het eerste deel der zamenſtelling valt, drukt dezelve eenige gelijkheid of overeenkomst uit, als: *aardachtig, logenachtig, zwartachtig*, enz.

7. De uitgang *haftig* eindelijk, afkomstig van het oude *havan*, hebben, geeft te kennen, dat iets, waarlijk en in eene ruime mate, de eigenschap van iets heeft. Dezelve komt voor in *ernsthartig, manhartig, heldhartig* en meer anderen.

§. 56. Door achtervoeging van den uitgang *de* of *ſte* worden van de hoofdgetallen ook bijvoegelijke naamwoorden afgeleid, als: *tweede, derde, vierde, honderdſte, duizendſte* enz. *Eerste*, waar zich de laatstgenoemde uitgang mede vertoont, is de overtreffende trap van *eer*, *eerder*.

§. 57. De bijvoegelijke naamwoorden bekleeden ook ſomwijlen de plaats van zelfſtan-
di-

dige, als: *de wijze, de geleerde, de vrome, de overſte* (eigenlijk de overtreffende trap van *over*) enz. Zoo ook *het ſchoone, goede, kwaade* voor 't geen *ſchoon, goed of kwaad* is, of *een goed, een kwaad*. Deſgelijks zegt men: *het voortreffelijke dier verrigting, het aandoenlijke van dat verhaal, voor de voortreffelijkheid dier verrigting, de aandoenlijkheid van dat verhaal, of 't geen die verrigting, dat verhaal voortreffelijks, of aandoenlijks heeft.*

Over het geſlacht, getal en de verbuiging der bijvoegelijke naamwoorden.

§. 58. De bijvoegelijke naamwoorden, bij, of liever voor zelfſtandige naamwoorden geplaatſt, ſchikken zich, ten aanzien van geſlacht, getal en naamval, naar dezelve, en komen dus, in de genoemde bijzonderheden, geheel met de zelve overeen. Ten einde dit nader op te helderen, zullen wij hier eenige voorbeelden laten volgen ter aanwijzing, hoe een bijvoegelijk naamwoord met een zelfſtandig naamwoord en deſzelfs lidwoord, in de onderſcheidene geſchachten en getallen, verbogen wordt.

§. 59. Voorbeeld voor het mannelijk geſlacht.

| Enkelvoud. | Meervoud. |
|---|--|
| 1. Nv. <i>De (of een) ſterke leeuw.</i> | <i>De ſterke leeuwen.</i> |
| 2. — <i>Des (of eens) ſterken leeuws, of van den (eenen) ſterken leeuw.</i> | <i>Der ſterke leeuwen, of van de ſterke leeuwen.</i> |

C 2

3. Nv.

- | | |
|---|---|
| <p>3. Nv. Den (eenen) ſterken leeuw, of aan den (eenen) ſterken leeuw.</p> <p>4. — Den (eenen) ſterken leeuw.</p> | <p>Den ſterken leeuwen, of aan de ſterke leeuwen.</p> <p>De ſterke leeuwen.</p> |
|---|---|

§. 60. Voorbeeld voor het vrouwelijke geſlacht.

- | Enkelvoud. | Meervoud. |
|--|--|
| <p>1. Nv. De (eene) ſchoone daad.</p> | <p>De ſchoone daden.</p> |
| <p>2. — Der (eener) ſchoone daad, of van de (eene) ſchoone daad.</p> | <p>Der, of van de ſchoone daden.</p> |
| <p>3. — Der, de (eener, eene) ſchoone daad, of aan de (eene) ſchoone daad.</p> | <p>Der, de, of aan de ſchoone daden.</p> |
| <p>4. — De (eene) ſchoone daad.</p> | <p>De ſchoone daden.</p> |

§. 61. Voorbeeld voor het onzijdige geſlacht.

- | Enkelvoud. | Meervoud. |
|--|---|
| <p>1. Nv. Het moedige (een moedig) paard.</p> | <p>De moedige paarden.</p> |
| <p>2. — Des (eens) moedigen paards, of van het moedige (een moedig) paard.</p> | <p>De moedige, of van de moedige paarden.</p> |
| <p>3. — Den (eenen) moedigen paarde, of het moedige (een moedig), of ook aan het moedige (een moedig) paard.</p> | <p>Den moedigen, de moedige, of aan de moedige paarden.</p> |
| <p>4. — Het moedige (een moedig) paard.</p> | <p>De moedige paarden.</p> |

§. 62.

§. 62. Het zal noodig zijn, bij deze voorbeelden nog eenige aanmerkingen te voegen, rakende het plaatsfen der *e* achter het enkelvoud der bijvoegelijke naamwoorden. Die van het vrouwelijke geflacht vereifchen, met uitzondering van een enkel geval, waarin de welluidendheid zulks verbiedt, altijd de *e* achter zich. Hetzelfde geldt omtrent die van het mannelijke geflacht, wanneer het bepalend lidwoord *de*, of ook eenig voornaamwoord, als *die*, *deze* *mijn*, enz. voor dezelve komt, of ook wanneer zij enkel een bijvoegelijk naamwoord voor zich hebben, als: *de*, *die*, *deze*, *mijn groote jongen*, *goede vriend*, *wijze raad*, *lieve vriend*, *waarde broeder*. Doch, wanneer het onbepalend lidwoord *een* voor een zelfftandig naamwoord komt, heeft er, ten aanzien van het plaatsfen of weglaten der *e*, in onze taal eene keurige onderscheiding plaats, die wij thans, in haren aard, eenigzins nader zullen ontvouwen.

§. 63. In 't algemeen nemen de bijvoegelijke naamwoorden, voor een zelfftandig naamwoord van het mannelijke geflacht met het lidwoord *een* geplaatst, de *e* aan, als *een zware arbeid*, *een oude dienstknecht*, *een waakzame hond*, *een naarſtige jongen*. Van dezen regel echter heeft eene uitzondering plaats, wanneer een zelfftandig naamwoord, dat een' perfoon, in zeker bedrijf, beftuur, waardigheid en wat dies meer is, voorftelt, een bijvoegelijk naamwoord met het lidwoord *een*, of ook met de woorden *zeker*, *eenig*, *menig* voor zich heeft, ter aanduiding eener hoedanigheid, niet van den perfoon, als zoodanig, maar van den perfoon, in eene der gemelde betrekkingen beſchouwd.

Dus beteekent *een goed koning* iemand, die, als koning, goed is; *een groot ſchilder* iemand, die, als ſchilder, groot is; *een getrouw dienaar* iemand, die, als dienaar, getrouw is; *een ſterk looper* iemand, die ſterk loopt; *een grootmoedig vriend* iemand, die, als vriend, grootmoedig is. Tot dezen regel behooren niet ſlechts alle woorden, die een' ambtenaar, bedrijver, beſtuurder, of dienaar aanduiden, maar ook de woorden *man* en *mensch*, als, *een deugzaam man*, *een braaf mensch*, mitſgaders alle woorden, zonder onderscheid, die op *ling* uitgaan, als *een naarſtig jongeling*, *een bevalſtig vreemdeling*. Wanneer, daarentegen, een bijvoegelijk naamwoord de hoedanigheid van een' perſoon, als zoodanig, niet van het bedrijf, de waardigheid enz., waarin hij voorkomt, uitdrukt, neemt hetzelve, bij zijne vereeniging althans met eenige der voorgestelde woorden, de *e* achteraan, als *een goede koning*, dat is, een koning, die eene goede geaardheid heeft, *een ſterke looper*, dat is, een looper, die ſterk van ligchaam is, *een groote ſchilder*, dat is, een ſchilder, die groot van geſtalte is, en zoo in andere gevallen.

§. 64. Ten aanzien van het onzijdige geſlacht moet nog aangemerkt worden, dat de bijvoegelijke naamwoorden, met het lidwoord *een* voor zich, of ook zonder lidwoord bij zelfſtandige naamwoorden van dat geſlacht komende, de *e* ſtandvastig verwerpen, als, *een groot gebouw*, *blauw laken* enz. — Gelijke verwerping heeft plaats, wanneer *eenig*, *zeker*, *menig*, of ook een bezittelijk voornaamwoord, als *mijn*, *uw*, *zijn*, *ons*, *haar*, *hun*, voorſgaat,

gāt, als: *eenig wenschelijk ding, zeker aanzienlijk huis, mijn, uw lief kind* enz.

§. 65. Nog verdient hier aangemerkt te worden, dat de welluidendheid somwijlen de achtervoeging der *e* verbiedt, waar de regels der tale dezelve anders zouden vorderen. Zoo zegt men *eene zwaardere*, maar niet *eene moeilijkere taak*, in welk laatste geval de *e*, welluidendheidshalve, wordt weggelaten. Desgelijks zegt men *de veel voortreffelijker daad, eene verhevener bestemming, het onbezonnen gedrag*. Somwijlen kan men de *e*, naar welgevallen, weglaten, of bijvoegen, als, *de nagelaten, of de nagelatene gedichten*.

§. 66. Er zijn verder eenige bijvoegelijke naamwoorden, die, uit hunnen aard, voor geene verbuiging vatbaar zijn. Daartoe behooren 1) die, welke op *lei* en *hande* eindigen, als: *allerlei menschen, schriften van allerhande aard* enz. 2) die, welke de stof der dingen aanduiden, en uit dien hoofde *stoffelijke* adjectiva genoemd worden, als: *tinnen schotels, zilveren kannen, houten vorken, marmere tafels, wollen kleederen, linnen rokken* enz. 3) die, welke van den naam eener stad ontleend zijn, en op *er* uitgaan, als: *Amsterdammer schippers, Harlinger kooplieden, Straatsburger snuif* enz.

§. 67. Eindelijk moet omtrent de verbuiging der bijvoegelijke naamwoorden nog worden aangemerkt, dat zij, de plaats van zelfstandige bekleedende, in het meervoud althans, even als deze, verbogen worden. Dus zegt men *de magtigen en grooten* (niet *de magtige en groote*) *dezer aarde*, gelijk ook *sommigen zijn van dit, anderen van een tegengesteld gevoelen*.

Doch, in het enkelvoud, heeft het gebruik daarover niet even ſtellig beſlist, en doet men derhalve beſt met, bij voorbeeld, *de vrome* te verbuigen *des vromen*, of *van den vromen*, *den vromen*, of *aan den vromen*, *den vromen*.

Trappen van vergrooting.

§. 68. De bijvoegelijke naamwoorden hebben ook *trappen van vergrooting*. Men bedient zich daarvan, wanneer men twee voorwerpen, ten aanzien van zekere hoedanigheid, met elkanderen wil vergelijken, en het eene boven het andere verheffen, mitſgaders wanneer men een voorwerp, ten dien aanzien, boven meerdere, of ook boven alle voorwerpen van dezelfde foort wil verheffen. Deze trappen dragen den naam van den *vergrootenden*, en den *overtreffenden* trap. De eerſte wordt gevormd door den uitgang *er* achter het bijvoegelijk naamwoord te voegen, waarbij ſomwïlen, welluidendheids halve, nog de *d* wordt ingelaſcht, als, *grooter* van *groot*, *hooger* van *hoog*, *breeder* van *breed*, *zwaarder* van *zwaar*. De tweede, of *overtreffende* trap wordt gevormd door *st* achter het bijvoegelijke naamwoord te plaatſen, als, *grootst* van *groot*, *magtigst* van *magtig* enz. Wil men dezen trap nog verder uitbreiden, om aan te duiden, dat iets, ten aanzien van zekere hoedanigheid, niet alleen meerdere, maar zelfs alle voorwerpen van dezelfde foort overtreft, zoo plaatſt men daarvoor *aller*, als *allerhoogst*, *allerlieft* enz.

§. 69. Ter nadere opheldering van het gezegde kunnen de volgende voorbeelden dienen:

gezondheid is grooter ſchat, dan rijkdom; Amſterdam is de aanzienlijkſte ſtad van Holland; een waar vriend is de allerkostelijkſte bezitting.

§. 70. De bijvoegelijke naamwoorden zijn, in den vergrootenden en overtreffenden trap, even zeer als anders, voor verbuiging vatbaar, en volgen daarbij dezelfde regelen. Alleen wordt bij den vergrootenden trap, vooral in lange woorden, welluidendheidshalve de verbuiging meer dan elders weggelaten, als: *niets maakt een' verhevener indruk op de ziel; ik heb nimmer een' ondragelijker hoogmoed aangetroffen.*

§. 71. Ook de deelwoorden nemen, ter aanduiding der voorgestelde trappen van vergroo- ting, de uitgangen *er* en *st* aan, als, *dringend- der, dringendst* van *dringend*; *welsprekender, welsprekendst* van *welsprekend*; *geleeder, geleerdst* van *geleerd*; *volmaakter, volmaaktst* van *volmaakt* enz. Hier echter wordt bij den vergrootenden trap, inzonderheid der bedrijvende deelwoorden, de verbuiging nog meer dan elders door de welluidendheid verboden.

§. 72. Vele deelwoorden nochtans, ook die uit kracht van hunne beteekenis voor vergroo- ting vatbaar zijn, nemen de voormelde uit- gangen niet aan. Zoo wil het gebruik niet, dat men *beminnender, beminnendste* van *beminnend*, of *beminder, bemindste* van *bemind* vorme, en zoo in vele anderen. In dergelijke gevallen gebruikt men *meer* ter aanduiding van den vergrootenden, en *meest* van den overtreffenden trap, van welke omschrijvingen men zich ſomwijlen ook bedient bij woorden, in welke het gebruik de meer genoemde uitgan- gen niet verwerpt.

§. 73. Bij zamengestelde bijvoegelijke naamwoorden neemt alleen het laatste lid der zamengestelling de vergrootende uitgangen achter zich, als *weldadiger*, *weldadigst* van *weldadig*; *grootmoediger*, *grootmoedigst* van *grootmoedig*. Men zegge en schrijve derhalve ook *goedkooper*, *goedkoopst* van *goedkoop*, niet, zoo als sommigen willen, *beterkoop*, *bestkoop*.

E. Over de telwoorden.

§. 74. De *telwoorden* dienen, om eene hoeveelheid van zekere dingen aan te duiden. Zij drukken of een bepaald, of een onbepaald getal uit, en worden, overeenkomstig hiermede, in *bepaalde*, en *algemeene* verdeeld.

§. 75. *Bepaalde* telwoorden zijn die, welke de hoofd- of grondgetallen aanduiden, als *een*, *twee*, *drie*, *tien*, *twintig*, *honderd* enz. Dezelve zijn deels wortelwoorden (of althans die daarvoor kunnen gehouden worden) als, *een*, *twee*, *drie*, *vier*, *vijs* enz.; deels afgeleide, als, *twintig*, *dertig*, *veertig*, enz., die, met achtervoeging van den uitgang *tig*, van de bovengenoemde woorden afkomen; deels eindelijk zamengestelde, als, *elf* (eenlif), *twaalf* (twalif) *dertien*, *veertien* enz.

§. 76. Het telwoord *een* wordt, als het lidwoord, verbogen, en onderscheidt zich van hetzelfde alleen daardoor, dat het den nadruk der uitspraak ontvangt. Het lidwoord *de* voorophebbende, neemt het, in alle drie geslachten, de *e* aan, en heeft in den tweeden naamval van het mannelijke en onzijdige geslacht *des eenen*, of *van den eenen*, *van het eens*. Hetzelf-

zelfde geldt, wanneer eenig voornaamwoord, als *deze, die, mijn* enz. vooropkomt, mitsgaders wanneer het, in vereeniging met het bepalend lidwoord, of eenig voornaamwoord, voor een zelfstandig naamwoord komt, als *de of deze eene man, het of dit eene paard* enz.

§. 77. De overige bepaalde telwoorden blijven, voor zelfstandige naamwoorden geplaatst, altijd onverbogen, als: *twee mannen, drie vrouwen, twintig schepen, honderd guldens* enz.

§. 78. Zij zijn echter, in sommige gevallen, voor verbuiging vatbaar, wanneer zij namelijk of achter een persoonlijk voornaamwoord, of geheel op zichzelf staan, als: *zij kwamen met hun vieren; wij verdeelden het onder ons twintigen; na vieren, na zesfen, dat is, na vier, zes uren; men versloeg ze bij duizenden* enz.

§. 79. De bepaalde telwoorden komen ook somwijlen, als op zich zelve staande zelfstandige naamwoorden, voor, zoo in het vrouwelijke als onzijdige geslacht, bij voorbeeld: *ik heb de drie, gij de een, hij de zes gegooid; hij heeft drie tieners; het honderd kost vier guldens* enz. Zoo zegt men ook, *een groote twintig, een kleine duizend*.

§. 80. Ook laten zich zelfstandige naamwoorden, op *er* uitgaande, van de telwoorden afleiden, als: *een zestiger*, dat is een man van zestig jaren, of ook een schip van zestig stukken geschut.

§. 81. *Beide* beteekent zoo veel als *alle twee*. Het wordt gebruikt, wanneer twee dingen te zamen genomen worden, of als te zamengenomen beschouwd moeten worden, en komt meest

meestal in het meervoudige getal en als bijvoegelijk naamwoord voor, als: *beide handen gebruiken, aan beide ooren doof zijn*. Somwijlen echter wordt het zelfftandig gebruikt, als: *zij zijn beiden arm; geen van beiden heeft het gedaan; het geſchiedt met beider goedvinden*. In een enkel geval ook, wordt *beide* met een werkwoord in het enkelvoudige getal vereenigd, wanneer het namelijk door *het een* en *het ander* verklaard kan worden, als: *hij ſpeelde en zong, maar beide was even gebrekkig*.

§. 82. Eindelijk worden de telwoorden ook met *half*, *halve* zamengeſteld, als: *anderhalve ſtriver, derdehalf el laken, zevendehalf uur gaans*. *Zesthalf* wordt, ter aanduiding van eene bekende geldſoort, ook zelfftandig gebruikt.

§. 83. De *algemeene* telwoorden, door welke geen bepaald getal wordt aangeduid, bevatten of alle eenheden onbepaald, als: *al, ieder, iegelijk, elk, geen*; of een groot gedeelte van dezelve, als: *veel, menig*; of ſlechts een klein gedeelte, als: *weinig, eenig, ettelijke, ſommige*.

§. 84. Omtrent *al, alle* hebben wij eenige aanmerkingen te maken. De eerſte is, dat *al*, voor het bepalend lidwoord, of ook voor een voornaamwoord geplaatst, onverbogen blijft, als: *hij deed al den arbeid; al de menſchen van die plaats; al die heerlijke uitzigten; al mijne hoop* enz. Eene andere aanmerking betreft het onderscheiden gebruik van *alle* voor enkelvoudige zelfftandige naamwoorden. Wanneer namelijk deze in een' verzamelden of meervoudigen zin gebezigd worden, blijft *alle*

ON-

onverbogen, als: *aan alle kant, alle dag* enz. voor *aan alle kanten, alle dagen*. Daarentegen wordt *alle* verbogen, wanneer het, in de beteekenis van *ieder*, bij een enkelvoudig zelfstandig naamwoord voorkomt, als: *ik wensch u allen voorspoed; hij geeft zich over aan allen wellust*. Eindelijk zij nog aangemerkt, dat *alle* gemeenlijk voor zelfstandige naamwoorden in het meervoudige geslacht geplaatst wordt, als: *alle menschen moeten sterven; de nietigheid aller wereldlijke goederen*, of ook bij persoonlijke of aanwijzende voornaamwoorden gevoegd wordt, in welk geval het achter dezelve staat, als: *zij allen, deze allen hebben het verklaard*. Het zal verder naauwelijks herinnering behoeven, dat *alle*, in het laatste geval, de verbuiging der zelfstandige naamwoorden aanneemt, welke het insgelijks verkrijgt, wanneer het op zichzelf staat, bij voorbeeld: *allen komen hierin overeen; zijn huis staat voor allen open*.

§. 85. *Elk, ieder, eenig, menig, en geen* worden, bij zelfstandige naamwoorden gevoegd, op de wijze der bijvoegelijke verbogen. Op zich zelve staande, zijn *elk, ieder, gelijk* mede *elk een, een ieder, iedereen, iegelijk* en *een iegelijk*, in de verbuiging, *elks, ieders, elk eens, eens ieders* of *eens iedereen, iedereen, iegelijks*, en *eens iegelijks* of *eens iegelijken*. Alle deze woorden hebben, uit hunnen aard, geen meervoud.

§. 86. *Veel* en *weinig* blijven doorgaans onverbogen, en ontvangen een' tweeden naamval achter zich, die echter in sommige gevallen, bijzonder bij woorden van het vrouwelijke geslacht

slacht en in het meervoud, niet kennelijk is, als: *veel goeds; weinig nuts; veel vreugde; weinig voorspoeds; veel hoofden, veel zinnen; voor weinig dagen; zoo ook een weinig wijns* enz. Hetzelfde geldt omtrent *meer* en *minder*, als: *meer gelds, minder vreugd, meer menschen, minder zorgen*. — *Veel* echter wordt ook dikwerf voor zelfstandige naamwoorden in het meervoud, op de wijze der overige bijvoegelijke naamwoorden, verbogen, als: *vele menschen, vele goederen* enz. — Hetzelfde heeft omtrent *weinig* plaats, wanneer daarvoor het bepalend lidwoord, of ook een voornaamwoord komt, als: *de weinige moeite; het weinige goed; deze weinige redenen; uwe weinige voorzorg* enz.

§. 87. *Vele, weinige*, op zichzelf staande, nemen, gelijk de verdere bijvoegelijke naamwoorden, de *n*, het kenmerk der zelfstandige, aan, als: *velen hebben het gehoord, weinigen ter harte genomen*. Die letter wordt mede achter *eenige, sommige, ettelijke* gevoegd, wanneer zij geen zelfstandig naamwoord bij zich hebben; doch hiermede verbonden, volgen zij de verbuiging der bijvoegelijke. Voorts moet omtrent alle deze woorden, met uitzondering van *weinig*, nog aangemerkt worden, dat zij, in den tweeden naamval van het meervoud, op *er* eindigen, het zij zij met, of zonder een zelfstandig naamwoord voorkomen, als: *veler, of veler menschen begeerte; eeniger, sommiger, ettelijker, of ook eeniger* enz. *menschen handelwijze*. Hetzelfde is toepasselijk op *beide, alle*, als: *beider, of beider vaders trouwe zorg; aller, of ook aller menschen lot*.

F.

F. Over de voornaamwoorden.

§. 88. Eene andere foort van woorden, tot welke wij thans gevorderd zijn, draagt den naam van *voornaamwoorden*, als dezulke, die *voor*, of in plaats van de zelfſtandige naamwoorden geſteld worden. Men bemerkte namelijk, bij de vorming der talen, ſpoedig, dat het ten uiterſte laſtig, onbehagelijk, en tot duisterheid en verwarring hoogſt aanleidelijk was, een zelfſtandig naamwoord, het voorwerp des geſpreks uitdrukkende, zoo dikwijls te herhalen, als dezelfs aanduiding, in den voortgang der rede, noodzakelijk was, en vond daarom eene foort van woorden uit, waardoor men het eens bekende en genoemde voorwerp, in dezelfs onderscheidene betrekkingen met opzigt tot den zamenhang der rede, korter, gemakkelijker en zekerder kon aanduiden. Dezen dienst nu bewijzen de *voornaamwoorden*, welke, uit dien hoofde, niet het minst gewigtig deel der rede uitmaken. Men onderscheidt dezelve gemeenlijk in zes foorten, *perſoonlijke* namelijk, *wederkeerende*, *bezittelijke*, *vragende*, *aanwijzende* en *betrekkelijke*. Wij zullen over iedere dezer foorten afzonderlijk ſpreken.

I. Over de perſoonlijke voornaamwoorden.

§. 89. De *perſoonlijke voornaamwoorden* zijn drie in getal, gelijk de perſonen, tot welker aanduiding zij dienen moeten. Het eerſte drukt den perſoon uit, die ſpreekt, het tweede dien, tot welken geſproken wordt, het derde dien, van welken geſproken wordt. Het laaſte is
van

van het uitgetrekteſte gebruik, daar het alle, zo# levenlooze als levende, voorwerpen aanduidt, die in de taal, als werkende wezens, voorkomen. De eerſte of ſprekende perſoon wordt bij ons, in het enkelvoud, door *ik*, in het meervoud, door *wij*, de tweede of toegeſprokene perſoon, in beide getallen, door *gij*, de derde perſoon of het afwezend onderwerp des geſpreks, in het enkelvoud, naar het verſchil der geſlachten, door *hij*, *zij* of *het*, in het meervoud, door *zij* uitgedrukt. De opgegevene voornaamwoorden echter ondergaan, in de verbuiging, nog verſchillende veranderingen, of liever worden, in de onderſcheidene naamvallen, door andere woorden vervangen, die wij thans nog nader moeten doen kennen.

§. 90. De eerſte perſoon dan wordt, in de beide getallen, dus verbogen:

| Enkelvoud. | Meervoud. |
|---|----------------------------|
| 1. Naamval. <i>Ik</i> . | <i>Wij</i> . |
| 2. ——— <i>Mijns, mijner, of van mij</i> . | <i>Onzer, of van ons</i> . |
| 3. ——— <i>Mij, of aan mij</i> . | <i>Ons, of aan ons</i> . |
| 4. ——— <i>Mij</i> . | <i>Ons</i> . |

§. 91. De verbuiging van den tweeden perſoon is, als volgt:

| Enkelvoud. | Meervoud. |
|-------------------------------------|-------------------------|
| 1. Naamval. <i>Gij</i> . | <i>Gij</i> . |
| 2. ——— <i>Uws, uwer, of van u</i> . | <i>Uwer, of van u</i> . |
| 3. ——— <i>U, of aan u</i> . | <i>U, of aan u</i> . |
| 4. ——— <i>U</i> . | <i>U</i> . |

§. 92.

§. 92. Bij den eerſten en tweeden perſoon was de geſlachtsbepaling onnoodig, omdat hier het geſlacht van zelf genoeg kennelijk is. Doch bij den derden was dezelve noodzakelijk; waarom dan ook onze taal drierlei uitdrukking ter aanduiding van dien perſoon heeft. Ziet hier de verbuiging, in het enkel- en meervoud, voor de drie geſlachten.

Enkelvoud.

| Mannelijk. | Vrouwelijk. | Onzijdig. |
|--|--------------------------------------|-------------------------|
| 1. <i>Hij.</i> | <i>Zij.</i> | <i>Het.</i> |
| 2. <i>Zijns, zijner,</i> <i>of van hem.</i> | <i>Harer, of van</i> <i>haar.</i> | <i>Van het.</i> |
| 3. <i>Hem, of aan</i> <i>hem.</i> | <i>Haar, of aan</i> <i>haar.</i> | <i>Het, of aan het.</i> |
| 4. <i>Hem.</i> | <i>Haar.</i> | <i>Het.</i> |

Meervoud.

| | | |
|--------------------------------------|--------------------------------------|-----------------------------------|
| 1. <i>Zij.</i> | <i>Zij.</i> | <i>Zij.</i> |
| 2. <i>Hunner.</i> | <i>Harer, of van</i> <i>haar.</i> | <i>Hunner.</i> |
| 3. <i>Hun, of aan</i> <i>hen.</i> | <i>Haar, of aan</i> <i>haar.</i> | <i>Hun, of aan</i> <i>hen.</i> |
| 4. <i>Hen.</i> | <i>Haar.</i> | <i>Hen.</i> |

§. 93. De beide vormen van den tweeden naamval, *mijns* en *mijner*, *uws* en *uwer*, kunnen onberispelijk, zonder onderscheid van geſlacht, gebruikt worden. Men mag echter ook *mijns* en *uws* voor het mannelijke, *mijner* en *uwer* voor het vrouwelijke bezigen. *Zijns* en *zijner* zijn natuurlijk beiden alleen ter aanduiding van een' mannelijk' perſoon geſchikt. Velen echter geven aan het eerſte den voorrang. Ter opheldering van het hier gezegde zij met een woord aangemerkt, dat *mijns*, *mijner*,
D
uws,

uws, uwer, zijns, zijner, eigenlijk tweede naamvallen zijn van de bezittelijke voornaamwoorden *mijn, uw, zijn*, welker mannelijke of vrouwelijke vorm schijnt af te hangen van eenig verzwegen zelfstandig naamwoord van het mannelijke of vrouwelijke geslacht.

§. 94. *Gij*, dat thans, zoo in het enkelvoud als meervoud, gebruikt wordt, is, in zijnen oorsprong, alleen meervoudig. Voor het enkelvoud was oudtijds *du*, en in de verbogene naamvallen *dij* in gebruik; dan eene soort van wellevendheid is oorzaak geweest, dat men, in navolging der Franschen, dit *du* en *dij* buiten gebruik gesteld, en verkozen heeft, in beide getaflen, zich van het meervoudige *gij* te bedienen.

§. 95. *Hun* en *hen* zijn eigenlijk niet dan door dialekt-verschil onderscheiden, en mogen dus, in den derden en vierden naamval, onverschillig gebruikt worden. Het gebruik echter heeft gewild, dat het eerste in den derden, het andere in den vierden naamval zou gebezigd worden. — Voor *haar* zegt men ook, volgens een' anderen tongval, *heer*, dat echter slechts in een enkel geval, ter vermindering van eene onaangename klanksherhaling, gebruikt wordt.

§. 96. Ter onbepaalde aanduiding van den derden persoon, vooral in het meervoud, dient het woordje *men*, dat van gelijken oorsprong is met *man, mensch*, en dus eigenlijk menschelijke personen beteekent. Desgelijks wordt *iemand* onbepaald van een' persoon gezegd, welk woord geene andere verbuiging heeft, dan die van *iemands* in den tweeden naamval.

2. Over de wederkeerige voornaamwoorden.

§. 97. *Wederkeerige* voornaamwoorden zijn de zoodanige, van welke men zich bedient, wanneer de werking van een perſoon of zaak op den werker zelven, of het onderwerp der rede terugkeert. Wij bezitten daarvan eigenlijk flechts een, en dit nog alleen voor den derden en vierden naamval, waarbij het gebruik van een dergelijk voornaamwoord ook alleen, of voornamelijk te pas kan komen. Dit ééne, eigenlijk gezegde, wederkeerige voornaamwoord heet *ſich*, en wordt, in de twee genoemde naamvallen, in alle geſlachten, zoo wel in het enkel- als meervoud, gebezigd, als: *de man heeft ſich voor 't hoofd geſlagen; de vrouw heeft ſich het haar uitgetrokken; de kinderen hebben ſich bezeerd; de vinken hebben ſich in 't net verward.*

§. 98. Wanneer, bij den eerſten of tweeden perſoon, de werking tot den werker zelven betrekking heeft, of tot hem wederkeert, bedient men zich van de perſoonlijke voornaamwoorden, als: *ik heb mij gewaſchen; gij moeft u ſchamen.* Doch, bij den derden perſoon, zou het gebruik van het perſoonlijk voornaamwoord onzekerheid en verwarring kunnen baren, en daarom heeft men hiervoor het wederkeerige *ſich* in gebruik geſteld.

§. 99. Om de bovengemelde terugkeering nog nadrukkelijker aan te duiden, voegt men ſomwijlen, zoo bij het wederkeerige, als inzonderheid bij de voornaamwoorden van den eerſten en tweeden perſoon, het aanwijzend voornaamwoord *zelf*, als: *ik wil mij zelve niet*

vrijspreken; gij hebt het niemand, dan u zelve, te wijten; hij graaft zichzelve een' kuil.

§. 100. Eindelijk zij nog met een woord aangemerkt, dat ook de bezittelijke voornaamwoorden *zijn, hun en haar* sene beteekenis hebben, die *wederkeerig* is, of terugkeert tot den werker zelve, of het hoofdonderwerp der rede. De nadere verklaring hiervan, welke eigenlijk tot de woordvoeging behoort, is te vinden in de *Syntaxis*, door deze Maatschappij uitgegeven, bl. 23.

3. Over de bezittelijke voornaamwoorden.

§. 101. *Bezittelijke* voornaamwoorden noemt men die, welke geschikt zijn, om eenig voorwerp aan een persoon of zaak toe te eigenen, als: *ik heb mijne kinderen hartelijk lief; de deugdzame heeft God tot zijn' beschermer; wij hebben ons geld vergeefs daaraan besteed.* Zij komen van de persoonlijke voornaamwoorden af, en mogen, als daarvan gevormde, bijvoegelijke naamwoorden, beschouwd worden. Ook schikken zij zich, gelijk deze, in hunne verbuiging naar de zelfstandige naamwoorden, met welke zij vereenigd worden.

§. 102. *Mijn* en *ons* hebben betrekking tot den eersten persoon, in het enkel- en meervoud; *uw* tot den tweeden persoon, in beide getallen; *zijn* en *hun* eigenen iets toe aan den derden persoon, het eerste aan een' enkelen, het laatste aan meerderen, doch zij worden alleen gebruikt in betrekking tot woorden van het mannelijke of onzijdige geslacht, terwijl voor die van het vrouwelijke, in beide getallen, *haar* gebezigd wordt.

wordt. Deze laatste onderscheiding, welke aan de voordragt geene geringe duidelijkheid bijzet, is iets, dat onze taal boven vele andere vooruit heeft. Voor het bezittelijke *haar* kan men ook *heer* zeggen; doch alleen in het geval, waarvan boven §. 95 gesproken werd.

§. 103. Om de verbuiging der bezittelijke voornaamwoorden te doen kennen, zullen wij die van *mijn* hier laten volgen.

Enkelvoud.

| Mannelijk. | Vrouwelijk. | Onzijdig. |
|----------------------------------|-------------------------------------|-----------------------------------|
| 1. <i>Mijn.</i> | <i>Mijne.</i> | <i>Mijn.</i> |
| 2. <i>Mijns, of van mijnen.</i> | <i>Mijner, of van mijne.</i> | <i>Mijns, of van mijn.</i> |
| 3. <i>Mijnen, of aan mijnen.</i> | <i>Mijne, mijner, of aan mijne.</i> | <i>Mijn, mijnen, of aan mijn.</i> |
| 4. <i>Mijnen.</i> | <i>Mijne.</i> | <i>Mijn.</i> |

Meervoud.

Voor de drie geslachten.

1. *Mijne.*
2. *Mijner.*
3. *Mijne, mijnen, mijner, of aan mijne.*
4. *Mijne.*

§. 104. *Ons, uw, zijn, hun* en *haar* hebben dezelfde buiging. Bij het eerste heeft alleen dit verschil plaats, dat men in den eersten naamval van het mannelijke geslacht, ook in het enkelvoud, *onze* zegt, als: *onze Vader* enz. Dat *hun* in de verbuiging eene tweede *n* aanneemt, zal nauwelijks herinnering behoeven.

§. 105. Eindelijk zij nog aangemerkt, dat voor de bezittelijke voornaamwoorden ook het bepaalde lidwoord *de* geplaatst wordt, als: *de mijne, de zijne, de uwe*, enz. Zoo zegt men: *dit is niet uwe pen, maar de mijne; dit boek is niet het uwe, maar het zijne.*

4. Over de vragende voornaamwoorden.

§. 106. Voornaamwoorden, geschikt om eene vraag aan te duiden, dragen den naam van *vragende voornaamwoorden*. Zij zijn *wie*, *wat*, *welke*, en *hoedanige*. Met *wie* vraagt men, onbepaald, naar personen, als: *wie heeft u dat gezegd? wien behoort die buitenplaats?* — *Wat* wordt nog onbepaald gebruikt, om naar allerlei onbekende voorwerpen te vragen, als: *wat zoekt gij? wat heeft men u verhaald?* — *Welke* dient, om meer bepaald naar personen of zaken te vragen, als: *wie heeft dat huis gekocht? mijn neef. Welke neef?* — *Wat hebt gij gehoord? eene goede tijding. Welke tijding?* — *Hoedanige* eindelijk wordt gebruikt, wanneer men, bij zijne vraag, eigenlijk den aard of de hoedanigheid van een' persoon of eene zaak bedoelt, als: *hoedanige man, hoedanige vrouw heeft u dat gezegd? hoedanig huis is daar gebouwd?*

§. 107. *Wat* wordt ook meermalen voor een zelfstandig naamwoord, zonder onderscheid van geslacht of getal, geplaatst, en dient, in dat geval, om eene meer bepaalde vraag te doen, als: *aan wat tafel hebt gij geeten? wat wijn hebt gij daar? wat menschen gingen daar voorbij?* Om nog bepaalder te vragen, plaatst

plaatſt men achter *wat* wel eens het voorzetſel *voor*, en het onbepalend lidwoord *een*, of ook wel alleen het eerſte, als: *wat voor een man is dat? wat voor wijn hebt gij gedronken?* Bij het meervoud valt *een* natuurlijk altijd weg. Voorts wordt dit lidwoord, tot hetzelfde einde, ook geplaatſt achter *welk* en *hoedanig*, die, in dat geval, altijd onverbogen blijven, als: *welk eene beloofing zoudt gij verlangen? hoedanig eene geaardheid heeft uw vriend?* In 't bijzonder wordt *welk een* bij een' uitroep van verwondering gebruikt, als: *welk een man is dat!*

§. 108. Omtrent *wat* moeten wij voorts nog aanmerken, dat het, op zich zelve ſtaande, geen voorzetſel voor zich ontvangt, maar dat men, in ſtede van *aan*, *met*, *voor wat*, zeggen moet, *waaraan*, *waarmede*, *waarvoor*.

§. 109. Thans moeten wij de verbuiging van *wie* en *welke* nog doen kennen. Dezelve is, als volgt:

| | | Enkelvoud. | | |
|----|-----------------------------------|------------|----------------------------------|---------------------------------------|
| | | Mannelijk. | Vrouwelijk. | Onzijdg. |
| 1. | <i>Wie.</i> | | <i>Wie.</i> | <i>Wat</i> , dit wordt niet verbogen. |
| 2. | <i>Wien</i> , of <i>van wien.</i> | | <i>Wier</i> , of <i>van wie.</i> | |
| 3. | <i>Wien</i> , of <i>aan wien.</i> | | <i>Wie</i> , of <i>aan wie.</i> | |
| 4. | <i>Wien.</i> | | <i>Wie.</i> | |

| | | Meervoud. | |
|----|---|-------------------|------------------|
| | | Mann. en Vrouwel. | Onzijdg. |
| 1. | <i>Wie.</i> | | Zonder meervoud. |
| 2. | <i>Wier</i> , of <i>van wie.</i> | | |
| 3. | <i>Wie</i> , <i>wien</i> , of <i>aan wie.</i> | | |
| 4. | <i>Wie.</i> | | |

Enkelvoud.

| Mannelijk. | Vrouwelijk. | Onzijdig. |
|----------------------------------|------------------------------|-----------------------------------|
| 1. <i>Welke.</i> | <i>Welke.</i> | <i>Welk.</i> |
| 2. <i>Welks, of van welken.</i> | <i>Welker, of van welke.</i> | <i>Welks, of van welk.</i> |
| 3. <i>Welken, of aan welken.</i> | <i>Welke, of aan welke.</i> | <i>Welk, welken, of aan welk.</i> |
| 4. <i>Welken.</i> | <i>Welke.</i> | <i>Welk.</i> |

Meervoud.

| Mannelijk. | Vrouwelijk. | Onzijdig. |
|--|------------------------------|-------------------------------------|
| 1. <i>Welke.</i> | <i>Welke.</i> | Zoo als in het mannelijke geslacht. |
| 2. <i>Welker, of van welke.</i> | <i>Welker, of van welke.</i> | |
| 3. <i>Welke, welken, of aan welke.</i> | <i>Welke, of aan welke.</i> | |
| 4. <i>Welke.</i> | <i>Welke.</i> | |

5. Over de aanwijzende voornaamwoorden.

§. 110. *Aanwijzende voornaamwoorden* zijn die, welke dienen, om zekere voorwerpen, als met den vinger, aan te wijzen. De voornaamste, die men daartoe gemeenlijk brengt, zijn *deze, die, gene, de gene, die gene, dezelve, dezelfde, zulke, zekere, desgelijke, dusdanige, zoodanige.*

§. 111. *Deze, die, gene* dienen ter onderscheiding van personen en zaken, als: *in de algemeene verwarring heeft deze zijn' hoed, die zijn' stok, gene zijn' mantel verloren. Deze en gene* beteekent ook dikwerf zoo veel als *de eene en andere*, als: *ik heb deze en gene kleinigheden voor mijn kind gekocht.* — Voorts wordt *gene* van iets afgelegens gebruikt, in tegenstelling van *deze*, dat op iets nabijgelegens ziet,

ziet, als: *aan deze zijde der rivier ſtonden de Romeinen, aan gene de Germanen.* Ook wordt *gene* van een' afgelegenen tijd gebruikt, als: *in gene gelukkige dagen.*

§. 112. *Deze* wordt op volgende wijze verbogen:

Enkelvoud.

| Mannelijk. | Vrouwelijk. | Onzijdig. |
|--------------------------------|----------------------------------|--------------------------------|
| 1. <i>Deze.</i> | <i>Deze.</i> | <i>Dit.</i> |
| 2. <i>Dezes, of van dezen.</i> | <i>Dezer, of van deze.</i> | <i>Dezes, of van dit.</i> |
| 3. <i>Dezen, of aan dezen.</i> | <i>Deze, dezer, of aan deze.</i> | <i>Dit, dezen, of aan dit.</i> |
| 4. <i>Dezen.</i> | <i>Deze.</i> | <i>Dit.</i> |

Meervoud.

| Mannelijk. | Vrouwelijk. | Onzijdig. |
|-------------------------------------|----------------------------------|-------------------------------------|
| 1. <i>Deze.</i> | <i>Deze.</i> | Zoo als in het mannelijke geſlacht. |
| 2. <i>Dezer, of van deze.</i> | <i>Dezer, of van deze.</i> | |
| 3. <i>Deze, dezen, of aan deze.</i> | <i>Deze, dezer, of aan deze.</i> | |
| 4. <i>Deze.</i> | <i>Deze.</i> | |

§. 113. *Die, dat* wordt verbogen als *wie, wat.* — De verbuiging van *gene* is, als volgt:

Enkelvoud.

| Mannelijk. | Vrouwelijk. | Onzijdig. |
|--------------------------------|----------------------------------|----------------------------------|
| 1. <i>Gene.</i> | <i>Gene.</i> | <i>Gene.</i> |
| 2. <i>Genes, of van genen.</i> | <i>Gener, of van gene.</i> | <i>Genes, of van gene.</i> |
| 3. <i>Genen, of aan genen.</i> | <i>Gene, gener, of aan gene.</i> | <i>Gene, genen, of aan gene.</i> |
| 4. <i>Genen.</i> | <i>Gene.</i> | <i>Gene.</i> |

Meervoud.

| Mannelijk. | Vrouwelijk. | Onzijdig. |
|-------------------------------------|----------------------------------|------------------------------------|
| 1. <i>Gene.</i> | <i>Gene.</i> | Zoo als in het mannelijk geslacht. |
| 2. <i>Gener, of van gene.</i> | <i>Gener, of van gene.</i> | |
| 3. <i>Gene, genen, of aan gene.</i> | <i>Gene, gener, of aan gene.</i> | |
| 4. <i>Gene.</i> | <i>Gene.</i> | |

§. 114. *Degens*, en *diegens* hebben eene dubbele verbuiging, daar *de* en *die* op de wijze dier woorden, en *gene* naar het straks opgegeven voorbeeld verbogen wordt. Gelijke dubbele verbuiging zullen wij straks in *dezeve* en *dezelfde* opmerken.

§. 115. *Dezeve* ziet op een' persoon, of eene zaak, waarvan gesproken is, als: *ik vond den tuin open, en ging in denzelven. Dezelfde* heeft meer nadruk, en duidt aan, dat geen ander bedoeld wordt, dan die, van wien gesproken is, als: *ik ontmoette denzelfden man, die mij den vorigen dag was tegengekomen, en sprak met denzelven.* — Voor het onzijdige *hetzeve* zegt men dikwerf, bij verkorting, *het.*

§. 116. Wij laten hier de verbuiging van *dezeve* volgen, waaruit tevens die van *dezelvede*, welke slechts in eene enkele bijzonderheid verschilt, gelijk die van *zelf*, *zeve*, gekend kan worden.

En-

Enkelvoud.

| Mannelijk. | Vrouwelijk. | Onzijdig. |
|--|---|--|
| 1. <i>Dezelve.</i> | <i>Dezelve.</i> | <i>Hetzelve.</i> |
| 2. <i>Dezelfs, de- zelve, of van denzelve.</i> | <i>Derzelve, of van dezelve.</i> | <i>Dezelfs, des- zelve, of van hetzelve.</i> |
| 3. <i>Denzelven, of aan denzel- ven.</i> | <i>Dezelve, der- zelve, of aan dezelve.</i> | <i>Hetzelve, of aan hetzelve.</i> |
| 4. <i>Denzelven.</i> | <i>Dezelve.</i> | <i>Hetzelve.</i> |

Meervoud.

| Mannelijk. | Vrouwelijk. | Onzijdig. |
|--|---|-----------------------------|
| 1. <i>Dezelve.</i> | <i>Dezelve.</i> | Gelijk het man- nelijke. |
| 2. <i>Derzelve, of van dezelve.</i> | <i>Derzelve, of van dezelve.</i> | |
| 3. <i>Denzelven, of aan dezelve.</i> | <i>Dezelve, der- zelve, of aan dezelve.</i> | |
| 4. <i>Dezelve.</i> | <i>Dezelve.</i> | |

De bijzonderheid, waarin de verbuiging van *dezelfde* van die van *dezelve* verſchilt, is, dat in den tweeden naamval van het mannelijke en onzijdige geſlacht geen tweederlei verbuiging plaats heeft, maar alleen *dezelfden* gezegd wordt.

6. Over de betrekkelijke voornaamwoorden.

§. 117. *Betrekkelijke* voornaamwoorden zijn de zoodanige, die betrekking hebben op perſonen of zaken, van welke te voren geſproken is. Daartoe behooren *welke, dewelke, die, wie*, als: *ik ben de man, die u dat gezegd heeft; hij verloor den dierbaarſten ſchat, dien af welken hij op paarde bezat; de nachtegnal ſinge*

zingt met eene ſtem, wier of welker liefelijkhed elk bekoort enz.

§. 118. Omtrent *die* en *wie* verdient aange-merkt te worden, dat het eerſte niet dan in den eerſten en vierden naamval, het tweede ſchier alleen in de verbogene naamvallen, en wel voornamelijk in den tweeden en derden, gebruikt wordt. Ook moeten wij hier waarſchuwen tegen den miſlag der zulken, die *wiens*, dat alleen tot het mannelijke geſlacht behoort, ook in het onzijdige, voor *welks*, gebruiken.

§. 119. De verbuiging der opgegevene voor-naamwoorden is, in het voorgaande, reeds aangewezen. Het min gebruikelijke *dewelke* is, in verbuiging, aan *dezelve* gelijk, met uitzondering van den tweeden naamval, waar men alleen *deswelken*, niet *deswelks*, zegt.

G. Over de werkwoorden.

1. Derzelver aard.

§. 120. Wij zijn thans tot het gewigtigſt deel der taal of rede, en dat tevens de ruimſte ſtoffe tot bewondéring van de menſchelijke ſchranderheid oplevert, het *werkwoord* namelijk, gevorderd. Hetzelve dient in 't algemeen, om datgene uit te drukken, dat men van een' perſoon of eene zaak wil zeggen, en is derhalve in iederen volzin onontbeerlijk. Meer bepaaldelijk worden door de *werkwoorden* de werking, het beſtaan, het lijden, het worden, de beweging, rust, en wat dies meer zij, van de voorwerpen aangeduid. Bij een naauw-keu-

keurig toezigt onderſcheidt men, in hunne be- teekenis, twee hoofdzaken, de uitdrukking na- melijk van zekere geſteldheid, werking of hoed- anigheid van een voorwerp, en de verzeke- ring, dat die geſteldheid, werking of hoed- anigheid met der daad aan hetzelfde toebehoort. Dit laaſte maakt het eigenlijke wezen van het werkwoord uit, en wordt door het werk- woord *zijn* aangeduid, 't welk daarom ook door velen, niet ten onregte, het werkwoord bij uitnemendheid, of het *zelfkandig werkwoord* genoemd wordt. Hetzelve ligt in der daad, bij ieder werkwoord, ten grondslag. Immers, wan- neer ik zeg, *het paard loopt, de zon ſchijnt*, zoo druk ik hetzelfde uit, als of ik zeide, *het paard is loopende, de zon is ſchijnende*.

§. 121. Gelijk de zelfſtandige naamwoor- den voor verbuiging vatbaar zijn, zoo nemen de werkwoorden inſgelijks, door middel der dusgenaamde *vervoeging*, onderſcheidene veran- deringen aan. Door dit middel namelijk wordt: 1) de *perſoon*, die iets bedrijft, ondergaat of zich in zekere geſteldheid bevindt; 2) de *tijd*, wanneer; en 3) *de wijze* van het voorſtel uit- gedrukt. Er zijn talen, waarin deze drie bij- zonderheden alleen door onderſcheidene veran- deringen in het werkwoord zelf worden uitge- drukt; doch de onze heeft daartoe ook nog meer andere hulpmiddelen noodig, gelijk ons in 't vervolg nader blijken zal.

2. Soorten van werkwoorden.

§. 122. Men onderſcheidt in onze taal, ge- lijk in de meeste, doorgaans vijf ſoorten van werk-

werkwoorden, de *bedrijvende* namelijk, *lijdende*, *wederkeerige*, *onzijdige*, en *onpersoonlijke*.

§. 123. Door *bedrijvende* verstaat men die werkwoorden, door welke eene werking wordt uitgedrukt, die op een ander voorwerp overgaat, als: *de meester onderwijst zijne leerlingen*; *de timmerman bouwt het huis*. De werkwoorden *onderwijzen*, *bouwen* namelijk duiden een bedrijf aan, dat niet volledig is, ten zij men tevens het voorwerp kenne, dat *onderwezen*, *gebouwd* wordt.

§. 124. *Lijdende* werkwoorden zijn die, waarbij het voorwerp der werkinge, als zekere handeling van een ander ondergaande, wordt voorgesteld, als: *de leerlingen worden door den meester onderwezen*; *het huis wordt door den timmerman gebouwd*. Eigenlijk intusschen is dit meer een bijzondere vorm, dan eene afzonderlijke foort van werkwoorden, daar alle *bedrijvende*, uit den *werkenden*, in den *lijdenden* vorm kunnen overgebracht worden, zoo als de bijgebrachte voorbeelden leeren. Verder zij nog aangemerkt, dat de Nederduitsche werkwoorden eigenlijk, door vervoeging, geenen *lijdenden* vorm hebben, maar dien alleen, door vereeniging van de hulpwoorden *zijn* en *worden* met het deelwoord, erlangen.

§. 125. De dusgenaamde *wederkeerige* werkwoorden maken eigenlijk een onderdeel der *bedrijvende* uit. Men geeft dien naam aan zulke werkwoorden, wier werking niet overgaat dan op den *werkenden* persoon, als: *sich beroemen*, *sich behelpen*, *sich bezinnen*, *sich schamen*, *sich vergiften* en weinige andere. In een' ruimeren zin en min naauwkeurig, kan men ook

ook de meeste bedrijvende werkwoorden *anderkeurige* noemen, voor zoo verre zij hunne werking even zeer op den handelenden perſoon zelven, als op een ander voorwerp, kunnen overbrengen, bij voorbeeld: *zich waſchen, zich beminnen, zich branden, zich ſnijden* enz.

§. 126. Er is, buiten de genoemde, nog eene talrijke klasſe van werkwoorden, die men *onzijdige* noemt, omdat zij noch tot de bedrijvende, noch tot de lijdende kunnen gebragt worden, maar eene middelfoort tuſſchen beide vormen. De werkwoorden, die tot deze klasſe behooren, geven of een bedrijf te kennen, doch dat niet tot een ander voorwerp overgaat, als: *loopen, wandelen*, enz.; of ook zulk een bedrijf, waarvan het lijdend voorwerp in het werkwoord zelf is opgeſloten, als *muisen*, mulzen vangen, *viſſchen*, viſch vangen; of eene eigenschap, als: *glimmen, gloeien, verbleeken*; of eenen toestand, als: *zitten, ſtaan, liggen, ruſten* enz.

§. 127. *Onperſoonlijke* werkwoorden eindelijk worden de zoodanige genoemd, die, uit hoofde van hunnen aard en beteekenis, geen der perſoonlijke voornaamwoorden, *ik, gij, hij* of *zij*, voorophemen, als: *het dohdert, regent, ſneeuwt* enz.; *het berouwt, ſpijt, vordriet, mij, u, of hem*, bij welke de perſoonlijke voornaamwoorden, in den verbogenen naamval, achter het werkwoord komen.

§. 128. De benaming van *onperſoonlijke* is echter minder gepast, voor zoo verre zich eigenlijk geen werkwoord, zonder werkenden perſoon, laat denken, en in de taalkunde niet alleen de mensch, maar ook alle voorwerpen
in

in de natuur, levenlooze zobwel als levende, als handelende beschouwd en voorgesteld worden. Dus bekleedt in het zeggen, *het smart*, of *berouwt mij dit gedaan te hebben*, de onbepaalde wijze de plaats van den derden persoon, als of men zeide, *dit gedaan te hebben berouwt*, of *smart mij*. In de uitdrukkingen *die daad berouwt*, of *smart mij*, neemt het zelfstandige naamwoord de plaats van den derden persoon in. Het *sneeuwt*, *hagelt*, *bliksemt* enz. beteekent hetzelfde, als *daar is sneeuw*, *hagel*, *bliksem*. Even zoo is het gelegen met den lijdenden vorm der onzijdige werkwoorden, welke, omdat zij hunne werking op geen ander voorwerp overbrengen, uit den aard, in dien vorm geen' werkenden persoon voor zich dulden. Dus geven de uitdrukkingen *daar wordt geslapen*, *gewandeld* enz. zoo veel te kennen, als *hetgeen daar gedaan wordt, is slapen*, *wandelen* enz.

3. Nadere rangschikking der Nederduitsche werkwoorden ten aanzien van hunne vervoeging.

§. 129. De Nederduitsche werkwoorden zijn voorts nog in twee hoofdrangen onderscheiden naar de verschillende verandering, die zij, in den onvolmaakt verledenen tijd en het lijdend deelwoord, ondergaan. Die tot den eersten hoofdrang behooren, worden *ongelijkvloeiende*, die van den tweeden *gelijkvloeiende* genoemd. Buitendien zijn er nog eenige werkwoorden, die, in hunne vervoeging, van de gewone regemaat afwijken, en uit dien hoofde den naam van *onregelmatige* dragen.

§. 130.

§. 130. *Ongelykvloeiende* werkwoorden zijn die, welke bij hunne vervoeging, in den onvolmaakt verledenen tijd en het lijdende deelwoord, hetzij in den eerſten alleen, hetzij ook in beide, van wortelklinker veranderen, als: *geven, gaf, gegeven; drijven, dreef, gedreven; ſpreken, ſprak, geſproken*. Men kan uit deze voorbeelden nog leeren, dat het lijdend deelwoord het voorvoegſel *ge* vooropneemt, en, even als de onbepaalde wijze, op *en* eindigt, alsmede dat in ſommige werkwoorden de wortelklinker, bij het deelwoord, eene andere verwiseling ondergaat, dan bij den onvolmaakt verledenen tijd. Ten aanzien van het voorvoegſel *ge* moet verder nog worden aange-merkt, dat hetzelfde wegvalt bij het deelwoord van die werkwoorden, welke met een onafſcheidbaar voorzetsel zijn zamengeſteld, als: *beleden, niet begeleden, van belijden; beſchreven, niet beſchreven, van beſchrijven, enz.*

§. 131. *Gelykvloeiende* werkwoorden zijn die, welke hunnen wortelklinker ſteeds onveranderd behouden. De onvolmaakt verledene tijd van deze werkwoorden wordt gevormd door achtervoeging van *de* of *te* achter het zakelijke deel van dezelve, en het lijdend deelwoord door achtervoeging van de enkele *d* of *t*, en voorvoeging van *ge*. Dus komt, op de voorgestelde wijze, van *loef*, het zakelijke deel van *leven*, de onvolmaakt verledene tijd *leefde*, en het deelwoord *geleefd*; van *smaak*, het zakelijke deel van *smaken*, *smaakte* en *geſmaakt*; van *hoor*, het zakelijke deel van *hooren*, *hoorde* en *gehoord*; van *hoop*, het zakelijke deel van *hopen* (hoop voeden) *hoopte* en *gehoopt* enz.

E

Het

Het gezegde omtrent de wegvalling van het voorvoegfel *ge* bij het deelwoord van die werkwoorden, welke met een onaffcheidbaar voorzetsel zijn zamengefteld, is ook hier toepasselijk, als *bemind*, niet *begemind*, van *beminnen* enz.

§. 132. Enkele werkwoorden zijn deels gelijk-, deels ongelijkvloeiend, of liever zijn van den staat van ongelijkvloeiende, door verloop van tijd, tot dien der gelijkvloeiende genaderd, als: *bakken*, *bakte* (oulings *biek*) *gebakken*; *lagchen*, *lachte* (oulings *leech*) *gelagchen*; *wreken*, *wreekte* (oulings *wrak*, *wrek*) *gewreken*, en meer andere. (*)

§. 133. *Onregelmatige* werkwoorden worden de zoodanige genoemd, die, in een of meerdere opzigten, van de genoemde foorten en gewone woordvoeging afwijken, en in 't bijzonder die, welke uit onderscheidene werkwoorden tot een zijn zamengesmolten. Dus kan men *slaan*, bij verkorting voor *slagen*, en *ik sla* voor *ik slaag*, *sloeg*, *geslagen*; *doen* en *ik doe* (voor *daden*, *ik daad*) *deed*, *gedaan*
(VOOR

(*) Schrandere taalkenners hebben opgemerkt, dat de ongelijkvloeiende werkwoorden de oudste zijn, en de gelijkvloeiende, voor een groot deel, hunnen oorprong verschuldigd zijn aan zelfstandige naamwoorden, die van ongelijkvloeiende werkwoorden afstammen. Zoo komt, bij voorbeeld, *slagen*, *slaagde*, *geslaagd* van het zelfstandige *slag*, en dit wederom van *slaan* (oudtijds *slagen*) *sloeg*, *geslagen*; *zogen*, *zoogde*, *gezoogd*, van het zelfstandige *zog*, en dit wederom van *zuigen*, *zoog*, *gezogen*. enz.

(voor *gedaden*); *ſtaan* en *ik ſta* (voor *ſtan-*
den, *ik ſtand*) *ſtond*, *geſtaan* (voor *geſtan-*
den); *gaan* en *ik ga* (voor *gangen*, *ik gang*)
ging, *gegaan* (voor *gegangen*); *zien* en *ik*
zie (voor *zigen*, *ik zig*) *zag*, *gezien* (voor
gezigen) tot de onregelmatige brengen, voor
 zoo verre zij door de zamentrekking, die zij
 in de aangewezenen gevallen ondergaan, van de
 gewone regelmaat afwijken. Desgelijks behoo-
 ren *mogen*, *kunnen* en *willen* tot de onregel-
 matige werkwoorden, niet slechts voor zoo
 verre zij, in den 3en perſoon van den tegen-
 woordigen tijd der aantoonende wijze, niet,
 even als de overige werkwoorden, de *t* aanne-
 men, als hij *mag*, *kan* en *wil*; maar ook voor
 zoo verre zij, of althans de beide eerſte, in
 tegenſtelling van de meeste werkwoorden, in
 de onbepaalde wijze een' anderen klinker ver-
 toonen, dan in den tegenwoordigen tijd der
 aantoonende wijze, en bovendien, ook in
 de onderscheidene perſonen; een' verſchillenden
 klinker hebben, als: *mogen*, *ik mag*, *gij moogt*,
hij mag; — *kunnen*, *ik kan*, *gij kunt*, *hij*
kan. *Mogen* wijkt, nog in een ander opzigt,
 van de gewone regelmaat af, als hebbende, in
 den onvolmaakt verledenen tijd, bij alle perſo-
 nen de *t*, die anders alleen achter den twee-
 den gevoegd wordt, als: *ik mogt*, *gij mogt*,
hij mogt. Hetzelfde geldt omtrent, *ik*, *gij* en
hij *bragt*, *dacht*, *kocht*, *plagt*, *zocht* van
brengen, *denken*, *koop*, *plegen*, *zoeken*.

§. 134. Den naam van *onregelmatige* werk-
 woorden dragen inzonderheid de meeste *hulp-*
woorden, dat is, die werkwoorden, van wel-
 ker hulp men zich, bij de vervoeging, bedient.

E 2

Van

Van deze mag bovenal het werkwoord *zijn* dus genoemd worden, als 't welk uit verſcheidene werkwoorden, *bennen, zijn, wezen* enz. is zamengeſteld, zoo als nader blijken zal, wanneer wij de vervoeging van hetzelfde zullen opgeven. Ook *zullen* en *hebben* mogen onregelmatig heeten. Dus, bij voorbeeld, is de 3^{de} perſoon van den tegenwoordigen tijd der aantoonende wijze van *hebben*, die *heeft* luidt, van het oude werkwoord *heven* afgeleid; en de onvolmaakt verledene tijd *had, hadde*, is geſproten uit zamentrekking van *habede, habde, hadde*, den onvolmaakt verledenen tijd van het oude *haben*. Dan de onregelmatigheid der beide laatſtgenoemde hulpwoorden zal inſgelijks nader blijken uit de opgave van hunne vervoeging.

4. *Over de vervoeging, en bijzonder over de deſtwoorden, en over de wijzen en tijden der werkwoorden.*

§. 135. Wat men door *vervoeging* te verſtaan hebbe, werd in het voorgaande reeds verklaard. Er zijn talen, waarin dezelve, bijna geheel door verandering van het werkwoord zelf, en vooral van deſzelfs uitgang, geſchiedt; doch in onze taal heeft men daartoe, gelijk mede reeds werd opgemerkt, de hulp van andere werkwoorden noodig, die, uit dien hoofde, *hulpwoorden* genoemd worden. Deze zijn vier in getal, *zullen* namelijk, *hebben, zijn* en *worden*. De laaſte komen meer bijzonder bij de lijdende werkwoorden, of in den lijdenden ſtaat te pas, welke in onze taal eigenlijk geheel

heel ontbreekt, en niet, dan door behulp dier werkwoorden, kan worden uitgedrukt. *Zullen* dient bij alle werkwoorden, om den toekomenden tijd uit te drukken, als: *ik zal beminnen, ik zal bemind worden, ik zal leven* enz. — *Hebben* wordt gebruikt, om de verledene tijden aan te duiden, niet slechts in alle bedrijvende werkwoorden, als: *ik heb of had bemind*, maar ook in een groot deel der onzijdige, als: *ik heb gedwaald, had gestaan* enz. Doch dit alles zal, in het vervolg, duidelijker worden.

§. 136. De *deelwoorden* vereischen, in de eerste plaats, eenige verklaring, omdat een derzelve, bij de vervoeging onzer werkwoorden, van grooten dienst is. Men kan dezelve het best beschrijven, als van werkwoorden afgeleide bijvoegelijke naamwoorden, die, om het deel, dat zij aan de eigenschap van beide hebben, den naam van *deelwoorden* dragen. Zij zijn twee in getal, het *bedrijvende* of *tegenwoordige*, en het *lijdende* of *verledene*. Het eerste wordt gevormd door achtervoeging van *de* achter de onbepaalde wijze, als, *hoorende, gevende, lezende*; het tweede door plaatsing van *d* of *t* achter het zakelijk deel des werkwoords, en voorvoeging van *ge*, of ook, bij de ongelijkvloeiende, door den uitgang *en*, en het voorvoegfel *ge*, als: *gehoord, gemaakt, gegeven, gelezen, gesproken*. Het laatste, schoon doorgaans het *lijdende* genoemd, kan echter, door bijvoeging van *hebbende*, ook als bedrijvend, doch in den verledenen tijd, gebruikt worden, als: *gehoord, gelezen hebbende*. In een' lijdenden zin, krijgt het ook *zijnde*, het deelwoord van *zijn*, achter zich.

§. 137. Ter nadere kennis van de vervoeging der werkwoorden, moet men vooral een naauwkeurig begrip van hunne *wijzen* en *tijden* hebben, bij welker nadere ontwikkeling ook de onderscheiding van getallen en personen kennelijk zal worden. De *wijzen* zijn vier in getal, de *onbepaalde* namelijk, de *aantoonende*, *gebiedende*, en *aanvoegende*.

§. 138. De *onbepaalde* wijze is die, welke de handeling van het werkwoord, in een' algemeenen zin, zonder bepaling van persoon of getal, maar alleen met aanwijzing van tijd, voorstelt, als: *hooren*, *gehoord hebben*, *zullen hooren*, waarin zich de tegenwoordige, verledene en toekomstige tijd vertoonen.

§. 139. De *aantoonende* wijze is die, waardoor het bedrijf, de toestand enz., door een werkwoord uitgedrukt, naar de verscheidenheid der tijden, regtstreeks wordt voorgesteld of aangetoond, als: *ik hoor*, *waak*, *heb gehoord*, *gewaakt*, *zal hooren*, *waken* enz.

§. 140. De *gebiedende* wijze wordt gebruikt tot het geven van eenig bevel, of ook om een verzoek, opwekking of vermaning uit te drukken. Daar de persoon, aan wien eenig bevel, verzoek, opwekking of vermaning geschiedt, tegenwoordig is, of voorondersteld wordt te zijn, komt hier geen verschil van tijden, en geen persoon buiten den tweeden, in het enkel- en meervoud, te pas. Dezelve wordt hier, in tegenstelling van 't geen bij andere wijzen geschiedt, achter het werkwoord geplaatst, als: *hoor*, of *hoort gij*.

§. 141. De *aanvoegende* wijze is die, waardoor iets twijfelachtig of onzeker gezegd wordt, waar-

waardoor een wensch, eene voorwaarde, toelating of aansporing wordt uitgedrukt. Zij komt, zoo op zichzelf, als ook met voorplaatſing van voegwoorden, voor, in welk laatste geval zij echter niet van de voegwoorden afhangt, maar haren grond heeft in het onzekere der voorſtelling, als: *hij leve, ga, werke; hij doe, wat hij wil, het zal hem niet gelukken; trachten wij dit te verwerven; dat hij leve; ach dat ik hem gezien hadde; ik ſpreek, opdat ik gehoord worde; ik twiſfel, of het waar zij, enz.*

§. 142. De *tijden*, tot welker beſchouwing wij thans overgaan, zijn vijf in getal, de *tegenwoordige* namelijk, de *onvolmaakt verledene*, de *volmaakt verledene*, de *meer dan volmaakt verledene* en de *toekomende* tijd. Deze hebben, althans in de aantoonende en aanvoegende wijze, de onderſcheiding van drie perſonen, den ſprekenden, den toegeſprokenen en dien, van wien geſproken wordt, en van het enkelvoudige en meervoudige getal gemeen.

§. 143. De *tegenwoordige tijd* duidt aan, dat de zaak, waarvan men ſpreekt, plaats heeft op hetzelfde oogenblik, waarop men ſpreekt, als: *ik werk, ik ſchrijf, ik word bemind, gij ſlaapt, zij lezen* enz.

§. 144. De *volmaakt verledene tijd*, die, even als de voorgaande, door verandering van het werkwoord zelf gevormd wordt, ſtelt eene zaak voor, die voorbij is op den tijd, waarin men ſpreekt, maar nog duurde op den tijd, waarvan men ſpreekt, of duidt eene handeling aan, welke nog niet geheel voorbij is, wanneer eene andere begint, als: *ik werkte, ik*

schreef, ik werd bemind; toen ik van den man sprak, zag ik hem voor mij staan.

§. 145. De *volmaakt verledene tijd* stelt eene zaak voor, als geheel geëindigd op den tijd, waarin men spreekt, zonder eenig opzigt op eenigen anderen tijd, of eenige andere handeling. Dezelve wordt gevormd, bij de bedrijvende werkwoorden, door vereeniging van het hulpwoord *hebben*, in den tegenwoordigen tijd, met het verleden of lijdend deelwoord, als: *ik heb bemind, gemaakt, gegeven*; bij de lijdende werkwoorden, door zamenvoeging van het hulpwoord *zijn*, in den aangewezenen tijd, met hetzelfde deelwoord, als, *ik ben bemind*; en bij de onzijdige werkwoorden, deels door vereeniging van het hulpwoord *hebben*, deels door die van *zijn* met het meergenoemde deelwoord, als: *ik heb gearbeid, geluisterd, gepraald, gelegen, geslapen, en ik ben gebleven, ontwaakt, gezonken, gekomen, gedaald, enz.* — (*)

§. 146. De *meer dan volmaakt verledene tijd* geeft te kennen, dat eene zaak reeds geheel voorbij was, toen eene andere begon. Dezelve wordt op gelijke wijze gevormd, als de voorgaande tijd, door vereeniging namelijk van het hulpwoord *hebben* of *zijn*, in den onvolmaakt ver-

(*) Men zegt gemeenlijk, dat die onzijdige werkwoorden, welke meer een bedrijf, dan lijdën beteekenen, met *hebben*, die daarentegen, welke beteekenis meer tot de lijdende nadert, met *zijn* vervoegd worden. Doch deze regel is aan zoo vele uitzonderingen onderhevig, dat dezelve den naam van regel geenszins voeren kan,

verledenen tijd, met het verleden deelwoord, als: *ik had gehoord, gemaakt; ik was bemind, gebleven*, enz.

§. 147. De *toekomende tijd* beteekent, dat iets zal geschieden, en wordt gevormd door zamenvoeging van het hulpwoord *zullen* met de onbepaalde wijze van een werkwoord, als: *ik zal maken, beminnen*. Dan er is nog een tweede toekomende tijd, welke door vereeniging van het hulpwoord *zullen* met den verledenen tijd der onbepaalde wijze gevormd wordt, en te kennen geeft, dat iets toekomend is op den tijd, waarin men spreekt, doch verleden zal zijn op den tijd, waarvan men spreekt, als: *ik zal gehoord, gemaakt hebben* enz. Beide deze tijden komen ook in de aanvoegende wijze voor, alwaar de eerste beteekent, dat iets voorwaardelijk, of op eene onderstelling toekomend is, als: *ik zoude maken, beminnen, geven*, de tweede, dat iets voorwaardelijk toekomend geweest is, als: *ik zoude gemaakt, bemind, gegeven hebben*.

5. Voorbeelden van vervoeging.

§. 148. Ter nadere opheldering van het te voren aangemerkte, en ter volledige ontvouwing van het gewigtigste der taaldeelen, zullen wij thans eenige voorbeelden van vervoeging laten volgen, en wel, in de eerste plaats, van de hulpwoorden *zullen, hebben en zijn*, als die in alle werkwoorden voorkomen, en daarna van een gelijkvloeiend en een ongelijkvloeiend werkwoord, zoo in den bedrijvenden, als lijdenden staat.

E 5

§. 149.

§. 149. Het hulpwoord *zullen*, dat, volgens de opmerking van geleerde taalbeoefenaars, eigenlijk *moeten*, *verplicht zijn* betekent, is alleen in die tijden en wijzen in gebruik, welke noodig zijn, om den toekomenden tijd uit te drukken. Ziet hier dezelve.

ONBEPAALENDE WIJZE.

Zullen.

Deelwoord.

Zullende.

AANTOONENDE WIJZE.

Tegenwoordige tijd.

Enkelvoud.

Ik *zal*.
 Gij *zult*.
 Hij, of zij *zal*.

Meervoud.

Wij *zullen*.
 Gij *zult*.
 Zij *zullen*.

Onvolmaakt verledene tijd. (*)

Ik *zoude*.
 Gij *zoudet*, of *zoudt*.
 Hij, of zij *zoude*.

Wij *zouden*.
 Gij *zoudet*, of *zoudt*.
 Zij *zouden*.

§. 150.

(*) In de meeste spraakkunsten wordt *zoude*, niet als de onvolmaakt verledene tijd der aantoonende, maar als de tegenwoordige tijd der aanvoegende wijze voorgesteld. Dan deze voorstelling is onnaauwkeurig, en verwacht twee geheel onderscheidene zaken, deszelfs gebruik namelijk, als hulpwoord ter vervoeging van andere werkwoorden, en den tijd en de wijze, die daaraan op zichzelve, bij de vervoeging van het werkwoord *zullen*, eigen zijn. Als onderdeel van dit werkwoord beschouwd, is *zoude* niet anders, dan de onvolmaakt verledene tijd der aantoonende wijze. Voor *zullen*

§. 150. De vervoeging van het werkwoord *hebben* geſchiedt op volgende wijze.

ONBEPAAALDE WIJZE.

| | | |
|------------------|------------------------|-------------------------|
| Tegenw. tijd. | Verledene tijd. | Toekomende tijd. |
| <i>Hebben.</i> | <i>Gehad hebben.</i> | <i>Zullen hebben.</i> |
| | Deelwoorden. | |
| <i>Hebbende.</i> | <i>Gehad hebbende.</i> | <i>Zullende hebben.</i> |

AANTOONENDE WIJZE.

Tegenwoordige tijd.

| | |
|---------------------------|--------------------|
| Enkelvoud. | Meervoud. |
| <i>Ik heb.</i> | <i>Wij hebben.</i> |
| <i>Gij hebt.</i> | <i>Gij hebt.</i> |
| <i>Hij, of zij heeft.</i> | <i>Zij hebben.</i> |

Onvolmaakt verledene tijd.

| | |
|-------------------------|--------------------|
| Enkelvoud. | Meervoud. |
| <i>Ik had.</i> | <i>Wij hadden.</i> |
| <i>Gij hadt.</i> | <i>Gij hadt.</i> |
| <i>Hij, of zij had.</i> | <i>Zij hadden.</i> |

Vol-

len namelijk zeide men oudtijds, volgens eene gebruikelijke letterverwiſfeling, ook *zollen* en *zullen*. Van het laaſte is de eerſte en derde perſoon van het enkelvoud van den tegenwoordigen tijd, ik en hij *zal*, in gebruik gebleven; van *zollen* wordt, volgens de regelmaat der gelijkvloeiende werkwoorden, de onvolmaakt verledene tijd *ik zoude* gevormd, waaruit, volgens eene zeer gebruikelijke letterverwiſfeling, *ik zoude* geſproten is. Dezelde verwiſfeling doet zich voor in *foudij*, en *ſoldij*, *foudenier*, en *ſoldaat*; in *gulden*, *vergulden*, en *goud*; in *houden*, en *holden*, van welk laaſte de onvolmaakt verledene tijd *hield* zijnen oorsprong, heeft; in *enkelvoudig*, *meervoudig* voor *enkelvoldig*, *meervoldig*, van het oude *volden*, thans *vouwen*; in *woude*, bij verkorting *wou*, voor *wolde*, van het oude *wollen*, thans *wäſſen*, en vele anderen.

Volmaakt verledene tijd.

| | |
|---------------------------------|--------------------------|
| <i>Ik heb gehad.</i> | <i>Wij hebben gehad.</i> |
| <i>Gij hebt gehad.</i> | <i>Gij hebt gehad.</i> |
| <i>Hij, of zij heeft gehad.</i> | <i>Zij hebben gehad.</i> |

Meer dan volmaakt verledene tijd.

| | |
|-------------------------------|--------------------------|
| <i>Ik had gehad.</i> | <i>Wij hadden gehad.</i> |
| <i>Gij hadt gehad.</i> | <i>Gij hadt gehad.</i> |
| <i>Hij, of zij had gehad.</i> | <i>Zij hadden gehad.</i> |

Toekomende tijd.

| | |
|--------------------------------|---------------------------|
| <i>Ik zal hebben.</i> | <i>Wij zullen hebben.</i> |
| <i>Gij zult hebben.</i> | <i>Gij zult hebben.</i> |
| <i>Hij, of zij zal hebben.</i> | <i>Zij zullen hebben.</i> |

Tweede toekomende tijd.

| | |
|--------------------------------------|---------------------------------|
| <i>Ik zal gehad hebben.</i> | <i>Wij zullen gehad hebben.</i> |
| <i>Gij zult gehad hebben.</i> | <i>Gij zult gehad hebben.</i> |
| <i>Hij, of zij zal gehad hebben.</i> | <i>Zij zullen gehad hebben.</i> |

GEBIEDENDE WIJZE.

*Heb gij.**Hebt gij.*

AANVORGENDE WIJZE.

Tegenwoordige tijd.

| | |
|-------------------------------|------------------------|
| <i>Dat ik hebbe.</i> | <i>Dat wij hebben.</i> |
| <i>Dat gij hebbet.</i> | <i>Dat gij hebbet.</i> |
| <i>Dat hij, of zij hebbe.</i> | <i>Dat zij hebben.</i> |

Onvolmaakt verledene tijd.

| | |
|-------------------------------|------------------------|
| <i>Enkelvoud.</i> | <i>Meervoud.</i> |
| <i>Dat ik hadde.</i> | <i>Dat wij hadden.</i> |
| <i>Dat gij haddet.</i> | <i>Dat gij haddet.</i> |
| <i>Dat hij, of zij hadde.</i> | <i>Dat zij hadden.</i> |

Vol-

Volmaakt verledene tijd.

| | |
|------------------------------|-----------------------|
| Dat ik gehad hebbe. | Dat wij gehad hebben. |
| Dat gij gehad hebber. | Dat gij gehad hebbet. |
| Dat hij, of zij gehad hebbe. | Dat zij gehad hebben. |

Meer dan volmaakt verledene tijd.

| | |
|------------------------------|-----------------------|
| Dat ik gehad hadde. | Dat wij gehad hadden. |
| Dat gij gehad haddet. | Dat gij gehad haddet. |
| Dat hij, of zij gehad hadde. | Dat zij gehad hadden. |

Toekomende tijd.

| | |
|--------------------------------|--------------------------------|
| Dat ik zoude hebben. | Dat wij zouden hebben. |
| Dat gij zoudet (zoudt) hebben. | Dat gij zoudet (zoudt) hebben. |
| Dat hij, of zij zoude hebben. | Dat zij zouden hebben. |

Tweede toekomende tijd.

| | |
|--------------------------------------|--------------------------------------|
| Dat ik zoude gehad hebben. | Dat wij zouden gehad hebben. |
| Dat gij zoudet (zoudt) gehad hebben. | Dat gij zoudet (zoudt) gehad hebben. |
| Dat hij, of zij zoude gehad hebben. | Dat zij zouden gehad hebben. |

§. 151. Het werkwoord *zijn* wordt dus vervoegd.

ONBEPAAALDE WIJZE.

| | | |
|------------------------|----------------------|-------------------------------|
| Tegenw. tijd. | Volm. verled. tijd. | Toek. tijd. |
| <i>Zijn, of wezen.</i> | <i>Geweest zijn.</i> | <i>Zullen zijn, of wezen.</i> |

DEELWOORDEN.

| | | |
|----------------------------|------------------------|---------------------------------|
| <i>Zijnde, of wezende.</i> | <i>Geweest zijnde.</i> | <i>Zullende zijn, of wezen.</i> |
|----------------------------|------------------------|---------------------------------|

AAN-

AANTOONENDE WIJZE.

Tegenwoordige tijd.

| Enkelvoud. | Meervoud. |
|----------------------------|------------------|
| Ik <i>ben.</i> | Wij <i>zijn.</i> |
| Gij <i>zijt.</i> | Gij <i>zijt.</i> |
| Hij, of zij <i>is (*).</i> | Zij <i>zijn.</i> |

Onvolmaakt verledene tijd.

| | |
|-------------------------|-------------------|
| Ik <i>was.</i> | Wij <i>waren.</i> |
| Gij <i>waart.</i> | Gij <i>waart.</i> |
| Hij, of zij <i>was.</i> | Zij <i>wären.</i> |

Volmaakt verledene tijd.

| | |
|--------------------------------|--------------------------|
| Ik <i>ben geweest.</i> | Wij <i>zijn geweest.</i> |
| Gij <i>zijt geweest.</i> | Gij <i>zijt geweest.</i> |
| Hij, of zij <i>is geweest.</i> | Zij <i>zijn geweest.</i> |

Meer

(*) Deze derde perſoon heeft zijn oofprong van het Meſogothifche *im, is, ist*, waarvan de Engelfchen nog *i am, ik ben*, overig hebben. De onregelmatigheid van het werkwoord *zijn* ontſtaat daaruit, dat in hetzelfde onderſcheidene werkwoorden zijn ineengeſmolten. Gelijk de derde perſoon *is* van *im*, zoo is de eerſte perſoon van het oude *bennen* afkomſtig, in het Hoogduiſch *binnen*, van waar zij ſich *bin, du biſt* in gebruik hebben. De verdere gedeelten worden gevormd door vereeniging van de werkwoorden *zijn*, en *wezen* of *weren*, van welk laafte zich de ſporen voordoen in *gij waart, wij en zij waren*. Het lijdend deelwoord van dit *wezen* luidt, volgens den aard der ongelijkvloeiende werkwoorden, eigenlijk *gewezen*; doch dit is enkel, als bijvoegelijk naamwoord, in gebruik, terwijl het gebruikelijke deelwoord *geweest* naar den trant der gelijkvloeiende gevormd is.

Meer dan volmaakt verledene tijd.

| | |
|--------------------------|--------------------|
| Ik was geweest. | Wij waren geweest. |
| Gij waart geweest. | Gij waart geweest. |
| Hij, of zij was geweest. | Zij waren geweest. |

Toekomende tijd.

| | |
|-----------------------|------------------|
| Ik zal zijn. | Wij zullen zijn. |
| Gij zult zijn. | Gij zult zijn. |
| Hij, of zij zal zijn. | Zij zullen zijn. |

Tweede toekomende tijd.

| | |
|-------------------------------|--------------------------|
| Enkelvoud. | Meervoud. |
| Ik zal geweest zijn. | Wij zullen geweest zijn. |
| Gij zult geweest zijn. | Gij zult geweest zijn. |
| Hij, of zij zal geweest zijn. | Zij zullen geweest zijn. |

GEBIEDENDE WIJZE.

| | |
|-----------|---------------------|
| Wees gij. | Weest, of zijt gij. |
|-----------|---------------------|

AANVOEGENDE WIJZE.

Tegenwoordige tijd.

| | |
|----------------------|---------------|
| Dat ik zij. | Dat wij zijn. |
| Dat gij zijt. | Dat gij zijt. |
| Dat hij, of zij zij. | Dat zij zijn. |

Onvolmaakt verledene tijd.

| | |
|-----------------------|----------------|
| Dat ik ware. | Dat wij waren. |
| Dat gij waret. | Dat gij waret. |
| Dat hij, of zij ware. | Dat zij waren. |

Volmaakt verledene tijd.

| | |
|------------------------------|-----------------------|
| Dat ik zij geweest. | Dat wij zijn geweest. |
| Dat gij zijt geweest. | Dat gij zijt geweest. |
| Dat hij, of zij zij geweest. | Dat zij zijn geweest. |

Meer



Nederduitsche Spraakkunst:

Meer dan volmaakt verledene tijd.

| | |
|-------------------------------|------------------------|
| Dat ik ware geweest. | Dat wij waren geweest. |
| Dat gij waret geweest. | Dat gij waret geweest. |
| Dat hij, of zij ware geweest. | Dat zij waren geweest. |

Toekomende tijd.

| | |
|------------------------------|------------------------------|
| Dat ik zoude zijn. | Dat wij zouden zijn. |
| Dat gij zoudet (zoudt) zijn. | Dat gij zoudet (zoudt) zijn. |
| Dat hij, of zij zoude zijn. | Dat zij zouden zijn. |

Tweede toekomende tijd.

| | |
|--------------------------------------|--------------------------------------|
| Enkelvoud. | Meervoud. |
| Dat ik zoude geweest zijn. | Dat wij zouden geweest zijn. |
| Dat gij zoudet (zoudt) geweest zijn. | Dat gij zoudet (zoudt) geweest zijn. |
| Dat hij, of zij zoude geweest zijn. | Dat zij zouden geweest zijn. |

§. 152. De vervoeging van *worden* geschiedt op volgende wijze.

ONBEPAAALDE WIJZE.

| | | |
|----------------|-----------------------|-----------------------|
| Tegenw. tijd. | Verledene tijd. | Toekom. tijd. |
| <i>Worden.</i> | <i>Geworden zijn.</i> | <i>Zullen worden.</i> |

DEELWOORDEN.

| | | |
|------------------|-------------------------|-------------------------|
| <i>Wordende.</i> | <i>Geworden zijnde.</i> | <i>Zullende worden.</i> |
|------------------|-------------------------|-------------------------|

AANVOEGENDE WIJZE.

Tegenwoordige tijd.

| | |
|---------------------------|--------------------|
| Enkelvoud. | Meervoud. |
| <i>Ik word.</i> | <i>Wij worden.</i> |
| <i>Gij wordt.</i> | <i>Gij wordt.</i> |
| <i>Hij, of zij wordt.</i> | <i>Zij worden.</i> |

On-

Onvolmaakt verledene tijd.

| | |
|-----------------------------|-------------------------|
| Ik werd, of wierd (*). | Wij werden, of wierden; |
| Gij werdt, of wierdt. | Gij werdt, of wierdt. |
| Hij, of zij werd, of wierd. | Zij werden; of wierden; |

Volmaakt verledene tijd.

| | |
|--------------------------|--------------------|
| Ik ben geworden. | Wij zijn geworden. |
| Gij zijt geworden. | Gij zijt geworden. |
| Hij, of zij is geworden. | Zij zijn geworden. |

Meer dan volmaakt verledene tijd.

| | |
|---------------------------|---------------------|
| Ik was geworden. | Wij waren geworden; |
| Gij waart geworden. | Gij waart geworden. |
| Hij, of zij was geworden. | Zij waren geworden. |

Toekomende tijd.

| | |
|-------------------------|--------------------|
| Enkelvoud. | Meervoud: |
| Ik zal worden. | Wij zullen worden; |
| Gij zult worden. | Gij zult worden. |
| Hij, of zij zal worden. | Zij zullen worden. |

Tweede toekomende tijd:

| | |
|--------------------------------|---------------------------|
| Ik zal geworden zijn: | Wij zullen geworden zijn; |
| Gij zult geworden zijn. | Gij zult geworden zijn. |
| Hij, of zij zal geworden zijn. | Zij zullen geworden zijn. |

GE-

(*) Op gezag van achtbare taalkenners, wordt in vele Spraakkunsten *werd*, als de onvolmaakt verledene tijd van de aantoonende, en *wierd*, als die van de aanvoegende wijze, opgegeven. Doch die onderscheiding is geheel willekeurig, en niet gegrond op den aard der tale; welke, in geen geval, eene dergelijke onderscheiding der aantoonende en aanvoegende wijze kent. *Werd* en *wierd* is een louter dialektverschil; het eerste werd oudtijds ook meermalen in de aantoonende wijze voor *werd* gebruikt.

F

GEBIEDENDE WIJZE.

*Word gij.**Wordt gij.*

AANVOEGENDE WIJZE.

Tegenwoordige tijd.

Dat ik *worde.*
 Dat gij *wordet.*
 Dat hij, of zij *worde.*

Dat wij *worden.*
 Dat gij *wordet.*
 Dat zij *worden.*

Onvolmaakt verledene tijd.

Dat ik *werde, of wierde.*
 Dat gij *werdet, of wierdet.*
 Dat hij, of zij *werde, of
 wierde.*

Dat wij *werden, of wierden.*
 Dat gij *werdet, of wierdet.*
 Dat zij *werden, of wierden.*

Volmaakt verledene tijd.

Dat ik *zij geworden.*
 Dat gij *zijt geworden.*
 Dat hij, of zij *zij geworden.*

Dat wij *zijn geworden.*
 Dat gij *zijt geworden.*
 Dat zij *zijn geworden.*

Meer dan volmaakt verledene tijd.

Dat ik *ware geworden.*
 Dat gij *waret geworden.*
 Dat hij, of zij *ware ge-
 worden.*

Dat wij *waren geworden.*
 Dat gij *waret geworden.*
 Dat zij *waren geworden.*

Toekomstige tijd.

Enkelvoud.

Dat ik *zoude worden.*
 Dat gij *zoudet (zoudt)
 worden.*
 Dat hij, of zij *zoude wor-
 den.*

Meervoud.

Dat wij *zouden worden.*
 Dat gij *zoudet (zoudt)
 worden.*
 Dat zij *zouden worden.*

Twee-

Tweede toekomstende tijd.

| | |
|---------------------------------------|---------------------------------------|
| Dat ik zoude geworden zijn. | Dat wij zouden geworden zijn. |
| Dat gij zoudet (zoudt) geworden zijn. | Dat gij zoudet (zoudt) geworden zijn. |
| Dat hij, of zij zoude geworden zijn. | Dat zij zouden geworden zijn. |

§. 153. Na deze opgave van de vervoeging der hulpwoorden, zullen wij thans, in een paar voorbeelden, een gelijkvloeiend namelijk en een ongelijkvloeiend werkwoord, de vervoeging der overige werkwoorden, welke door middel dier hulpwoorden geſchiedt, nader doen kennen. Tot het eerste voorbeeld zal het gelijkvloeiende *maken* dienen.

(Bedrijvende vorm.)

• ONBEPAAALDE WIJZE.

| | | |
|---------------|------------------------|----------------------|
| Tegenw. tijd. | Verledene tijd. | Toekomstende tijd. |
| <i>Maken.</i> | <i>Gemaakt hebben.</i> | <i>Zullen maken.</i> |

DEELWOORDEN.

| | | |
|-----------------|--------------------------|------------------------|
| <i>Makende.</i> | <i>Gemaakt hebbende.</i> | <i>Zullende maken.</i> |
|-----------------|--------------------------|------------------------|

▲ AANTOONENDE WIJZE.

Tegenwoordige tijd.

| | |
|---------------------------|-------------------|
| Enkelvoud. | Meervoud. |
| Ik <i>maak.</i> | Wij <i>maken.</i> |
| Gij <i>maakt.</i> | Gij <i>maakt.</i> |
| Hij, of zij <i>maakt.</i> | Zij <i>maken.</i> |

Onvolmaakt verledene tijd.

| | |
|----------------------------|---------------------|
| Enkelvoud. | Meervoud. |
| Ik <i>maakte.</i> | Wij <i>maakten.</i> |
| Gij <i>maaktet.</i> | Gij <i>maaktet.</i> |
| Hij, of zij <i>maakte.</i> | Zij <i>maakten.</i> |

F 2

Vol-

Volmaakt verledene tijd.

| | | |
|-----------------------------------|--|----------------------------|
| <i>Ik heb gemaakt.</i> | | <i>Wij hebben gemaakt.</i> |
| <i>Gij hebt gemaakt.</i> | | <i>Gij hebt gemaakt.</i> |
| <i>Hij, of zij heeft gemaakt.</i> | | <i>Zij hebben gemaakt.</i> |

Toekomende tijd.

| | | |
|-------------------------------|--|--------------------------|
| <i>Ik zal maken.</i> | | <i>Wij zullen maken.</i> |
| <i>Gij zult maken.</i> | | <i>Gij zult maken.</i> |
| <i>Hij, of zij zal maken.</i> | | <i>Zij zullen maken.</i> |

Tweede toekomende tijd.

| | | |
|--|--|-----------------------------------|
| <i>Ik zal gemaakt hebben,</i> | | <i>Wij zullen gemaakt hebben.</i> |
| <i>Gij zult gemaakt hebben.</i> | | <i>Gij zult gemaakt hebben.</i> |
| <i>Hij, of zij zal gemaakt hebben.</i> | | <i>Zij zullen gemaakt hebben.</i> |

GEBIEDENDE WIJZE.

| | | |
|------------------|--|-------------------|
| <i>Maak gij.</i> | | <i>Maakt gij.</i> |
|------------------|--|-------------------|

AANVOEGENDE WIJZE.

Tegenwoordige tijd.

| | | |
|------------------------------|--|-----------------------|
| <i>Dat ik make.</i> | | <i>Dat wij maken.</i> |
| <i>Dat gij maket.</i> | | <i>Dat gij maket.</i> |
| <i>Dat hij, of zij make.</i> | | <i>Dat zij maken.</i> |

Onvolmaakt verledene tijd.

| | | |
|--------------------------------|--|-------------------------|
| <i>Dat ik maakte.</i> | | <i>Dat wij maakten.</i> |
| <i>Dat gij maaktet.</i> | | <i>Dat gij maaktet.</i> |
| <i>Dat hij, of zij maakte.</i> | | <i>Dat zij maakten.</i> |

Volmaakt verledene tijd.

| | | |
|---------------------------------------|--|--------------------------------|
| <i>Enkelvoud.</i> | | <i>Meervoud.</i> |
| <i>Dat ik hebbe gemaakt.</i> | | <i>Dat wij hebben gemaakt.</i> |
| <i>Dat gij hebt gemaakt.</i> | | <i>Dat gij hebt gemaakt.</i> |
| <i>Dat hij, of zij hebbe gemaakt.</i> | | <i>Dat zij hebben gemaakt.</i> |

Meer

Meer dan volmaakt verledene tijd.

| | |
|-------------------------------------|-------------------------|
| Dat ik hadde gemaakt. | Dat wij hadden gemaakt. |
| Dat gij haddet gemaakt. | Dat gij haddet gemaakt. |
| Dat hij, of zij hadde ge- maakt. | Dat zij hadden gemaakt. |

Toekomende tijd.

| | |
|-----------------------------------|----------------------------------|
| Dat ik zoude maken. | Dat wij zouden maken. |
| Dat gij zoudet (zoudt) maken. | Dat gij zoudet (zoudt) maken. |
| Dat hij, of zij zoude ma- ken. | Dat zij zouden maken. |

Tweede toekomende tijd.

| | |
|--|---|
| Dat ik zoude gemaakt heb- ben. | Dat wij zouden gemaakt hebben. |
| Dat gij zoudet (zoudt) gemaakt hebben. | Dat gij zoudet (zoudt) gemaakt hebben. |
| Dat hij, of zij zoude ge- maakt hebben. | Dat zij zouden gemaakt hebben. |

(Lijdende vorm.)

ONBEPAAALDE WIJZE.

| | | |
|-----------------|--|---------------------------|
| Tegenw. tijd. | Verledene tijd. | Toekomende tijd. |
| Gemaakt worden. | Gemaakt zijn, ge- worden, of ge- weest zijn. | Gemaakt zullen worden. |

DEELWOORDEN.

| | | |
|------------------------|--|-------------------------------|
| Gemaakt worden- de. | Gemaakt zijnde, geworden, of geweest zijnde. | Gemaakt zullen- de worden. |
|------------------------|--|-------------------------------|

AANTOONENDE WIJZE.

Tegenwoordige tijd.

| | |
|----------------------------|---------------------|
| Enkelvoud. | Meervoud. |
| Ik word gemaakt. | Wij worden gemaakt. |
| Gij wordt gemaakt. | Gij wordt gemaakt. |
| Hij, of zij wordt gemaakt. | Zij worden gemaakt. |

Onvolmaakt verledene tijd.

| | |
|----------------------------------|----------------------------------|
| Ik werd, of wierd ge- maakt. | Wij werden (wierden) gemaakt. |
| Gij werdt (wierdt) ge- maakt. | Gij werdt (wierdt) ge- maakt. |
| Hij werd (wierd) ge- maakt. | Zij werden (wierden) gemaakt. |

Volmaakt verledene tijd.

| | |
|--|--|
| Ik ben gemaakt, ben ge- maakt geworden, of ge- weest. | Wij zijn gemaakt, zijn gemaakt geworden, of geweest. |
| Gij zijt gemaakt, zijt gemaakt geworden, of geweest. | Gij zijt gemaakt, zijt gemaakt geworden, of geweest. |
| Hij, of zij is gemaakt, is gemaakt geworden, of geweest. | Zij zijn gemaakt, zijn gemaakt geworden, of geweest. |

Meer dan volmaakt verledene tijd.

| | |
|--|--|
| Ik was gemaakt, was ge- maakt geworden, of geweest. | Wij waren gemaakt, wa- ren gemaakt geworden, of geweest. |
| Gij waart gemaakt, waart gemaakt geworden, of geweest. | Gij waart gemaakt, waart gemaakt geworden, of geweest. |
| Hij, of zij was gemaakt, was gemaakt geworden, of geweest. | Zij waren gemaakt, wa- ren gemaakt geworden, of geweest. |

Toekomende tijd.

| | |
|--------------------------|---------------------------------|
| Ik zal gemaakt worden. | Wij zullen gemaakt wor- den. |
| Gij zalt gemaakt worden. | Gij zult gemaakt worden. |
| Hij zal gemaakt worden. | Zij zullen gemaakt worden. |

GEBIEDENDE WIJZE.

Enkelvoud.

*Word, zigt, of wees gij
gemaakt.*

Meervoud.

*Wordt, zigt, of weest
gij gemaakt.*

AANVOEGENDE WIJZE.

Tegenwoordige tijd.

*Dat ik gemaakt worde.
Dat gij gemaakt wordet.
Dat hij, of zij gemaakt
worde.*

*Dat wij gemaakt worden.
Dat gij gemaakt wordet.
Dat zij gemaakt worden.*

Onvolmaakt verledene tijd.

*Dat ik gemaakt werde,
of wierde.
Dat gij gemaakt werdet,
of wierdet.
Dat hij, of zij gemaakt
werde, of wierde.*

*Dat wij gemaakt werden,
of wierden.
Dat gij gemaakt werdet,
of wierdet.
Dat zij gemaakt werden,
of wierden.*

Volmaakt verledene tijd.

*Dat ik gemaakt zij, ge-
worden, of geweest zij.
Dat gij gemaakt zijt, ge-
worden, of geweest zijt.
Dat hij, of zij gemaakt
zij, geworden, of ge-
weest zij.*

*Dat wij gemaakt zijn, ge-
worden, of geweest zijn.
Dat gij gemaakt zijt, ge-
worden, of geweest zijt.
Dat zij gemaakt zijn, ge-
worden, of geweest zijn.*

Meer dan volmaakt verledene tijd.

*Dat ik gemaakt ware, ge-
worden, of geweest ware.
Dat gij gemaakt waret, ge-
worden, of geweest wa-
ret.
Dat hij, of zij gemaakt
ware, geworden, of ge-
weest ware.*

*Dat wij gemaakt waren,
geworden, of geweest
waren.
Dat gij gemaakt waret,
geworden, of geweest
waret.
Dat zij gemaakt waren,
geworden, of geweest
waren.*

Toekomende tijd.

Enkelvoud.

Dat ik *gemaakt zoude*
worden.
Dat gij *gemaakt zoudet*
(*zoudt*) worden.
Dat hij, of zij *gemaakt*
zoude worden.

Meervoud.

Dat wij *gemaakt zouden*
worden.
Dat gij *gemaakt zoudet*
(*zoudt*) worden.
Dat zij *gemaakt zouden*
worden.

Tweede toekomende tijd.

Dat ik *zoude gemaakt zijn*,
geworden, of *geweest*
zijn.
Dat gij *zoudet (zoudt)*
gemaakt zijn, *gewor-*
den, of *geweest zijn*.
Dat hij, of zij *zoude ge-*
maakt zijn, *geworden*,
of *geweest zijn*.

Dat wij *zouden gemaakt*
zijn, *geworden*, of *ge-*
weest zijn.
Dat gij *zoudet (zoudt)*
gemaakt zijn, *gewor-*
den, of *geweest zijn*.
Dat zij *zouden gemaakt*
zijn, *geworden*, of *ge-*
weest zijn.

§. 154. Nu volge, ter meerdere opheldering, nog een voorbeeld. der vervoeging van het ongelijkvloeiend werkwoord *lezen*, doch alleen in den bedrijvenden vorm, wijl de lijdende *gelezen worden* geheel overeenkomt met dien der gelijkvloeiende.

ONBEPAALENDE WIJZE.

Tegenw. tijd. Verledene tijd. Toekomende tijd.
Lezen. *Gelezen hebben.* *Zullen lezen.*

DEELWOORDEN.

Lezende. *Gelezen hebbende.* *Zullende lezen.*

AANTOONENDE WIJZE.

Tegenwoordige tijd.

| Enkelvoud. | Meervoud. |
|---------------------------|-------------------|
| <i>Ik lees.</i> | <i>Wij lezen.</i> |
| <i>Gij leest.</i> | <i>Gij leest.</i> |
| <i>Hij, of zij leest.</i> | <i>Zij lezen.</i> |

Onvolmaakt verledene tijd.

| Enkelvoud. | Meervoud. |
|-------------------------|-------------------|
| <i>Ik las.</i> | <i>Wij lazen.</i> |
| <i>Gij laast.</i> | <i>Gij laast.</i> |
| <i>Hij, of zij las.</i> | <i>Zij lazen.</i> |

Volmaakt verledene tijd.

| | |
|-----------------------------------|----------------------------|
| <i>Ik heb gelezen.</i> | <i>Wij hebben gelezen.</i> |
| <i>Gij hebt gelezen.</i> | <i>Gij hebt gelezen.</i> |
| <i>Hij, of zij heeft gelezen.</i> | <i>Zij hebben gelezen.</i> |

Meer dan volmaakt verledene tijd.

| | |
|---------------------------------|----------------------------|
| <i>Ik had gelezen.</i> | <i>Wij hadden gelezen.</i> |
| <i>Gij hadt gelezen.</i> | <i>Gij hadt gelezen.</i> |
| <i>Hij, of zij had gelezen.</i> | <i>Zij hadden gelezen.</i> |

Toekomende tijd.

| | |
|-------------------------------|--------------------------|
| <i>Ik zal lezen.</i> | <i>Wij zullen lezen.</i> |
| <i>Gij zult lezen.</i> | <i>Gij zult lezen.</i> |
| <i>Hij, of zij zal lezen.</i> | <i>Zij zullen lezen.</i> |

Tweede toekomende tijd.

| | |
|--|-----------------------------------|
| <i>Ik zal gelezen hebben.</i> | <i>Wij zullen gelezen hebben.</i> |
| <i>Gij zult gelezen hebben.</i> | <i>Gij zult gelezen hebben.</i> |
| <i>Hij, of zij zal gelezen hebben.</i> | <i>Zij zullen gelezen hebben.</i> |

GERIEDENDE WIJZE.

Lees gij.

Leest gij,

F 5

AAAN

AANVOEGENDE WIJZE.

Tegenwoordige tijd.

| | |
|------------------------------|-----------------------|
| Dat ik <i>leze.</i> | Dat wij <i>lezen.</i> |
| Dat gij <i>lezet.</i> | Dat gij <i>lezet.</i> |
| Dat hij, of zij <i>leze.</i> | Dat zij <i>lezen.</i> |

Onvolmaakt verledene tijd.

| | |
|------------------------------|-----------------------|
| Enkelvoud. | Meervoud. |
| Dat ik <i>laze.</i> | Dat wij <i>lazen.</i> |
| Dat gij <i>lazet.</i> | Dat gij <i>lazet.</i> |
| Dat hij, of zij <i>laze.</i> | Dat zij <i>lazen.</i> |

Volmaakt verledene tijd.

| | |
|---------------------------------------|--------------------------------|
| Dat ik <i>hebbe gelezen.</i> | Dat wij <i>hebben gelezen.</i> |
| Dat gij <i>hebbet gelezen.</i> | Dat gij <i>hebbet gelezen.</i> |
| Dat hij, of zij <i>hebbe gelezen.</i> | Dat zij <i>hebben gelezen.</i> |

Meer dan volmaakt verledene tijd.

| | |
|---------------------------------------|--------------------------------|
| Dat ik <i>hadde gelezen.</i> | Dat wij <i>hadden gelezen.</i> |
| Dat gij <i>haddet gelezen.</i> | Dat gij <i>haddet gelezen.</i> |
| Dat hij, of zij <i>hadde gelezen.</i> | Dat zij <i>hadden gelezen.</i> |

Toekomende tijd.

| | |
|--------------------------------------|--------------------------------------|
| Dat ik <i>zoude lezen.</i> | Dat wij <i>zouden lezen.</i> |
| Dat gij <i>zoudet (zoudt) lezen.</i> | Dat gij <i>zoudet (zoudt) lezen.</i> |
| Dat hij, of zij <i>zoude lezen.</i> | Dat zij <i>zouden lezen.</i> |

Tweede toekomende tijd.

| | |
|---|---|
| Dat ik <i>zoude gelezen hebben.</i> | Dat wij <i>zouden gelezen hebben.</i> |
| Dat gij <i>zoudet (zoudt) gelezen hebben.</i> | Dat gij <i>zoudet (zoudt) gelezen hebben.</i> |
| Dat hij, of zij <i>zoude gelezen hebben.</i> | Dat zij <i>zouden gelezen hebben.</i> |

§. 155. De opgegevene voorbeelden van vervoeging zijn allen *bedrijvende* werkwoorden. De dus genaamde *wederkeerige* hebben, in hunne vervoeging, niets bijzonders. Ook de *onzijdige* volgen geheel den trant der *bedrijvende*; alleen hebben ſommige in den volmaakt, en meer dan volmaakt verledenen tijd, het hulpwoord *zijn* in plaats van dat van *hebben*, en komen dus, in dit opzigt, met de lijdende overeen. Ook de vervoeging der *onperſoonlike* heeft niets, dat dezelve bijzonder onderscheidt, dan voor zoo verre zij den eerſten en tweeden perſoon niet voor zich aannemen. Van de *onregelmatige* werkwoorden hebben wij mede, voor ons beſtek, reeds genoeg gezegd; het verdere moet uit het gebruik gekend worden.

6. Over de zamengeſtelde werkwoorden.

§. 156. De werkwoorden worden ook met andere woorden zamengeſteld, en wel 1) met *zelfſtandige naamwoorden*, als, *handhaven*, *raadplegen*, enz.; 2) met *bijwoorden*, als, *lieſkozen*, *weérlichten*; met *voorzetselen*, als, *beminnen*, *ontvangen*, *aanspreken*, *bijblijven* enz.

§. 157. De beide eerſtgenoemde ſoorten van werkwoorden nemen in het verleden deelwoord *ge*, en in de onbepaalde wijze *te* voorop, als, *gehandhaafd*, *geliefkoosd*, *te handhaven*, *te lieſkozen* enz., en luiden, in den onvolmaakt verledenen tijd, ik *handhaafde*, *lieſkoosde* enz. De woorden *hand*, *lieſ* enz., blijven dus altijd met de werkwoorden vereenigd; doch dit heeft

heeft niet altijd ten aanzien der voorzetselen plaats, gelijk wij thans nóg wat nader moeten aanwijzen.

§. 158. De met voorzetselen zamengeſtelde werkwoorden, die, bij de uitspraak, den klemtoon op het zakelijke deel des werkwoords ontvangen, behouden hun voorzetsel ſteeds voor zich, als: *te beminnen, ontvangen, verheugen, ik beminde, ontving, verheugde* enz. — Van daar worden de genoemde en meer dergelijke voorzetselen *onſcheidbare* geheeten.

§. 159. De met voorzetselen zamengeſtelde werkwoorden daarentegen, bij welker uitspraak de klemtoon op het voorzetsel valt, worden, in de vervoeging, van hunne voorzetselen geſcheiden, welke, uit dien hoofde, den naam van *ſcheidbare* dragen, als: *aan te ſpreken, aangefproken, ik ſprak aan; bij te blijven, bijgebleven, ik bleef bij* enz.

§. 160. Eindelijk moet hieromtrent nog aangemerkt worden, dat bij eenige met voorzetsels zamengeſtelde werkwoorden de klemtoon nu op het voorzetsel, dan op het werkwoord valt, en het voorzetsel, in het eerſte geval, bij de vervoeging van het werkwoord wordt afgeſcheiden, in het laaſte, daarmede vereenigd blijft. Dus zegt men *te ondergaån, ik ondergd, onderging, heb ondergaån*; en daarentegen, *õnder te gaan, ik ga onder, ging onder, ben õndergegaan*. Hetzelfde verſchil vertoont zich in *te overwõgen, ik overwõeg, overwõog, heb overwõgen*; en *õver te wegen, ik weeg, woog õver, heb õvergewogen*; alsmede in *õnderhõuden, en õnderhouden; overlõggen, en overleggen; õverwõnnen, en õverwinnen*, en vele ande-

ren.

ren. Het onderscheid van beteekenis in de opgegevene woorden is aanmerkelyk, als, *ondergaan*, lijden, en *ondergaan*, te gronde gaan; *overwégen*, overpeinzen, en *overwegen*, nog eens wegen enz.

H. Over de bijwoorden.

§. 161. Thans tot de dusgenaamde kleinere rededeelen, die allen de onverbuigelykheid gemeen hebben, overgaande, moeten wij, in de eerste plaats, van de *bijwoorden* gewagen. Dezen naam dragen die woorden, welke dienen, om eenige omſtandigheid, of eene hoedanigheid van de werking, van het lijden of den toestand, of ook de nadere wijziging van eene eigenschap uit te drukken. Zij komen voornamelyk bij werkwoorden, en ſomwijlen ook bij bijvoegelyke naamwoorden. Ziet hier eenige voorbeelden. *Ik kwam gisteren van Haarlem.* — *Hij heeft daar vele vrienden.* — *Het kind is ſterk gegroeid.* — *Wij hebben eens regt aangename wandeling gedaan.*

§. 162. Men onderscheidt de bijwoorden, naar het verſchil van hunne beteekenis, in menigvuldige ſoorten, met name, (om de voornaamſte kortelyk op te geven) in bijwoorden:

1. Van *plaats*, als: *hier, daar, ginds, elders, ergens, nergens* enz.
2. Van *tijd*, als: *gisteren, heden, morgen, eertijds, wanneer, dagelijks, altijd, nu, dan, ooit, nooit* enz.
3. Van *hoeveelheid*, als: *veel, weinig, genoeg* enz.
4. Van *hoedanigheid*, als: *wel, kwalijk* enz.

5. Van *bevestiging*, als: *ja*, *gewis*, *zekerlijk* enz.
6. Van *ontkenning*, als: *neen*, *niet*, *geenszips* enz.
7. Van *twijfeling*, als: *mischien*, *mogelijk* enz.
8. Van *orde*, als: *eerst*, *daarna*, *toen*, *eindeljk* enz.
9. Van *herhaling*, als: *eens*, *dikwijls*, *steeds*, *doorgaans* enz.
10. Van *afzondering*, als: *alleen*, *bijzonderlijk* enz.
11. Van *verzameling*, als: *zamen*, *tevens*, *tegelijk* enz.
12. Van *aantwijzing*, als: *zoo*, *dus*, *namelijk* enz.
13. Van *ondervraging*, als: *hoe*, *waarom* enz.

§. 163. Ook ten aanzien van hunnen oorsprong zijn de bijwoorden zeer onderscheiden. Eenige derzelve zijn *oorspronkelijk*, of zijn althans niet kennelijk van een ander woord afgeleid, als: *hier*, *daar*, *neen*, *zoo*, *dus* enz. Andere zijn, door achtervoeging van *lijk*, van bijvoegelijke of zelfstandige naamwoorden gevormd, als: *namelijk*, *wijsfeljk*, *openlijk*. Wederom andere zijn tweede naamwoorden, als: *vergeefs*, *dagelijks*, *links*, *rechts* enz. — Vele zijn niet anders dan bijvoegelijke naamwoorden, die, bij een werkwoord, of ook bij een ander bijvoegelijk naamwoord geplaatst, den aard van bijwoorden aannemen, als: *ik leef vrolijk*; *die man spreekt wijs*, of bevallig; *eene snel stroomende rivier* enz. Andere bijwoorden eindelijk zijn uit meer woorden zamengesteld, of ook verkorte uitdrukkingen, als: *eertijds*, *dikwijls*, *geenzins*, *mischien*. *Mischien*

ſchien is verbasterd uit *magſchien*, en dit wederom bij verkorting voor 't *mag ſchien*, *geſchien*, of *geſchieden* enz. Bij dit laaſte moet nog aangemerkt worden, dat er verſcheidene bewoordingen zijn, die, als bijwoorden, gebruikt worden, bij voorbeeld: *ten eerſte*, *op nieuw*, *van dag tot dag* enz.

§. 164. Vele bijwoorden hebben ook trappen van vergrooting, als: *de vlieger gaat hooger, dan gisteren*; *Karel heeft zich het wijſt van allen gedragen*.

I. Over de voorzetsels.

§. 165. Om de betrekking tuſſchen twee zelfſtandige naamwoorden, of ook tuſſchen een werkwoord en zelfſtandig naamwoord aan te duiden, bedient men zich van woorden, die den naam van *voorzetselen* dragen, omdat zij gemeenlijk voor de zelfſtandige naamwoorden geplaatſt worden. Ook worden de voorzetselen in zamenſtelling, zoo met zelfſtandige en bijvoegelijke naamwoorden, als met werkwoorden, gebruikt. In het laaſte geval zijn zij of *scheidbaar*, of *onſcheidbaar*, gelijk uit het gezegde in §. 156. en volgende reeds blijkbaar werd.

§. 166. Om het gebruik der voorzetselen, ter aanduiding van onderscheidene betrekkingen, nader op te helderen, zullen wij hier eenige voorbeelden daarvan laten volgen. *Hij zette zijn' hoed van het hoofd*. — *Hij wierp het net in het water*. — *De veldheer koos uit zijn leger de dapperſte mannen*. — *Hij maakte zich aan verraad ſchuldig*. — De diſtſtukken

VAN

van *Vondel* zijn verheven. — Ik ga morgen naar de ſtad. — De betrekking van ouders tot hunne kinderen is eene der naauwſte en teederſte.

§. 167. Het gebruik der voorzetzelen, in zamenſtelling met andere woorden, kan uit de volgende voorbeelden blijken. Het werkwoord *komen* en de daarvan afgeleide zelfſtandige naamwoorden *komt* en *koming* worden zamengeſteld met *aan*, in *aankomen*, *aankomſt*; met *af*, in *afkomen*, *afkomſt*; met *be*, in *bekomen*, *bekomſt*; met *her*, in *herkomen*, *herkomſt*; met *in*, in *inkomen*, *inkomſt*; met *ont*, in *ontkomen*, *ontkoming*; met *over*, in *overkomen*, *overkomſt*. — Ook in vele bijvoegelijke naamwoorden laat zich een voorzetzfel opmerken, als, *aangenaam*, *bekwaam*, *onſchuldig*, *verkieſlijk* enz.

§. 168. Ten aanzien der *onſcheidbare* voorzetzelen merken wij nog aan, dat eenige, met vollen nadruk, dus mogen genoemd worden, omdat zij nimmer, dan in zamenſtelling met andere woorden, voorkomen. Hiertoe behooren, *ant*, *be*, *ge*, *her*, *on*, *ont*, *ver* en *wan*, als, *antwoorden*, *bedenken*, *geleiden*, *herkennen*, *ongeloovig*, *ontkennen*, *vergeven*, *wanhopen*.

§. 169. Wat eindelijk den naamval aangaat, dien de ſcheidbare voorzetzelen, bij hunne plaatsing voor zelfſtandige naamwoorden, regeren, daaromtrent leze men de *Nederduitſche Syntaxis*, door deze Maatſchappij uitgegeven, §. 116.

K. Over

K. Over de voegwoorden.

§. 170. Om twee of meerdere voorwerpen of denkbeelden, en bijzonder om de onderscheidene leden van eenen zin, of ook geheele volzinnen met elkander te verbinden, bedient men zich van een aantal onverbuigelijke, en meestal kleinere woorden, die, uit hoofde van dit hun gebruik, den naam van voegwoorden dragen. De volgende voorbeelden kunnen de natuur en het gebruik dezer woorden eenigermate doen kennen. *Goede trouw, weldadigheid en Godsvrucht zijn het kenmerk van den echten Hollander.* — *Pieter wordt beloofd, omdat hij zijn' pligt volbragt heeft.* — *God is de Schepper, Opperheer en Wetgever van den mensch. Het is derhalve de pligt van dezen, zijne bevelen op te volgen.*

§. 171. Men verdeelt de voegwoorden, naar mate van hun verschillend gebruik, in onderscheidene soorten, waarvan wij, ter meerdere opheldering, de voornaamste kortelijk zullen opgeven. Er zijn dan:

1. *Verhalende voegwoorden*, als: *dat, hoe enz.*
2. *Reden gevende*, als: *want, dewijl, omdat, naardemaal enz.*
3. *Oogmerk aanduidende*, als: *opdat, ten einde enz.*
4. *Besluitende*, als: *dan, derhalve, diensvolgens enz.*
5. *Bijeenvoegende*, als: *en, ook, nog, ingeslijks, daarenboven enz.*
6. *Scheidende*, als: *nach, of enz.*
7. *Tegenstelling aanduidende*, als: *maar, noch, echter, nochtans, evenwel enz.*

98. *Nederduitsche Spraakkunst.*

8. *Toegevende*, als: *hoewel*, *schoon*, *hoezeer* enz.
9. *Voorwaardelijke*, als: *indien*, *zoo*, *ten zij* enz.
10. *Vragende*, als: *of*, *hoe* enz.

L. *Over de tusfschenwerpselen.*

§. 172. Eindelijk zijn er woorden, die geene voorwerpen of denkbeelden, maar alleen zekere aandoening of gewaarwording uitdrukken. Men noemt dezelve *tusfschenwerpselen*, omdat zij veelal in het midden van eene rede geplaatst worden, hoewel zij ook aan het begin, en het einde kunnen staan. Ter uitboezeming van droefheid dienen *ach!* *helaas!* — een wensch wordt uitgedrukt door *och!* — eene smeeking door *ei!* — blijdfchap door *ha!* *heifa!* — verwondering door *o!* dat mede gebruikt wordt om met gevoel te spreken; — om verfmading aan te duiden, bedient men zich van *fij!* *foai!* — om ftil te houden van *ho!* *hem!* *fus!* — om te dreigen van *veel!*

§. 173. Men brengt tot de klasfe der tusfschenwerpselen ook wel zekere uitdrukkingen, welke eene aandoening te kennen geven, als: *God geve!* *God verhoede!* enz. Dan deze kunnen niet, dan in een^{er} zeer ruimen en oneigenlijken zin, onder de tusfschenwerpselen gerangfchikt worden.

§. 174. Met meer regt betreft men tot deze klasfe van woorden: de zoodanige, welke eene zinnelijke gewaarwording, door zekere voorwerpen verwekt, uitdrukken, als: *pof*, *plof*, *krak*, *plomp* enz.

III. H O O F D S T U K.

OVER DE SPELLING.

A. *Over de klinkers.*1. *Over de spelling met enkele en dubbele klinkers.*

§. 175. **Z**oo dikwerf eene lettergreep op een' medeklinker eindigt, moet men, ter uitdrukking van het lange vokaalgeluid, eene dubbele klinkletter ſchrijven, als: *daad, week, boor, vuur, ik vermaan* enz. Doch, wanneer de lettergreep niet door eenen medeklinker beſloten wordt, is een enkele klinker, volgens den aard onzer tale, genoegzaam, om het lange vokaalgeluid aan te duiden. Men ſchrijve derhalve in het meervoud der genoemde woorden: *daden, weken, boren, vuren, wij vermanen* enz.

§. 176. Er zijn nogtans eenige gevallen, waarin men, ook zonder dat de lettergreep op een' medeklinker ſluit, de vokaal behoort te verdubbelen. Dit geldt niet alleen omtrent ſom-

mige tweeklanken, als: *baai*, *fraai*, *blauw* en meer andere, welke in het eerste Hoofdstuk reeds genoemd werden, maar heeft in 't bijzonder ook zijn opzigt op de hardlange *e* en *o*, zoo als wij die mede te voren reeds, in onderscheiding van de zachtlange, leerden kennen. Dit onderscheid van klank, in den aard onzer tale gegrond, en in de uitspraak van vele Nederlanders nog duidelijk op te merken, vordert ook eene onderscheidene spelling. Ten dien einde moet men, op voorgang van eene menigte der achtbaarste schrijverea van vroegeren en lateren tijd, in woorden, die de hardlange *e* en *o* hebben, de klinkletter altijd verdubbelen. Overeenkomstig hiermede schrijve men *beenen*, meervoud van *been*, *heeren*, meervoud van *heer*, *leenen* (te leen geven), in onderscheiding van *lenen* (leunen), *boemen*, meervoud van *boom*, *koolen*, meervoud van *kool* (een bekend gewas), in tegenstelling van *kolen*, meervoud van *kool* (vuurkool, steenkool) enz.

2. *Over de wijze der vokaalverlenging.*

§. 177. Oudtijds was men gewoon de klinkers, met uitzondering der *i*, niet door verdubbeling, maar door achtervoeging van *e*, en somwijlen ook van *i* te verlengen. Doch sedert lang reeds heeft men begrepen, dat het voegelijker was, daartoe de herhaling van denzelfden klinker te gebruiken, en dus *stroom*, niet *stroem*, *muur*, niet *muer* of *muir*, te schrijven. Ten aanzien van de *e* nochtans hebben sommigen zich nog lang aan het oude gebruik

bruik gehouden, en dus *daed*, *jaer*, *ik vermaen* enz. geſchreven. Dan er is geene reden, om de *e* meer tot verlengletter der *a*, dan van eenigen anderen klinker, te gebruiken; en de gelijkmatigheid zoowel, als het gebruik der meeste achtbare ſchrijveren, vordert derhalve, dat men *daad*, *jaar*, *ik vermaan* enz. ſchrijve.

§. 178. Ook in woorden, waarin verkorting plaats heeft, als *dadn* voor *dadn*, *padn* voor *paden*, *verſmadn* voor *verſmaden*, moet men zich van de verlenging der *a* door zichzelf, niet, gelijk ſommigen, die *dadn* enz. ſchrijven, door de *e*, bedienen. Immers, zoo men hier de *e* wil behouden, moet men inſgelijks *doen*, *Goen*, voor *doen*, *Goen* ſchrijven, als die op gelijke wijze van *dooden*, *Goden*, verkort zijn. Doch dit laaſte zou met het ſedert lang gevestigde gebruik geheel ſtrijdig zijn; weshalve men ook *dadn*, *padn* enz. behoort te ſchrijven.

§. 179. Even weinig, als in de voorgestelde gevallen, komt de *ae* in die te pas, waarin men dezelve voor eene foort van tweeklank wil doen gelden, als, *paerd*, *paerel*, *naerſtig*, *waereld*, *regtvaerdig*, *zwaerd* enz. Onze taal toch bezit geenen tweeklank *ae*; en de genoemde woorden moeten, naar mate van hunne afleiding, meest gewone uitspraak, of gebruikelijkſte ſchrijfwijze, met eene lange *e* of *a* geſchreven worden. Dus wordt *wereld*, als afkomſtig van *weren*, *wezen* (zijn), het best met eene *e* geſchreven. *Paard*, *parel*, *naerſtig*, *regtvaerdig*, *zwaard* werden oudtijds, en worden ook nog wel eens *peerd*, *perel*, *naerſtig*, *regtveerdig*, *zweerd* uitgeſproken;

G 3

doch

doch de algemeenſte uitſpraak pleit voor de voorgesfelde ſchrijfwijze met eene verlengde of dubbele *a*; weshalve men deze behoort te volgen.

§. 180. Het meer algemeene gebruik der verlengletter *i* is, sedert lang, uit de ſchrijftaal verbannen. In enkele woorden nogtans heeft men dezelve nog langer of korter behouden, als in *oir* in *oirzaak*, *oirſprong* enz., waarvoor men echter thans algemeen *oorzaak* en *oorsprong* ſchrijft, in *hair* (hoofdhaar), *heir* en *meir*. Dan er is geene reden, waarom men niet althans *haar* en *meer* zou ſchrijven, gelijk de algemeene regel, om de vokalen door zichzelf te verlengen, vordert. Dezelfde regel wil ook, dat men *heer* voor *heir* ſchrijve; doch miſchien is het, in dit woord, ſomwijlen verkieſlijk, zich aan het oude gebruik te houden.

3. Over de onderscheiding van *ei* en *ij*, en het gebruik der *j* in het midden der woorden.

§. 181. De *ei* en *ij*, naar de tegenwoordige uitſpraak ſchier eveneens klinkende, moeten in de ſpelling zorgvuldig onderscheiden worden. Beide klankteekenen toch zijn, in hunnen aard en oorsprong, zeer wezenlijk onderscheiden, zoo als uit het te voren gezegde omtrent de eigenlijke natuur der *ij* genoeg blijkbaar is. Ook zijn er vele woorden, die zeer aanmerkelyk in beteekenis verſchillen, naarmate zij met *ei* of *ij* geſchreven worden, als *leiden* (doen gaan), en *lijden* (ſmart lijden); *reizen* (eene reis doen) en *rijzen* (hooger worden) en meer andere.

§. 181.

§. 182. Woorden, welke zakelijk deel op *i* eindigt, vereiſchen, bij achtervoeging van den uitgang *en*, *er*, of eenigen anderen, die met eenen klinker aanvangt, eene verdubbeling der genoemde klinkletter door inlaſching der *j*, welke niet anders dan eene verlengde *i* is. Dus ſchrijve men *leijen* (een *leijen* dak), *maaijen*, *bloeijen* enz., niet *leien*, *maaien*, *bloeien*, hoezeer men anders, met eene enkele *i*, *let*, *maai* of *maait*, *bloei* of *bloeit* enz. ſchrijft.

B. Over de medeklinkers.

1. Over de verwantschaps medeklinkers.

§. 183. *Verwantschaps medeklinkers* worden de zoodanige genoemd, welke, op gelijke wijze gevormd, onderling niet anders verſchillen, dan door meerdere of mindere ſcherpte van uitspraak. Deze zijn:

b en *p*,
d en *t*,
g en *ch*,
v en *f*,
z en *s*:

van welke de voorſte zacht, de achterſte hard of ſcherp zijn.

§. 184. De *b* en *p* worden in onze taal weinig verwisfeld, daar de *b* algemeen, als fluitletter, is aangenomen, en ook bij het fluiten op een' harden medeklinker hare plaats behoudt. Alleen omtrent het woord *ambt*, door ſommigen *ampt* geſchreven, plagt eenig

verschil van spelling plaats te hebben; doch de eerste schrijfwijze wordt thans vrij algemeen gevolgd.

§. 185. De *d* werd oudtijds te zacht gekeurd, om voor sluitletter te dienen, en daarom met de *t* verwisseld, als *goet*, voor *goed*, *daat*, voor *daad*, *waarheit*, voor *waarheid* enz. Naderhand behield men wel in dergelijke woorden de *d*, doch plaatste achter dezelve de *t*, schrijvende *goedt*, *daadt*, *waarheidt*, enz. Sedert lang echter heeft men te regt het een en ander laten varen, en de *d*, als sluitletter, aangenomen in alle woorden, waar dezelve zich, als wortelletter, voordoet; men schrijve dus *goed*, *daad*, *waarheid* enz. De plaatsing van de *t* achter de *d* komt niet te pas, dan in den tweeden en derden persoon van den tegenwoordigen, en den tweeden persoon van den onvolmaakt verledenen tijd der werkwoorden, die de *d* tot wortelletter hebben, als, *gij* en *hij bindt*, *wordt*, en *gij bondt*, *werdt*.

§. 186. De verwisseling van *d* en *t* doet zich echter nog in enkele gevallen voor. Dus schrijft men algemeen *met*, maar bij verlen-
ging *mede*; zoo ook gebruikt men in *abt* de *t*, maar in *abdij*, *abdisse* de *d*: de schrijfwijze toch van *abtdij*, *abtdis*, die men wel eens aantreft, is eene ware mispelling. Desgelijks vordert het algemeene gebruik de *t* in *antwoord*, schoon het van *ant* afgeleide *ander* op de *d* wijst.

§. 187. Gelijk de *d*, zoo hield men oudtijds ook de *g* voor te zacht, om eene lettergreep te sluiten, of bij het sluiten op een
har

harden medeklinker gebruikt te worden. Men ſchreef dus *dach*, *ſlach*, *dracht*, *klacht* enz., ſchoon het meervoud *dagen* en *ſlagen*, en de afleiding der laaſte van *dragen*, *klagen* de *g* zou vereiſchen. Sedert lang echter is men vrij algemeen van deze gewoonte afgegaan, en heeft de *g*, waar dezelve zich bij verbuiging, of in de afleiding vertoont, tot ſluitletter, en bij het ſtuiten op een' harden medeklinker gebzigd. Men volge dan dit gebruik, en ſchrijve, overeenkomſtig daarmede, *dag*, *ſlag*, *dragt*, *klagt* enz. Doch, zoo dikwerf de *g*, om de genoemde redenen, niet duidelijc gevorderd wordt, gebruike men in de opgegevene gevallen de *ch*, als welke, om hare ſcherpheid, aan de natuurlijke uitspraak beter beantwoordt.

§. 188. Ten aanzien der *y* en *z* eindelijc merken wij aan, dat het nagenoeg eenparige gebruik van vroegeren en lateren tijd dezelve te zacht gekeurd heeft, om tot ſluitletter te dienen, of voor eenen harden medeklinker geplaatst te worden. Men ſchrijve dus *geef*, *neef*, *gij*, *hij leeft*, alsmede *glas*, *raas*, *lees*, *gij*, *hij leest* enz., offchoon men *geven*, *noyen*, *leven*, *glazen*, *razen*, *lozen* zegt en ſchrijft. Voorts zij omtrent de *y* nog aange-merkt, dat dezelve, hoezeer zij ook, aan het begin eener lettergreep achter een' harden medeklinker komende, eenigermate naar de *f* zweemt, echter daarmede niet verwisfeld wordt. Men ſchrijve dus *ontvangen*, *ontvenken*, niet *ontfangen*, *ontfonken*.

§. 189. De naauwkeurige onderscheiding der *z* en *s* is een volſtrekt vereiſchte eener goede ſpelling. Somwijlen echter is die onderſchei-

ding voor het niet zeer geoefend oor moeilijk; weshalve men, tot dat einde, op den voorgang der netſte ſchrijveren zorgvuldig acht geven, of zich van eenig woordenboek voor de ſpelling bedienen moet. Een' enkelen regel ſlechts kunnen wij hier voordragen, hierin gelegen, dat de uitgang *ſel*, die zich in *bakſel*, *maakſel*, *ſchepſel*, en vele andere woorden voordoet, met de *s*, niet, gelijk wel eens geſchiedt, met de *z*, moet geſchreven worden.

2. Over de verdubbeling der medeklinkers.

§. 190. 't Geen wij boven (§. 181.) omtrent de verdubbeling der *i* gezegd hebben, geldt inſgelijks omtrent de verdubbeling der *ch*, in de woorden *ligchaam*, *lagchen* en meer dergelijke. Ja zelfs wordt dezelve zoo volſtrekt gevorderd, dat zonder haar de woorden den vereiſchten klank miſfen. Immers *la-chen*, *li-chaam* beantwoorden even weinig aan de gebruikelijke uitſpraak dezer woorden met eene korte vokaal, als *li-gen*, *bi-den*, *zi-ten* aan die van *liggen*, *bidden*, *zitten* zouden beantwoorden. Wat betreft de wijze van verdubbeling des medeklinkers in de genoemde woorden, het zou zeker eigenaardiger en met de gewone regelmaat overeenkomſtiger zijn, dat men, met herhaling der *ch*, *lachchen*, *lichchaam* ſchreef; dan het gebruik heeft, waarſchijnlijk om de dubbelvormigheid der *ch*, gewild, dat men de *g* tot verdubbeling van den klank voor dezelve zou plaatsſen; en hierin behoort men aan hetzelfde te wille te zijn.

§. 191. Gelijk de verdubbeling van den mede-

deklinker in de voorgestelde woorden voltrekt noodzakelijk is, zoo is dezelve in andere, waarin zij wel eens gebruikt wordt, overtollig, ja ongerijmd. Dit laatste geldt omtrent *lagch*, voor *lach*, *pogcht*, voor *pocht* van *pogchen* enz. Overtollig is mede de plaatſing der *g* voor de *ch* in *huigchelen*, *juigchen*, waarvoor men *huichelen*, *juichen* moet ſchrijven, gelijk ook de herhaling der *s* in *eisſchen*, *hersſen*, *ſchansſen*, *kansſen*, *kersſen*, *ſchorſen* en meer dergelijke, waarvoor men beter *eischen*, *herſen*, *ſchansen*, *kansen*, *kersen*, *ſchorſen* enz. ſchrijft. Desgelijks is eene enkele *s* genoegzaam in *aſem*, *braſem*, *wafem*, *deefem*, *bloefem*, *geefel* enz., eene enkele *f* in *oefenen*, *twiiffelen*. Eindelijk verdienen ook zij geene navolging, die in deelwoorden, op *d* of *t* eindigende, die letter bij de verbuiging verdubbelen, en dus *gchaatte* van *haten*, *gemelde* van *melden*, in plaats van *gehate*, *gemelde* ſchrijven; welke laatste ſchrijfwijze aan de uitſpraak volkomen voldoet, en door het algemeene gebruik van vroegeren en lateren tijd gewettigd is.

C. Algemeene regelen voor de ſpelling.

1. Over de uitſpraak, afleiding, het gebruik, en de welluidendheid.

§. 102. Het ſchrijven is niets anders, dan eene ſchriftelijke nabootſing van de ſpraak of het geſprokene. Hieruit volgt, dat de *uitſpraak* de eerste en natuurlijke grondregel der ſpelling is. Men kan echter niet de uitſpraak in 't al-

algemeen, maar alleen eene zuivere en beſchaaſde uitſpraak daarvoor erkennen. Dan, om de uitſpraak zuiver te doen blijven, is het noodig, dat de afleiding zoowel haar, als de ſpelling regele. Men moet derhalve, bij eene gezuiverde en beſchaaſde uitſpraak, tevens de *afleiding* voor rigtſnoer der ſpelling aannemen.

§. 193. Gelijk tot het denkbeeld eener zuivere uitſpraak behoort, dat daarbij alle klanken, die het wezen van een woord uitmaken, zoo veel mogelijk, onderscheiden en met het hun eigene geluid gehoord worden, zoo moet eene goede ſpelling inſgelijks alle die klanken, met de hun eigene teekenen, naauwkeurig voor het gezigt afbeelden. Hiertoe is vooral het achtgeven op de afleiding noodzakelijk, daar de uitſpraak ſomwijlen in naauwkeurigheid van aanwijzing te kort ſchiet. Zoo, bij voorbeeld, maakt de uitſpraak het niet of naauwelijks kenbaar, dat in *antwoordde*, den onvolmaakt verledenen tijd van *antwoorden*, eene dubbele *d* gevorderd wordt. Ook zijn er gevallen, waarin afleiding en uitſpraak meer of min in ſtrijd zijn, en de eerste boven de laatste moet gelden. Zoo zou, bij voorbeeld, in *dragt*, *klagt*, *magt* de *ch*, van wege hare meerdere ſcherpte, aan de uitſpraak beter voldoen, dan de *g*; doch de afleiding der genoemde woorden van *dragen*, *klagen*, *mogen* wil, dat men dezelve met eene *g* ſchrijve.

§. 194. Men moet echter niet al te zeer aan de afleiding vasthouden, maar integendeel daar, waar zorg voor duidelijkheid en vastheid der tale zulks veroorlooft, zich naar de algemeene uitſpraak ſchikken. Dus volge men
de

de laaſte in het ſchrijven van *thans*, *doorgaans*, *volgens*, *willens* en *wetens* enz., in plaats van *thands*, *doorgaands* enz., gelijk de afleiding zou vorderen. Deſgelijks ſchrijve men, ter voldoening aan de uitſpraak, *anderdeels*, *eenigzins*, ſchoon men *censdeels*, *geenszins* ſchrijft, en late ook in *oudtijds* en *eerſtdaags*, de *s*, die de uitſpraak verwerpt, achter de eerſte lettergreep weg. Niet minder zij men der uitſpraak te wil in de verwisſeling van *n* in *l*, van *g* in *k*, welke zij doet hooren in *middelbaar*, *middellandsch*, *middelweg* enz., mitsgaders in *afhankelijk*, *aanyankelijk*, *koninklijk* en *oorspronkelijk*.

§. 195. Ook het gebruik, of, met andere woorden, die wijze van ſpreken en ſchrijven, welke door het grootſte en geoefendſte gedeelte der natie eenparig wordt in achtgenomen, heeft billijkerwijze grooten invloed op de ſpelling. Zoo zegt en ſchrijft men algemeen *der-tien*, *veertien*, in plaats van *drietien*, *vier-tien*, gelijk de afleiding zou vorderen. Zoo verkiest het gebruik *nooddruſt*, voor *nooddurſt*, *vorſt* (koude) voor *vroſt*, ſchoon *druſt* van *derven*, *vroſt* van *vriezen* afkomstig is. Men volge dan ook het gebruik in het ſchrijven van *bevorderen*, *verſchil*, *onverſchillig*, *gebrekkelig*, *overtollig*, *inſgelijks*, *welcer*, *leſenaar* enz. — waarvoor ſommigen, door eene te ver getrokkenene zucht tot regelmatigheid en het volgen der afleiding, de geheel ongewone ſpelling van *bavorderen*, *verſcheel*, *onverſcheellig*, *gebrekig*, *overtallig*, *eensgelijks*, *wijleer*, *lakenaar* enz. hebben willen invoeren.

§. 196. Een vierde hoofdregel der ſpelling gebiedt ook op de *welluidendheid*, of op de

gemakkelijkheid en aangenaamheid der uitspraak acht te geven. Dezelve heeft grooten invloed op ons taalgebruik, zoo ter weglating, als ter invoeging van eene letter, als blijkt uit *meest* voor *meerst*, *best* voor *beist*, *elders* voor *elers*, *minder* voor *minner*, *boender* voor *boener* van *boenen*, *tweederlei*, *driederlei* enz. voor *tweërlei*, *drieërlei*, en vele anderen. Intusfchen mag men haar gezag niet willekeurig doen gelden, maar alleen voor zoo verre de regelmaat en het achtbare taalgebruik zulks vorderen.

§. 197. Regelmaat en taalgebruik beide pleiten voor de invoeging van *d* in woorden, welke den uitgang *er* achter de *r* hebben, als *duurder*, *hoorder*, *zwaarder* enz. — Daarentegen is die invoeging niet algemeen gewettigd in woorden, welke denzelfden uitgang *er* achter de *l* of *n* hebben, als *feller*, *sneller*, *bediller*, *dunner*, *kleiner*, *schooner* enz. Men late derhalve in deze woorden de *d* weg, met uitzondering van die, waarin het gebruik hare inlasfching stellig gebiedt, als *boender*, *dien-der*, *minder* enz. Ook de *t* wordt dikwerf tot ondersteuning der uitspraak aangenomen, als in *mijnentwege*, *uwentwege*, *allenthalve* enz., gelijk mede in *bekentenis*, *erkenentenis*, *gebeurtenis* enz.

§. 198. Geene invoeging echter tot bevordering der welluidendheid strekt zich verder uit dan die der zachte *e*. Men ontdekt dezelve in de woorden *huwelijk*, *willekeurig* enz., gelijk ook in alle of bijna alle (*), die op *aar*, *ling*,
of

(*) Van de woorden op *ling* namelijk nemen die, welke dien uitgang achter de *r* hebben, de zachte *e* niet aan, als *huurling*, *leerling* enz.

of *nis* uitgaan, als: *ambtenaar*, *hoevenaar*, *hove-
veling*, *vondeling*, *vreemdeling*, *geheugenis*,
gevangenis enz. Dezelfde invoeging vertoont
zich in de bijvoegelijke naamwoorden, op *lijk* en
loos uitgaande; waarom trent wij echter, om
de uitzonderingen, welke hier plaats hebben,
eenige nadere bepalingen moeten opgeven.

§ 199. De inlasching dan der zachte *e*
wordt gevorderd:

1. In woorden, die met de *b*, of *p* op de *l*
stuiten, als: *hebbelijk*, *hopeloos* enz.
2. In die, welke de *d*, of *t* voor de *l* hebben,
als: *vriendelijk*, *hartelijk*, *radeloos* enz.
3. In die, waarin de *f* op de *l* stuit, als:
liefelijk, *straffeloos* enz., met uitzondering
van *vergeeslijk*.
4. In die, welke met de *g* op de *l* stui-
ten, als: *bedriegelijk*, *genoegelijk*, *zorge-
loos* enz.
5. In die, waarin *lijk* op de tweeklanken
ai, *oi*, of *ui* volgt, als: *fraaiselijk*,
verfoeijelijk, *luijelijk* enz.
6. In die, welke de *k* voor de *l* hebben, als:
gemakkelijk, *schrikkelijk*, *sprakeloos* enz.
7. In die, waarin de *l* door de *m* wordt voor-
gegaan, als: *namelijk*, *toomeloos* enz.
8. In die, waarin de *n*, als sluitende eene let-
tergreep met eene korte vokaal, de *l* voor-
opgaat, als: *minnelijk*, *zinneloos* enz.
9. In die, welke den uitgang *lijk* achter de
s hebben, als: *gewisfelijk*, *wijsfelijk* enz.
Hiervan echter zijn *geneeslijk* en *ver kieslijk*
uitgezonderd.
10. In die, waarin *sch* de *l* vooropgaat, als:
menschelijk, *vleeschelijk* enz.

11. In die, welke met de *w* op de *l* fluiten, als: *gruwelijk*, *vrouwelijk*, *troosveloos* enz.

§. 200. Daarentegen wordt de zachte *e* niet ingevoegd:

1. In woorden, die eene *l* voor den uitgang *lijk* of *loos* hebben, als: *fellijk*, *zielloos* enz.

2. In die, waarin de *n*, als slotletter van eene lange en slepende lettergreep, op de *l* fluit, als: *aanzienlijk*, *pijnlijk*, *gewoonlijk* enz.

3. In die, welke met eene *r* op de *l* fluiten, als: *gevaarlijk*, *floorloos* enz.

2. Over de onderscheiding van gelijkkluidende, doch in beteekenis verschillende woorden.

§. 201. Bij de voorgedragene algemeene regelen der spelling hebben sommigen nog een' vijfden willen voegen, hierin bestaande, dat men gelijkkluidende, doch in beteekenis verschillende woorden, zoo veel mogelijk, door de spelling moet onderscheiden. Doch deze regel, welks opvolging slechts eene geringe, en grootendeels ingebeelde aanwinst van duidelijkheid zou geven, kan in de meeste gevallen geheel niet, en in de overige niet, dan door het volgen van geheel willekeurige bepalingen, worden in acht genomen. Hoe toch zal men de woorden *arm* (behoefstig) en *arm* (deel van het menschelijk ligchaam); *bleek* (van kleur) en *bleek* (linnenbleek); *boot* (vrouwelijk tooifel) en *boot* (schuitje); *enkel* (van een) en *enkel* (van den voet); *loof* (bladeren) en *loof* (moede); en honderd andere met mogelijkheid door de spelling onderscheiden? En wat betreft de door sommigen voorgestelde onderscheidingen

VAN

van *jagt* (het bedrijf van *jagen*) en *jacht* (een vaartuig); van *agt* (telwoord) en *acht* (in *achtgeven* enz.); van *dagen* (meervoud van *dag*) en *daagen* (werkwoord); van *het leven* en *leeven* (werkwoord) en meer dergelijke, deze zijn inderdaad louter willekeurig, als noch in de uitspraak, noch in de afleiding gegrond, en voor een gedeelte zelfs ſtrijdig met de beginselen eener goede ſpelling. Men late dus, om al het aangevoerde, dezen regel over 't geheel, als ijdel en onbeſtaanbaar met eene gezonde taalkunde, varen, en ſchrijve in de aangevoerde voorbeelden het tweederlei *jagt* met eene *g*, als beide afkomſtig van *jagen*; *acht* (telwoord) en *acht* (in *achtgeven*) beide met *ch* ter voldoening aan de uitspraak, daar de afleiding in geen der beide woorden eene *g* vereiſcht; *dagen* (van *dag*) en *dagen* (werkwoord); het *leven*, en *leven* (werkwoord) enz. met eene enkele *a* en *e*, in overeenkomst met de regelen, die wij boven omtrent de vokaalverdubbeling hebben voorgedragen.

§. 202. In eenige gevallen intuſſchen heeft het gebruik eene grootendeels willekeurige onderſcheiding der ſpelling reeds zoo zeer gewettigd, dat het dwaasheid zijn zou, zich daartegen te verzetten. Hiertoe behooren *ligt* (in tegenſtelling van *zwaar*) en *licht* (van de zon enz.); *hart* (deel van het menſchelijk ligchaam) en *hert* (een bekend dier); *nog* (verbindend voegwoord) en *noch* (ontkennend voegwoord); *dog* (een hond) en *doch* (maar). De laaſte onderſcheiding is tevens zoo in de uitspraak, als in de regelmaat der tale gegrond, welke

H

in

in het eerstgenoemde *dog* eene *g* vordert, om het meervoudige *doggen*.

D. Over de spelling van woorden, welke uit andere talen ontleend zijn.

S. 203. Er is in onze taal, gelijk in alle talen, een aantal woorden voorhanden, welke niet oorspronkelijk tot dezelve behooren, maar, door verschillende aanleidingen, uit andere talen daarin zijn overgenomen. Voor zoo verre deze woorden, door langdurigheid en algemeenheid van gebruik zoo in het schrijven als spreken, der tale zijn ingelijfd, en in dezelve het burgerrecht verkregen hebben, zijn zij meestal, om goede redenen, in hunne spelling aan Nederduitſche woorden gelijkvormig gemaakt. Van dien aard, bij voorbeeld, zijn de woorden *kerker*, *kasteel*, *paleis*, *kantaarn*, *bisſchop*, *leek*, *kamier*, *tafel*, *tempel*, *wijn*, *klooster*, *troon*, *engel*, *kanaal*, *diaken*, *predikant* en honderd andere.

S. 204. Eenige woorden nogtans zijn er, mede tot de genoemde klasſe van in de taal ingelijfde woorden behoorende, waaromtrent eenig verschil van ſchrijfwijze plaats heeft. Ik bedoel de woorden *kanaal*, *koor*, *punt*, *kleur*, *karakter*, *klasſe*, *ſingel*, *ſeraf*, *profeet*, *troon*, *ſcepter*, *kanselier*, *kantoor*, *triumf*, waarvoor men wel eens *canaal*, *choor*, *punct*, *koleur*, *charakter* of *charakter*, *classe*, *cirgel*, *ſeraph*, *profeet*, *thron*, *ſcepter* of *ſepter*, *cancelier*, *comptoir*, *triumph* vindt geſchreven. Dan de eerste ſchrijfwijze verdient verre weg de voorkeur, daar de genoemde woorden, ſe-
dert

dert lang, ook in de ſchrijftaal algemeen zijn aangenomen, en verre de meeste voor geene verwiseling met een oorspronkelijk Nederduitſch woord vatbaar zijn. Ook het ſchrijven van *feniks* voor *phenix* heeft geene zwaarigheid. Tuſſchen *filoſoof* of *philooſoof* behoeft naauwelijks eene keuze gedaan te worden, daar wij hiervoor een eigen Nederduitſch woord, dat van *wijsgeer* namelijk, bezitten.

§. 205. Er zijn echter eenige woorden van vreemde herkomst, welke het algemeene gebruik niet of althans niet volkomen, als Nederduitſche, wil geſchreven hebben, niettegenſtaande zij in onze taal het burgerregt verkregen hebben. Hiertoe behooren *cedel*, *ceder*, *cel*, *cement*, *cijfer*, *cijns*, *cipier*, *cirkel*, *citer*, *baccaan*, *cilinder*, *cimbaal*, *cipres*, in welke allen het uitheemſche letterteken *c* zijne plaats behoudt. In de drie laaſte nogtans meenen wij, dat de Nederduitſche *i* met regt de plaats der Latijnſche *y* vervangt, daar het gebruik meer voor, dan tegen die verwiseling pleit. Hetzelfde is toepasfelijk op *nimf* voor *nymf*, van het Latijnſche *nympha*. Om gelijke reden ook wordt in *citer* achter de *t* de *h* weggelaten, welke zich in het Latijnſche *cithara* vertoont. Wat eindelijk de woorden *chaos*, *Chriſtus* en *Chriſtenen* betreft, waarvoor men wel eens *kaos*, *Kriſtus* en *Kriſtenen* geſchreven vindt, men doet best, met daarin de *ch* te behouden.

§. 206. Als eene middelklaſſe uitmakende tuſſchen woorden, uit andere talen in de onze ingelijfd, en eigenlijk gezegde vreemde woorden, kan men zulke woorden aanmerken, die, of

ſchoon wel bezwaarlijk voor echt Nederduitſche te verwisfelen, echter in den ſchrijftijl minder voorkomen, en hunne uitheemſche afkomst terſtond aan den dag leggen. Van dien aard zijn *apotheker, genie, commiſſaris, procureur, officier, request, quitantie, advocaat, fiſcaal* en meer dergelijke, in welke de oorspronkelijke en van ons taaleigen afwijkende ſpelling behouden wordt. Wil men echter, met *Wagenaar* en anderen, in *advocaat, fiſcaal* de Nederduitſche *k* de plaats der *c* doen vervangen, er is tegen die verwisfeling weinig of geene zwaarigheid, ſchoon dezelve niet als noodzakelijk is aan te merken.

§. 207. Er blijft ons nog overig, iets omtrent de eigenlijk gezegde vreemde woorden in het midden te brengen. Deze zijn, of dusgenaamde basterdwoorden, of den Nederlanderen vreemde eigennamen. De eerste behoorden eigenlijk eene taal, zoo rijk in nadrukkelijke woorden, als de onze, nimmer te ontſieren. Meent men echter zich daarvan, in een enkel geval, te moeten bedienen, zoo late men dezelve, met verandering alleen van den uitgang, hunnen oorspronkelijken vorm, zoo veel mogelijk, behouden, en ſchrijve, bij voorbeeld, *juſſite, executie, exempel* enz.

§. 208. Meer valt omtrent de vreemde eigennamen aan te merken. Ook in deze late men, onder eenige bepalingen, de oorspronkelijke ſpelling onveranderd, en ſchrijve dus *Cato, Cicero, Cyprus, Cyrus, Alexander, Xerxes, Rhodus, Timotheus, Horatius* enz. Tot de bedoelde bepalingen behoort vooreerst het verwisfelen van zulke zamenvoegingen van klanken,

ken, die aan onze taal geheel vreemd zijn, met eene Nederduitsche klankteekening, welke daaraan het naast bijkomt. Zoo gebruike men voor de uitheemsche tweeklanken *ae* en *oe*, in *Aegypte*, *Caesar*, *Judaea*, *Croesus*, *Phoebus* enz. de enkele *e*, en schrijve dus *Egypte*, *Cesar*, *Judea*, *Cresus*, *Phebus* enz. Onze taal toch kent geen' gemengden klank van *ae*, en onze tweeklank *oe* wordt geheel anders uitgesproken, dan de uitheemsche. De *ph*, met onze *f* gelijk staande, worde daarentegen behouden in de woorden *Phebus*, *Phaëton*, *Philippus*, *Phrygie* en meer dergelijke, omdat dit klankteeken, schoon mede niet tot onze taal behoorende, echter door het gebruik in zijne waarde genoeg bekend is. Doch in *Jozef*, *Filips* gebruike men de *f*, omdat deze namen als inlandsche kunnen beschouwd worden. — Desgelijks behoude men de *c*, die bij de Latijnen voor *k* geldt, in de onder ons wel gemeenzame, doch met een' uitheemschen uitgang geschrevene namen *Catharina*, *Cornelia* en *Jacobus*, als mede in de oorspronkelijk Grieksche benamingen *Cadmus*, *Corinthe*, *Colosse* enz. Daarentegen vorderen de eerstgenoemde de *k*, wanneer men daarvoor, met weglating van hun' Latijnschen uitgang, *Jakob*, *Katrijn* enz. schrijft.

§. 209. Eene tweede bepaling van den voorgestelden hoofdregel gebiedt de weglating van zulke bijvoegselen, welke aan onze taal geheel vreemd zijn, als van de *h* in de Hebreuwsche woorden *Jehovah*, *Sekah*, waarvoor men *Jehova*, *Sela* schrijve. — Eene derde bepaling eindelijk gedooft de verwiseling van onderling

verwantschapte letteren, om daardoor de ſpelſing naauwkeuriger aan de uitspraak te doen beantwoorden. Dus verwisfele men de *s* der Latijnen, welke bij hen, zoo voor den zachten, als ſcherpen klank, gebruikt wordt, met onze zachte *z* in woorden, welke den zachteren klank doen hooren, als in *Azie*, *Jeruzalem*, *Jezus*, *Mozes* en dergelijke. Men ſtrekke echter die verwisfeling niet tot Romeinſche eigennamen uit, maar behoude daarin de *s*, als *Cesar*, *Cesarea* enz.

§. 210. Ten laafte zij omtrent de uitgangen van vreemde eigennamen nog met een woord aangemerkt, dat dezelve, met uitzondering van eenige genoeg bekende namen van landen en ſteden, doorgaans onveranderd blijven. Den dichter kan wel de vrijheid niet betwift worden, om, naar vereiſch der maat, *Homter*, *Pindaar*, *Admeet*, *Minerf*, *Heleen*, en dergelijken, voor *Homerus*, *Pindarus*, *Admetus*, *Minerva*, *Helena* enz. te ſchrijven, doch in ongebondene rede wordt die verwerping niet geduld, en heeft geene plaats dan in langere woorden, als *Quintiliaan*, *Vespafiaan* en weinige andere.

~~—————~~

BLAD.

B L A D W I J Z E R.

I N L E I D I N G. . Bl. 1, I. H O O F D S T U K.

OVER DE LETTERS EN DERZELVER ZAMENVOEGING TOT LETTERGREPEN EN WOORDEN.

| | | | |
|----|---|-----|-----|
| A. | <i>Getal der letters.</i> | Bl. | 3. |
| B. | <i>Soorten der letters.</i> | — | 4. |
| C. | <i>Over de klinkers.</i> | — | — |
| D. | <i>Over de medeklinkers.</i> | — | 7. |
| E. | <i>Zamenvoeging van klinkers, en bijzonder over de twee- en drieklanken.</i> | — | 8. |
| F. | <i>Zamenvoeging van medeklinkers.</i> | — | 10. |
| G. | <i>Zamenvoeging van klinkers en medeklinkers tot lettergrepen en woorden.</i> | — | 11. |
| H. | <i>Over eenvoudige, of zamengestelde woorden.</i> | — | 12. |

II. H O O F D S T U K.

OVER DE ONDSCHIEDEN TAAL- OF REDEDEELEN.

| | | | |
|----|--|-----|-----|
| A. | <i>Algemeen overzicht van dezelve.</i> | Bl. | 14. |
| B. | <i>Over de zelfstandige naamwoorden.</i> | — | 16. |
| a. | <i>Over de geslachten der zelfstandige naamwoorden.</i> | — | 17. |
| b. | <i>Over de getallen der zelfstandige naamwoorden.</i> | — | 24. |
| c. | <i>Over de naamvalten.</i> | — | 26. |
| C. | <i>Over de lidwoorden.</i> | — | 29. |
| D. | <i>Over de bijvoegelijke naamwoorden.</i> | — | 32. |
| | <i>Over het geslacht, getal en de verbuging der bijvoegelijke naamwoorden.</i> | — | 35. |
| | <i>Trappen van vergrooting.</i> | — | 40. |
| E. | <i>Over de telwoorden.</i> | — | 42. |
| F. | <i>Over de voornaamwoorden.</i> | — | 47. |
| 1. | <i>Over de persoonlijke voornaamwoorden.</i> | — | — |
| 2. | <i>Over de wederkeerige voornaamwoorden.</i> | — | 51. |
| 3. | <i>Over de bezittelijke voornaamwoorden.</i> | — | 52. |
| 4. | <i>Over de vragende voornaamwoorden.</i> | — | 54. |
| 5. | <i>Over de aanwijzende voornaamwoorden.</i> | — | 56. |
| 6. | <i>Over de betrekkelijke voornaamwoorden.</i> | — | 59. |
| G. | <i>Over</i> | | |

| | | | |
|-----------|--|-----|-----|
| G. | Over de werkwoorden. | Bl. | 60. |
| 1. | Derzelver aard. | — | — |
| 2. | Soorten van werkwoorden. | — | 61. |
| 3. | Nadere rangschikking der Nederduit- sche werkwoorden ten aanzien van hunne vervoeging. | — | 64. |
| 4. | Over de vervoeging, en bijzonder over de deetwoorden, en over de wijzen en tijden der werkwoorden. | — | 68. |
| 5. | Voorbeelden van vervoeging. | — | 73. |
| 6. | Over de zamengestelde werkwoorden. | — | 91. |
| H. | Over de bijwoorden. | — | 93. |
| I. | Over de voorzetsels. | — | 95. |
| K. | Over de voegwoorden. | — | 97. |
| L. | Over de suschenwerpsels. | — | 98. |

III. H O O F D S T U K.

OVER DE SPELLING.

| | | | |
|-----------|--|-----|------|
| A. | Over de klinkers. | Bl. | 99. |
| 1. | Over de spelling met enkele en dubbele klinkers. | — | — |
| 2. | Over de wijze der vokaalverlenging. | — | 100. |
| 3. | Over de onderscheiding van ei en ij, en het gebruik der j in het midden der woorden. | — | 102. |
| B. | Over de medeklinkers. | — | 103. |
| 1. | Over de verwantschapt medeklinkers. | — | — |
| 2. | Over de verdubbeling der medeklinkers. | — | 106. |
| C. | Algemeene regelen voor de spelling. | — | 107. |
| 1. | Over de uitspraak, afleiding, het ge- bruik, en de welluidendheid. | — | — |
| 2. | Over de onderscheiding van gelijklui- dende, doch in beteekenis verschil- lende woorden. | — | 112. |
| D. | Over de spelling van woorden, welke uit andere talen ontleend zijn. | — | 114. |

